

# Stenografični zapisnik

dvanajste seje

deželnega zbora kranjskega

v Ljubljani

dne 9. oktobra 1909.

# Stenographischer Bericht

der zwölften Sitzung

des krainischen Landtages

in Laibach

am 9. Oktober 1909.

**Navzoči:** Prvosednik: Deželni glavar Franc pl. Šuklje. Vladni zastopnik: C. kr. deželni predsednik baron Teodor Schwarz in c. kr. okrajni glavar Karol grof Künigl. — Vsi člani razen: Knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič. — Zapisnikar: Deželni tajnik Franc Uršič.

**Anwesende:** Vorstehender: Landeshauptmann Franz Edler von Šuklje. Regierungsvertreter: K. k. Landespräsident Freiherr Theodor Schwarz und k. k. Bezirkshauptmann Karl Graf Künigl. — Sämtliche Mitglieder mit Ausnahme von Fürstbischof Dr. Anton Bonaventura Jeglič. — Schriftführer: Landchaftl. Sekretär Franz Uršič.

## Dnevni red:

1. Branje zapisnika XI. deželnozborske seje dne 1. oktobra 1909.
2. Naznanila deželnozborskega predsedstva.
3. Priloga 111. Poročilo deželnega odbora, s katerim predlaga načrt novele k zakonu z dne 26. oktobra 1887, dež. zak. št. 2 ex 1888, o razdelbi skupnih zemljišč in uredbi dotičnih skupnih pravic do njih uživanja in oskrbovanja.
4. Priloga 156. Poročilo deželnega odbora, s katerim predlaga načrt zakona, ki izpreminja zakon z dne 26. maja 1909, dež. zak. št. 18, o varstvu planin in pospeševanju planinskega gospodarstva.
5. Priloga 159. Poročilo deželnega odbora o raznih personalnih zadevah.
6. Priloga 160. Poročilo deželnega odbora glede ureditve služb zdravnika in učitelja v deželni prisilni delavnici.
7. Priloga 161. Poročilo deželnega odbora s predlogo zakonskega načrta glede prednostne zastavne pravice vodovodni nakladi za deželno stolno mesto Ljubljano.
8. Priloga 162. Poročilo deželnega odbora glede dovolitve 5% naklade na hišnonajemninskemu in hišnorazrednemu davku podvržena poslopja po njih najemni vrednosti v mestni občini Kočevje.

## Tagesordnung:

1. Sesung des Protokolls der XI. Landtags-Sitzung vom 1. Oktober 1909.
2. Mitteilungen des Landtags-Präsidiums.
3. Beilage 111. Bericht des Landesausschusses, mit welchem der Entwurf einer Novelle zum Gesetz vom 26. Oktober 1887, L.-G.-Bl. Nr. 2 ex 1888, betreffend die Teilung gemeinschaftlicher Grundstücke und die Regulierung der hierauf bezüglichen gemeinschaftlichen Benützungs- und Verwaltungsrechte vorgelegt wird.
4. Beilage 156. Bericht des Landesausschusses mit Vorlage des Entwurfes eines Gesetzes, mit welchem das Gesetz vom 26. Mai 1909, L.-G.-Bl. Nr. 18, betreffend den Schutz der Alpen und die Förderung der Alpenwirtschaft abgeändert wird.
5. Beilage 159. Bericht des Landesausschusses über verschiedene Personalangelegenheiten.
6. Beilage 160. Bericht des Landesausschusses über die Regelung des Dienstes für den Arzt und den Lehrer in der Landeszwangsarbeitsanstalt.
7. Beilage 161. Bericht des Landesausschusses mit Vorlage des Entwurfes eines Gesetzes, betreffend das Vorzugspfandrecht der Wasserleitungsanlage für die Landeshauptstadt Laibach.
8. Beilage 162. Bericht des Landesausschusses, betreffend die Bewilligung einer 5% Auflage auf die der Hausklassen- und der Hauszinssteuer unterliegenden Gebäude nach ihrem Mietwerte in der Stadtgemeinde Gottschee.



9. Priloga 122. Poročilo verifikacijskega odseka o splošnih volitvah za deželni zbor kranjski iz kurije kmečkih občin, iz kurije mest in trgov ter trgovske in obrtne zbornice v Ljubljani (k prilogi 11.).
10. Priloga 109. Poročilo verifikacijskega odseka o novih splošnih volitvah za deželni zbor vojvodine Kranjske iz kurije velikega posestva (k prilogi 11.).
11. Priloga 110. Poročilo verifikacijskega odseka o dopolnilnih volitvah deželnih poslancev iz splošnega volilnega razreda (k prilogi 52.).
12. Priloga 124. Poročilo verifikacijskega odseka o dopolnilnih volitvah dveh deželnih poslancev mestne kurije ljubljanske (k prilogi 52.).
13. Priloga 123. Poročilo verifikacijskega odseka o dopolnilni volitvi za deželni zbor kranjski v volilnem okraju kmečkih občin Vipava Idrija (k prilogi 75.).
14. Priloga 125. Poročilo verifikacijskega odseka o dopolnilni volitvi deželnega poslanca v mestnem volilnem okraju Novo mesto, Višnja gora, Črnomelj, Metlika, Kostanjevica, Krško in Ribnica (k prilogi 104.).
15. Priloga 158. Poročilo upravnega odseka o načrtu novega lovskega zakona za Kranjsko (k prilogi 126.).
16. Priloga 157. Poročilo upravnega odseka o statutu kranjske kmetijske šole na Grmu (k prilogi 90.).
17. Priloga 113. Poročilo upravnega odseka o prošnji občine Fara radi otvoritve prometa čez most preko Kolpe na deželni cesti Kočevje-Brod (407/Pet.).
18. Priloga 127. Poročilo finančnega odseka o nujnem predlogu gospoda poslanca dr. Lampeta, zadevajočem ustanovitvi in organizaciji gospodinjskih tečajev na kmetih (69.).
19. Priloga 128. Poročilo upravnega odseka o prošnji občine Krašnja za osuševanje zemljišč v Krašnji dolini (392/Pet.).
20. Utemeljevanje samostalnega predloga poslancev Mandelja, dr. Lampeta in tovarišev glede uravnave potoka Višnjice in nje dotokov do izliva v Krko pri Vidmu (k prilogi 154.).
21. Utemeljevanje samostalnega predloga poslancev Bartola, Jakliča, dr. Pegana in tovarišev glede znižanja, eventualno preložitve klanca na deželni cesti Ribnica—Sodražica pri vasi Vinice (k prilogi 155.).
22. Priloga 147. Poročilo upravnega odseka o načrtu službene pragmatike za deželne uslužbence (k prilogi 88.).
23. Priloga 153. Poročilo upravnega odseka o načrtu novega poslovnika za deželni zbor (k prilogi 87.).
24. Priloga 121. Poročilo odseka za reorganizacijo deželnih uradov o revidiranem pokojninskem statutu za deželne uslužbence k prilogi 89.).
25. Priloga 131. Poročilo upravnega odseka o prošnji občine Suhor za napravo vodovoda (387/Pet.).
26. Priloga 132. Poročilo upravnega odseka o prošnji občine Iška Loka za podporo k zgradbi mostu na občinski cesti (21/Pet.).
27. Priloga 133. Poročilo upravnega odseka o poročilu deželnega odbora, glede izvrševanja v § 13. nove vinske postave od 12. aprila 1907, drž. zak. št. 210, določene pravici zastran nameščenja državnih kletarskih nadzornikov (k prilogi 30.).
28. Priloga 134. Poročilo finančnega odseka o poročilu deželnega odbora, glede dovolitve pobiranja 208‰, odnosno 133‰ doklade na direktne davke od udeležencev vodovoda v Malih Vižmarjih (k prilogi 103.).
9. Beilage 122. Bericht des Verifikationsausschusses über die allgemeinen Wahlen für den kranjischen Landtag aus der Kurie der Landgemeinden, aus der Kurie der Städte und Märkte und der Handels- und Gewerbekammer in Laibach (zur Beilage 11.).
10. Beilage 109. Bericht des Verifikationsausschusses über die allgemeinen Wahlen für den Landtag des Herzogtums Krain aus der Kurie des Großgrundbesitzes (zur Beilage 11.).
11. Beilage 110. Bericht des Verifikationsausschusses über die Ergänzungswahlen der Landtagsabgeordneten aus der allgemeinen Wählerklasse (zur Beilage 52.).
12. Beilage 124. Bericht des Verifikationsausschusses über die Ergänzungswahlen zweier Landtagsabgeordneten aus der Kurie der Stadt Laibach (zur Beilage 52.).
13. Beilage 123. Bericht des Verifikationsausschusses über die Ergänzungswahl für den kranjischen Landtag in dem Landgemeinden-Wahlbezirke Wippach—Idria (zur Beilage 75.).
14. Beilage 125. Bericht des Verifikationsausschusses über die Ergänzungswahl eines Landtagsabgeordneten für den Städte-Wahlbezirk Rudolfswert, Weixelburg, Tschernembl, Mötting, Landstraß, Gurkfeld und Reifnitz (zur Beilage 104.).
15. Beilage 158. Bericht des Verwaltungsausschusses über den Entwurf eines neuen Jagdgesetzes für Krain (zur Beilage 126.).
16. Beilage 157. Bericht des Verwaltungsausschusses, betreffend das Statut der kranjischen landwirtschaftlichen Schule in Stauden (zur Beilage 90.).
17. Beilage 113. Bericht des Verwaltungsausschusses über die Petition der Gemeinde Fara wegen Eröffnung des Verkehrs über die Kulpa-Brücke an der Landesstraße Gottschee-Brod (407/Pet.).
18. Beilage 127. Bericht des Finanzausschusses über den Dringlichkeitsantrag des Herrn Abgeordneten Dr. Lampe, betreffend die Errichtung und Organisation der Haushaltungskurse am Lande (69.).
19. Beilage 128. Bericht des Verwaltungsausschusses über die Petition der Gemeinde Krain um Meliorierung der Hutweiden im Krainer-Tale (392/Pet.).
20. Begründung des selbständigen Antrages der Abgeordneten Mandelj, Dr. Lampe und Genossen, betreffend die Regulierung des Višnjica-Baches und seiner Zuflüsse bis zur Einmündung in die Gurk bei Videm (zur Beilage 154.).
21. Begründung des selbständigen Antrages der Abgeordneten Bartol, Jaklič, Dr. Pegan und Genossen, betreffend die Tieferlegung, eventuell Umlegung der Steile an der Landesstraße Reifnitz—Sodražitz bei der Ortschaft Weinitz (zur Beilage 155.).
22. Beilage 147. Bericht des Verwaltungsausschusses über den Entwurf der Dienstespragmatik für die Landesbediensteten (zur Beilage 88.).
23. Beilage 153. Bericht des Verwaltungsausschusses über den Entwurf einer Geschäftsordnung für den Landesausschuß (zur Beilage 87.).
24. Beilage 121. Bericht des Ausschusses über die Reorganisation der landwirtschaftlichen Ämter über das revidierte Pensionsstatut für die landwirtschaftlichen Ämter (zur Beilage 89.).
25. Beilage 131. Bericht des Verwaltungsausschusses über die Petition der Gemeinde Suhor, betreffend den Bau der Wasserleitung (387/Pet.).
26. Beilage 132. Bericht des Verwaltungsausschusses über die Petition der Gemeinde Ggglad um Subvention für den Bau einer Brücke an der Gemeindefstraße (21/Pet.).
27. Beilage 133. Bericht des Verwaltungsausschusses über den Bericht des Landesausschusses, betreffend die Ausübung des im § 13 des neuen Weingesetzes vom 12. April 1907, R.-G.-Bl. Nr. 210, normierten Rechtes, anlangend die Bestellung der staatlichen Kellereinspektoren (zur Beilage 30.).
28. Beilage 134. Bericht des Finanzausschusses über den Bericht des Landesausschusses, betreffend die Bewilligung zur Einhebung einer 208‰, resp. 133‰ Umlage auf alle direkten Steuern von den Interessenten der Wasserleitung in Klein-Vižmarje (zur Beilage 103.).



29. Priloga 135. Poročilo finančnega odseka o poročilu deželnega odbora, glede zvišanja letnega prispevka za kmetijsko-kemiško preskuševališče v Ljubljani (k prilogi 38.).
30. Priloga 136. Poročilo upravnega odseka o izboljšanju narinskih pašnikov (k prilogi 50.).
31. Priloga 141. Poročilo upravnega odseka o deželni podpori za izboljšanje senožeških pašnikov (k prilogi 49.).
32. Priloga 138. Poročilo obrtnega odseka o prošnji „društva rokodelskih mojstrov“ v Ljubljani, da se javna zastopstva pri oddaji del ozirajo na domače obrtnike (378/Pet.).
33. Priloga 139. Poročilo upravnega odseka glede odprave premij za pokončevanje zveri (k prilogi 74.).
34. Priloga 140. Poročilo upravnega odseka o prošnji mestne občine Postojna za podporo k stroškom preložitve ceste in zgradbe novega mostu čez Pivko pri Postojnski jami (450/Pet.).
29. Beilage 135. Bericht des Finanzausschusses über den Bericht des Landesausschusses, betreffend die Erhöhung der Jahresdotation für die landwirtschaftlich-chemische Versuchstation in Laibach (zur Beilage 38).
30. Beilage 136. Bericht des Verwaltungsausschusses, betreffend die Melioration der Narsiner Hutweiden (zur Beilage 50).
31. Beilage 141. Bericht des Verwaltungsausschusses, betreffend die Landesubvention für die Melioration der Senojetzcher Hutweiden (zur Beilage 49).
32. Beilage 138. Bericht des Gewerbeausschusses über die Petition des „Vereines der Handwerker-Meister“ in Laibach um Berücksichtigung der heimischen Gewerbetreibenden bei Vergabung von Arbeiten seitens der öffentlichen Vertretungen (378/Pet.).
33. Beilage 139. Bericht des Verwaltungsausschusses, betreffend die Abschaffung der Prämien für die Erlegung von Raubtieren (zur Beilage 74).
34. Beilage 140. Bericht des Verwaltungsausschusses über die Petition der Stadtgemeinde Adelsberg um eine Subvention zu den Kosten für die Umlegung der Straße und den Neubau der Brücke über die Poik bei deren Einmündung in die Adelsberger Grotte (450/Pet.).

Začetek seje ob 9. uri 20 minut dopoldne.

Beginn der Sitzung um 9 Uhr 20 Minuten vormittags.



**Deželni glavar:**

Potrjujem sklepčnost visoke zbornice in otvarjam sejo. Usojam se visoki zbornici, predno preidemo na dnevni red, s tega mesta staviti sledeči predlog:

Od onega dne, ko smo imeli tukaj zadnjo sejo, je Njega Veličanstvo presvetli cesar v Svoji izredni milosti (Poslanci vstanejo. — Die Abgeordneten erheben sich.) dvignil prejasno kneginjo Zofijo Hohenberg, soprogo prestolonaslednika Njega cesarske visokosti Frana Ferdinanda v vojvodski stan.

Uverjen sem, da ta čin cesarske milosti vzbuja glasen odmev tudi v tej dvorani med zastopniki vojvodine Kranjske. Zaraditega si izprošam dovoljenja in pooblastila od vas, da smem primernim potom javiti najvdanejšo čestitke deželnega zastopa kranjskega prejasni vojvodinji in njenemu soprogu Njega cesarski visokosti Franu Ferdinandu. (Živahno odobravanje — Lebhafter Beifall.)

Prva točka dnevnega reda je:

**1. Branje zapisnika XI. deželnozborske seje dne 1. oktobra 1909.**

**1. Lesung des Protokolles der XI. Landtags-sitzung vom 1. Oktober 1909.**

Prosim gospoda zapisnikarja, da prečita zapisnik zadnje seje.

**Tajnik Uršič:**

(Bere zapisnik XI. seje. — Liest das Protokoll der XI. Sitzung.)

**Deželni glavar:**

Ali ima kdo kaj omeniti k ravnokar prečitanemu zapisniku?

(Nihče se ne oglasi. — Niemand meldet sich.)

Ker ne — je ta zapisnik potrjen, in s tem je rešena 1. točka dnevnega reda, in mi prestopimo sedaj k

**2. Naznanila deželnozborskega predsedstva.**

**2. Mitteilungen des Landtagspräsidiums.**

Predvsem mi je čast naznaniti, da se je konstituiral odsek za letno poročilo ter si izbral svojim načelnikom gospoda poslanca Kobija in namestnikom gospoda poslanca Višnikarja.

Dalje mi je došla nota, dopis deželnega prezidija z dne 4. oktobra t. l., s katerim se izroča vladna predloga. Prosim gospoda zapisnikarja, da izvoli prečitati to noto.

**Tajnik Uršič:**

(bere — liest):

Zl. 2968/Pr. Laibach, am 4. Oktober 1909.

Seine k. u. k. Apostolische Majestät haben mit Allerhöchster Entschließung vom 24. September 1909 allergnädigst die Ermächtigung zu erteilen geruht,

den Entwurf eines Gesetzes, betreffend die Zuschlagsfreiheit der Personaleinkommensteuer im Landtage zur verfassungsmäßigen Behandlung einzubringen.

Zufolge Erlasses des Herrn k. k. Finanzministers vom 26. September l. J., Zl. 69.192 beehre ich mich Eurer Hochwohlgeboren unter Bezugnahme auf die h./a. Zuschrift vom 18. September d. J., Zl. 2805 F.-M., im Anschlusse den gedachten Gesetzentwurf in deutscher und slowenischer Ausfertigung sowie Erläuterungen zu derselben ebenfalls in beiden Landessprachen und 2 separate tabellarische Übersichten, die eine enthaltend die Nachweisung über die Vorschreibung und den Nachlaß an der Grund- und Gebäudesteuer in Krain in den Jahren 1904 — 1908, die zweite enthaltend die Zusammenstellung der in den Jahren 1904—1908

1. erfolgten Überweisungen an den Landesfonds aus dem Ertrage der Personalsteuern,

2. der realisierten Realsteuernachlässe und

3. der Vorschreibung an der Personaleinkommensteuer in Krain mit dem Ersuchen zu übersenden, die Verhandlung über diese Regierungsvorlage im derzeit tagenden Landtage veranlassen zu wollen.

Der k. k. Landespräsident:

Schwarz m. p.

**Deželni glavar:**

V zmislu § 36. deželnega reda, 2. odstavka, odkažem to vladno predlogo finančnemu odseku.

Došla sta mi nadalje dva samostalna predloga gospoda poslanca Matjašiča in tovarišev in en samostalni predlog gospoda poslanca dr. Lampeta in tovarišev.

Ti predlogi se bodo prečitali koncem seje, in sedaj preidemo k meritornemu delu dnevnega reda.

Točke počenši od 3. do 8. so sama prva branja, in sicer so to:

3. Priloga 111. Poročilo deželnega odbora, s katerim predlaga načrt novele k zakonu z dne 26. oktobra 1887, dež. zak. št. 2 ex 1888, o razdelbi skupnih zemljišč in uredbi dotičnih skupnih pravic do njih uživanja in oskrbovanja.

3. Beilage 111. Bericht des Landesausschusses, mit welchem der Entwurf einer Novelle zum Gesetze vom 26. Oktober 1887, L. G. Bl. Nr. 2 ex 1888, betreffend die Teilung gemeinschaftlicher Grundstücke und die Regulierung der hierauf bezüglichen gemeinschaftlichen Benützungs- und Verwaltungsrechte vorgelegt wird.

(Se izroči upravnemu odseku. — Wird dem Verwaltungsausschusse zugewiesen.)

4. Priloga 156. Poročilo deželnega odbora, s katerim predlaga načrt zakona, ki izpreminja zakon z dne 26. maja 1909, dež. zak. št. 18, o varstvu planin in pospeševanju planinskega gospodarstva.



4. Beilage 156. Bericht des Landesausschusses mit Vorlage des Entwurfes eines Gesetzes, mit welchem das Gesetz vom 26. Mai 1909, L. G. Bl. Nr. 18, betreffend den Schutz der Alpen und die Förderung der Alpenwirtschaft abgeändert wird.

(Se izroči upravnemu odseku. — Wird dem Verwaltungsausschusse zugewiesen.)

5. Priloga 159. Poročilo deželnega odbora o raznih personalnih zadevah.

5. Beilage 159. Bericht des Landesausschusses über verschiedene Personalangelegenheiten.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanzausschusse zugewiesen.)

6. Priloga 160. Poročilo deželnega odbora glede ureditve služb zdravnika in učitelja v deželni prisilni delavnici.

6. Beilage 160. Bericht des Landesausschusses über die Regelung des Dienstes für den Arzt und den Lehrer in der Landeszwangsarbeitsanstalt.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanzausschusse zugewiesen.)

7. Priloga 161. Poročilo deželnega odbora s predlogo zakonskega načrta glede prednostne zastavne pravice vodovodni nakladi za deželno stolno mesto Ljubljano.

7. Beilage 161. Bericht des Landesausschusses mit Vorlage des Entwurfes eines Gesetzes, betreffend das Vorzugspfandrecht der Wasserleitungsaufgabe für die Landeshauptstadt Leibach.

(Se izroči finančnemu odseku. — Wird dem Finanzausschusse zugewiesen.)

8. Priloga 162. Poročilo deželnega odbora glede dovolitve 5% naklade na hišno-najemninskemu in hišno-razrednemu davku podvržena poslopja po njih najemni vrednosti v mestni občini Kočevje.

8. Beilage 162. Bericht des Landesausschusses, betreffend die Bewilligung einer 5% Auflage auf die der Hausklassen- und der Hauszinssteuer unterliegenden Gebäude nach ihrem Mietwerte in der Stadtgemeinde Gottschee.

(Se izroči upravnemu odseku. — Wird dem Verwaltungsausschusse zugewiesen.)

### Deželni glavar:

Mi prestopimo sedaj k točki 9. dnevnega reda, k poročilu verifikacijskega odseka o splošnih volitvah za deželni zbor kranjski iz kurije kmečkih občin, iz kurije mest in trgov ter trgovske in obrtne zbornice.

V zmislu § 31. našega opravnega reda mi je najprej vprašati, kateri govorniki se vpišejo „kontra“ in kateri „pro“.

„Kontra“ so dosedaj vpisani gospodje poslanci: dr. Ivan Šusteršič, Anton grof Barbo, dr. Karol Triller, Višnikar in Lenarčič. „Pro“ ni vpisan nihče. Vabim najprej gospoda poročevalca za prilogo 122., da vpelje razpravo, javljam pa zaeno, da se bo kumulativno s točko 9. dnevnega reda poročalo tudi o točkah 12., 13. in 14., torej kumulativno o točkah:

9. Priloga 122. Poročilo verifikacijskega odseka o splošnih volitvah za deželni zbor Kranjski iz kurije kmečkih občin, iz kurije mest in trgov ter trgovske in obrtne zbornice v Ljubljani. (k prilogi 11.).

9. Beilage 122. Bericht des Verifikationsausschusses über die allgemeinen Wahlen für den krainischen Landtag aus der Kurie der Landgemeinden, aus der Kurie der Städte und Märkte und der Handels- und Gewerbekammer in Laibach. (zur Beilage 11.).

12. Priloga 124. Poročilo verifikacijskega odseka o dopolnilnih volitvah dveh deželnih poslancev mestne kurije ljubljanske. (k prilogi 52.).

12. Beilage 124. Bericht des Verifikationsausschusses über die Ergänzungswahlen zweier Landtagsabgeordneten aus der Kurie der Stadt Laibach. (zur Beilage 52.).

13. Priloga 123. Poročilo verifikacijskega odseka o dopolnilni volitvi za deželni zbor Kranjski v volilnem okraju kmečkih občin Vipava-Idrija. (k prilogi 75.).

13. Beilage 123. Bericht des Verifikationsausschusses über die Ergänzungswahl für den krainischen Landtag in dem Landgemeinden-Wahlbezirke Wippach-Idria. (zur Beilage 75.).

14. Priloga 125. Poročilo verifikacijskega odseka o dopolnilni volitvi deželnega poslanca v mestnem volilnem okraju Novomesto, Višnja gora, Črnomelj, Metlika, Kostanjevica, Krško in Ribnica. (k prilogi 104.).

14. Beilage 125. Bericht des Verifikationsausschusses über die Ergänzungswahl eines Landtagsabgeordneten für den Städte-Wahlbezirk Rudolfswert, Weixelburg, Tschernembl, Möttling, Landstraß, Gurfeld und Reifnitz. (zur Beilage 104.).

Prosim gospoda poročevalca, da poprime besedo.

### Poročevalec dr. Pegan:

Visoka zbornica! Poročati mi je najprej o novih splošnih volitvah za deželni zbor kranjski iz kurije kmetskih občin, dalje iz kurije mest in trgov in pa



trgovske in obrtne zbornice. V tem oziru bi se skliceval na pismeno poročilo in mislim, da si lahko navajanje vseh števil prihranim, katere je visoka zbornica itak že našla v poročilu deželnega odbora in ki se sedaj navajajo tudi v poročilu verifikacijskega [odseka]. Omeniti je posebej, da zoper nobeno volitev razen v Kamniku ni bil vložen noben protest. Glede volitve v mestni skupini Tržič — Radovljica — Kamnik so se nekateri volilci mesta kamniškega pritožili zaradi tega, ker sta okr. glavarstvo in dež. vlada dala vpisati v lmenik mestne skupine tudi nekatere volilce iz podobčin, ki pa spadajo v krajevno občino Kamnik. Sedaj nastane pri tem stvarnem položaju pravno vprašanje, v koliko je dotični protest upravičen ali ne. Zaradi tega protesta, ki je bil podan glede volitve v Kamniku, se je verifikacijski odsek bavil tudi z meritornim vprašanjem, v koliko naj se ta protest, oziroma to pravno stališče vpošteva tudi pri drugih mestnih volilnih okrajih. Kar se tiče Kamnika, stoji verifikacijski odsek na tem stališču, da se je tam popolnoma pravilno volilo. Pravna utemeljitev je v tem-le: V § 3. deželnozborskega volilnega reda z dne 5. nov. 1898 so naštetta mesta in trgi, ki tvorijo posebne mestne in tržke skupine, in sicer je pod točko 1. navedeno deželno stolno mesto Ljubljana, pod točko 2. mesto Idrija, pod točko 3. mesta Kranj — Škofja Loka itd., nikjer pa ni navedeno, kaj naj se pod tem razume, ali naj se razume krajevna politična občina, ali samo kraj, trg ali mesto. (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: „Kaj pa?“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Čitajte sodbo državnega sodišča, pa bo vse opravljeno!“) Bom že povedal, zakaj stojim na tem stališču. Za me sodba državnega sodišča ni merodajna. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Tudi zakon!“) Edini interpret zakona je zakonodajalec sam, in zato naj se stvar odloči v deželnem zboru. Na tisto sodbo ne bom več reagiral. Jaz mislim, da je veliko bolj pametno, da se ne postavljamo na stališče državnega sodišča, ampak da presojamo stvar s strogo juridičnega stališča in lastnega prepričanja. To morate priznati, da v § 3. ni nič jasnega povedano, kaj da se razume pod krajem Idrija itd., ali politična občina, ali samo kraj. Najdemo pa pojasnila čisto jasno v zakonu, in sicer v § 9. (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: „Pa v § 20.“) Bom že prišel na to. § 9. se naslanja na volilne okraje v kmetskih občinah oziroma omenja sodne okraje in pravi, da v dotičnih sodnih okrajih, ki tvorijo kmetijske volilne kurije, niso obsežene občine, ki so uvrščene v volilske razrede mest in trgov. To je zame čisto jasno povedano, oziroma je bilo za verifikacijski odsek (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Za večino verifikacijskega odseka!“) odločilno, da se je postavil na stališče, da se ima razumeti ta paragraf tako, da občine, ki niso uvrščene v mestne volilne skupine, volijo z mesti oziroma trgi. Seveda soglasen sklep ni bil, ampak jaz poročam v imenu verifikacijskega odseka, ne da bi moral povedati, ali je bil sklep storjen soglasno, ali samo z večino. Pa če § 9. ne pove

zadosti, moramo iskati naprej v zakonu samem mislij, ki dajejo pojasnila k § 3., in tukaj je najbolje, celi zakon vzeti, kakor je (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „A ja, tako je!“), in tu v vsem zakonu ne najdemo nobene manjše upravne enote kakor politično občino. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Ni res! Mesto Idrija!“) Sicer pa gospodje, če mislite, da je Vaše stališče pravo, ga lahko utemeljite, saj boste prišli do besede. Obžalujem, da sem tukaj tako osamljen, da je celo iz lastne stranke tudi priglasišen kontra-govornik. Pri interpretaciji, kakor jo Vi želite, je neka anomalija ki je utemeljena v § 31., da je namreč v Ljubljani in v drugih v § 3. naštetih mestih in trgih župan ali od njega postavljeni namestnik predsednik volilne komisije. Če ta § 31. primerjate s svojim naziranjem, boste prišli do zaključka, da načelnik komisije, ki bi eventualno izven trga ali mesta stanoval, niti ne bi imel aktivne volilne pravice. To je po mojem mnenju edino pravo stališče, da se razume v § 3. cele krajevne občine, to je tudi na naziranje odsekovo, in sedaj je vprašanje, v koliko vpliva to naziranje na veljavnost volitev v mestnih in trških volilnih skupinah. V okrajih Ljubljana, Idrija, Kranj — Škofja Loka, Tržič — Radovljica — Kamnik, Kočevje — Ribnica je to brez pomena. Drugačna je pa stvar pri volilnem okraju Postojna — Vrhnika — Lož. Tukaj je bilo vsega skupaj 429 volilcev. Oddanih je bilo pri volitvi 367 veljavnih glasov, tako da je nadpolovična večina znašala 184 glasov. Gospod Lenarčič je dobil 194 glasov in na njegovega protikandidata Verbiča je odpadlo 173 glasov, tako da je diferenca znašala 21 glasov. Pri tej majhni diferenci je sedaj treba vpoštovati to, da se je pri teh volilnih okrajih po našem naziranju izpustilo silno veliko, in sicer nič manj kakor 523 volilcev. (Poslanec — Die Abgeordneten Višnikar in dr. Triller: „So že volili!“) 523 volilnih upravičencev; priznati morate torej, da je 523 volilcev bilo izpuščenih iz volilnih imenikov, in če je torej diferenca znašala samo 21 glasov (Poslanec — Abgeordneter Gangl: „Reklamirali!“), da je ta rezultat silno negotov. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Zakaj pa niso reklamirali svoje volilne pravice!“) Tega vprašanja nimamo mi presojati, ampak le vprašanje, če je bil pravilno sestavljen imenik, in če je naziranje, mnenje, izrečeno od politične oblasti, pravilno.

Kar se tiče tega prvega poročila, stavi verifikacijski odsek predlog, da se vse izvolitve, izvzemši izvolitev gospoda Josipa Lenarčiča, potrdijo.

Pripomniti mi je še, da se je nekoliko ventiliralo v odseku tudi vprašanje o veljavnosti volitev v trgovski in obrtni zbornici in mnenje je bilo to, da je sicer bilo precej pritožb in precej opravičenih dvomov, da se te volitve niso vršile pravilno, ker prvotna volitev v trgovsko in obrtno zbornico ni bila pravilna. Če je bila prvotna volitev nepravilna in neveljavna, je čisto gotovo, da zbornica, ki je bila nepravilno izvoljena (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Dokažite to!“), ne more voliti pravilno poslanecev. (Poslanec — Abgeordneter dr.



Novak: „Zakaj se ni protestiralo?“ Prosim gospod dr. Novak, jaz nimam tega dokazovati, Vi ste tudi jurist. Jaz sem rekel, da se je domnevalo tako. Kadar bom stavil predlog za anuliranje, za razveljavljenje Vašega mandata, takrat bom doprinesel dokaze, za sedaj pa mi tega ni treba, zdi se mi, da je bila moja dolžnost, da sem omenil to domnevo. (Nemir v središču. — Unruhe im Zentrum. — Poslanec — Abgeordneter Supančič: „Potem pa ni treba govoriti!“) Zakaj ne? Jaz smem vendar konstatirati, kar se je razpravljalo v odseku ...

### Deželni glavar

(pozvoni — das Glockenzeichen gebend):

Prosim za mir! Prosim, gospod poročevalec, ne razgovarjajte se osebno z gospodi poslanci.

### Poročevalec dr. Pegan

(nadaljuje — fortfahrend):

No, meni se je posegalo v besedo in jaz moram potem vendar odgovoriti. — Domnevala se je torej neveljavnost volitve; ker pa ni bilo podanih dovolj dokazov in jih ni bilo tako naglo dobiti, kakor je bilo želeti, zaradi tega je verifikacijski odsek vkljub temu, da je imel nekaj pomislekov, predlagal potrditev tudi teh dveh mandatov, namreč izvolitve gospodov dr. Novaka in Supančiča.

Predlog verifikacijskega odseka se glasi:

Visoki deželni odbor izvoli skleniti:

Izvolitve poslancev Franca Povšeta, dr. Ivana Šusteršiča, dr. Ivana Kreka, Franca Demšarja, Ivana Zabreta, Josipa Pogačnika, dr. Ignacija Žitnika, Fr. Drobniča, Josipa Dularja, Franca Košaka, dr. Evg. Lampeta, Josipa Mandelja, Franca Jakliča, Franca Bartola, Franca Šukljeta, dr. Ivana Tavčarja, Engelberta Gangla, Cirila Pirca, dr. Janka Vilfana, dr. Ferdinanda Egerja, Filipa Supančiča, dr. Franca Novaka se priznajo kot veljavne. — Izvolitev Josipa Lenarčiča pa se ne potrdi.

Vršile so se dalje volitve v volilnem okraju kmetijskih občin Vipava—Idrija. Sklicujem se samo na tiskano poročilo. Ugovorov ni bilo vloženih in zato predlagam: „Izvolitev poslanca Bogomira Perhacca se prizna kot veljavna.“

Dalje so se vršile z ozirom na novi deželno-zborski volilni red dopolnilne volitve 2 poslancev mestne kurije ljubljanske. Izvoljena sta bila gospoda dr. Oražen in Knez. Ugovorov ni bilo vloženih, pomislekov proti tema volitvama tudi ni in zaradi tega predlaga odsek: „Izvolitev dr. Ivana Oražna in Ivana Kneza se prizna kot veljavna.“

Potem preidem k poročilu deželnega odbora kranjskega, oziroma verifikacijskega odseka o volitvi deželnega poslanca v volilnem okraju dolenskih mest. V tej skupini so bili isti pomisleki zoper veljavnost volitve, kakor v skupini notranjskih mest in trgov. V tem volilnem okraju je bilo 815 volilnih upravičencev vpisanih v volilni imenik, prišlo jih je

volit 330 in oddanih je bilo 320 veljavnih glasov, ni pa bilo vpisanih v volilni imenik v tej skupini vsega skup 861 volilnih upravičencev (Klici v središču — Rufe im Zentrum: „Čujte!“) Torej 815 jih je bilo vpisanih 861 pa ne, in sicer se porazdele ti izpuščeni volilni upravičenci na posamezne kraje tako-le: V Kostanjevici jih je bilo izpuščenih 155, vpisanih 59, potem so še druge podobčine, ki spadajo v Kostanjevico in kjer je bilo 21 volilcev, ki so izpuščeni pri mestu Kostanjevici. Pri Krškem je bilo izpuščenih 370 in 179 jih je volilo, pri Ribnici je izpuščenih 190 itd. Vsega skup torej je bilo izpuščenih 861 volilnih upravičencev. Ker je bilo vpisanih skupaj 815, izpuščenih pa 861, potem mislim, da bo visoka zbornica temu pritrdila če rečem, da je tudi ta volitev bila taka, da pripušča dvom, oziroma da se sme s precejšnjo gotovostjo domnevati, da bi bil rezultat drugačen, če bi bil pravilno sestavljen volilni imenik. (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: „Ridibile dictu! Zakaj so pa prej volili?“) O tem se ne bom prepiral — vsled tega torej verifikacijski odsek predlaga:

„Izvolitev Fran Višnikarja se ne potrdi.“ (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Kaj pa je z menoj in z dr. Trillerjem?“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Mene manjka v poročilu, moje malenkosti, v predlogi mene ni!“) Saj sem stavil prej nasvet, da se potrdijo vse izvolitve, izvzemši gospodov Josipa Lenarčiča in Višnikarja. Če ste izostali v tiskanem poročilu, je to krivda, ki zadene stavca, mene pa ne, zadene nobena krivda. Če Vam drago, Vam lahko pokažem koncept, in s tem sklepam!

### Deželni glavar:

Besedo dobi sedaj prvi priglašeni kontra-govornik gospod poslanec dr. Šusteršič:

### Poslanec dr. Šusteršič:

Visoka zbornica! Oglasil sem se k besedi kot kontra-govornik, ker nameravam staviti predloge, ki se ne strinjajo popolnoma s predlogi verifikacijskega odseka, temveč se v glavnem delu bistveno razlikujejo od teh predlogov (Poslanec — Abgeordneter Jaklič: „Čujmo!“), in to, kar naprej poudarjam, vkljub temu, da tudi jaz kakor cela S. L. S. popolnoma soglašamo s pravnimi nazori, ki so obrazloženi v poročilu verifikacijskega odseka. Ako pridem deloma do drugih zaključkov, ima to svoje razloge, katere bom visoki zbornici ravnotako obrazložil, kakor bom tudi utemeljil svoje pravno mnenje. Prvi razlog, da pridem do drugih zaključkov, je iskati v nekih momentih, ki so spojeni z zadnjo volilno preosnovo. Sklicujem se predvsem na poročilo ustavnega odseka dne 15. junija 1908, katero sem podal jaz kot poročevalec ustavnega odseka, in koder je citati med drugim sledeči stavek: „Odsek se je pri reševanju svoje naloge uveril, da je tako deželni red, kakor osobito deželni volilni red še v marsičem potreben reforme.“ In v resnici se je takrat



tudi v odseku, če se prav spominjam, poudarjalo, da je treba reformirati osobito tudi deželni red in deželni volilni red v tej smeri, da se za bodočnost odstrani možnost vsakega prepira zaradi odmejitve kmetijskih in mestnih volilnih okrajev.

In potem se bere tudi še v tem poročilu: „To so razlogi, ki so vodili ustavni odsek, da se je odločil predlagati provizorij v obliki označenih prehodnih določb.“ Ustavni odsek je smatral predloge, katere je takrat stavil, le kot provizorične, pridržujoč nadaljnje delo novemu ustavnemu odseku, ali kakor pravi tukaj poročilo: „Stvar spopolnjenega deželnega zbora bode, da še v tekoči zakonodavni dobi izvrši obsežno in temeljito revizijo deželne ustave.“

Tedaj namen ustavnega odseka je takrat bil, da kompletirani deželni zbor izvoli nov ustavni odsek in da se ta ustavni odsek tekom te legislativne dobe, tekom teh štirih let, ki jih imamo še na razpolago, peča z definitivno redakcijo deželnega reda in deželnega volilnega reda in da se pri tej priliki reši definitivno tudi to sporno vprašanje. In to se je tudi izrazilo v debati, ki se je vršila v zbornici dne 19. junija 1908 glede volilne preosnove. Takrat sem jaz kot poročevalec ustavnega odseka reagiral na izvajanja gospoda poslanca dr. Vilfana, ki je želel, da se že takoj takrat reši to vprašanje, in sicer po pravnem nazoru častite nasprotne stranke. Na to reagojuč, sem jaz takrat rekel: „To je važno vprašanje, pri katerem je treba vpoštevati razne momente in kolikor toliko ozirati se na obstoječo prakso in katero se bo po mojih mislih smelo rešiti le po treznem vsestranskem preudarku. Moralo se bo trezno in vsestransko premisliti, kdo ima pravzaprav pravico voliti v kmetijskih občinah in kdo spada pod pravico mestnih občin. Vse te stvari bo — vsaj sem to omenil že v začetnem svojem govoru — mogoče rešiti v bodočem ustavnem odseku, katerega bo volil kompletirani deželni zbor.“

Gospoda, iz tega izhaja prvi razlog za moje predloge, katere bom ob sklepu svojega govora stavil. Imam pa še druge razloge, katere pa bom šele navedel pozneje proti sklepu svojega govora, ko bom prešel do formuliranja svojih predlogov.

Dovolite, da sedaj predvsem, kakor sem že uvodoma naznanil, utemeljim svoje pravno prepričanje, katero sem v javnosti vedno poudarjal in katero je trdno in neomajljivo na podlagi sedaj veljavnega volilnega prava našega. Sklicujem se predvsem na razloge, kateri so navedeni v tiskanem poročilu verifikacijskega odseka in katerih razlogov ne bom ponavljal. Usojam se samo nekatere stvari dostaviti. Predvsem, gospoda moja, se sklicujem za utemeljitev našega pravnega prepričanja, ki je, in to poudarjam, pravno prepričanje nas vseh brez izjeme, — na § 3. dež. reda kranjskega, ki je magna charta našega volilnega prava. Omenjam pa takoj, da se sklicujem še na stari deželni red. Mi moramo, ako hočemo sporno vprašanje pravilno in objektivno reševati, iti nazaj na podlago našega

volilnega prava, na februarski patent iz leta 1861. Jaz ne polagam tolike važnosti na tisti znani odstavek § 9. volilne reforme iz leta 1898, in sicer zaradi tega ne, ker vsakdo ve, da tista reforma ni imela namena odločiti danes sporno vprašanje (Klici na levi — Ruže links: „Tako je!“), temveč tista reforma je imela samo namen, vpeljati direktne in tajne volitve v kmetijski skupini in pa znižati cenzus od 5 na 4 goldinarje. Ker zakonodajec ni imel drugega namena nego to izvesti, zaradi tega ne more posamezna beseda in naj bo še tako (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: nerodna) vabljava ali nerodna, kakor je rekel gospod tovariš Višnikar, zaradi tega ne more imeti ta beseda nobenega vpliva na odločitev vprašanj, katerih deželni zbor takrat po celi osnovi tedanje reforme ni hotel reševati. In tedaj moramo iti nazaj na prvotno podlago našega volilnega prava, in ta podlaga je cesarski patent z dne 26. februarja 1861, drž. zak. št. 20. To je naša prvotna deželna ustava in ta deželni red pravi v § 3.: „V deželnem zboru je sedemintrideset zbornikov...“ — torej recimo, kakor danes pravimo, „članov“... namreč

a) ljubljanski knez in škof,

b) šestintrideset izvoljenih poslancev, in to:

I. deset poslancev za veliko posestvo,

II. deset poslancev za mesta in trge, imenovane v volitvenem redu, ter za trgovsko in obrtno zbornico,

III. šestnajst poslancev za ostale občine kranjske vojvodine (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Izvemši mesta in trge!“) Za ostale občine — tedaj v tretjem odstavku pravi zakon „za ostale občine“ — „ostale občine“, to nima nobenega zmisla, ako niso tudi v točki II. v mislih občine (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „To se pravi zamorca prati!“) To je eno — prosim, saj jaz utemeljujem samo svoje pravno mnenje. — To je eno. In sedaj preidem do volilnega reda samega. Tudi kar se tiče volilnega reda, se naslanja moje pravno mnenje na volilni red, ki je bil v veljavi pred reformo leta 1898., tedaj na stari volilni red in tukaj, gospoda moja, je predvsem jasno eno: Vsak, kdor prečita naš stari deželni volilni red, kakor tudi naše poznejše deželne volilne rede, bo izprevidel — in to je poudarjal tudi že gospod referent — da sloni vsa naša volilna ustava le na krajevnih občinah kot najmanjši enoti, ki pri volitvenem organizmu pride sploh v poštev. Če bi zakonodajec hotel cepiti eno in isto občino v dva dela ter enega priklopiti mestnemu, drugega kmetškemu okraju, je vendar jasno, da bi bil zakonodajec to izrečno povedal, obenem pa tudi določil, na kak način je potem postopati, ako se ena in tista občina v namen volitev ad hoc razdeli v dve volilni občini. Tega pa zakonodajec ni nikjer storil, ampak nasprotno povsod govori le o občinah, povsod govori jasno, da ima župan sestaviti le en sam volilni imenik (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Quod non!“) Povsod je to jasno povedano. Vi ne najdete nobenega mesta, kjer bi bilo rečeno, da ima župan mestne občine



na primer ali trške občine tam, koder so z mestom združene vasi ali podobčine, da ima župan sestaviti dva volilna imenika (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: „§ 20.!“). Častiti gospod tovariš Višnikar citira § 20. § 20. govori le o razpisu splošnih volitev. (Abg. Exz. Freiherr v. Schwegel: „§ 22.!“). Aha, § 22. že vem, ta je jako interesanten. Na opomin na § 22. bom potem takoj odgovoril. Torej, gospodje, vidite, sedaj pa pogledjte, kako deli, kako prideljuje ta volilni red volilno pravico. V § 13. je določeno, kdo da voli, kdo ima volilno pravico za deželni zbor v mestih in trgih, in ta § 13 pravi sledeče (bere — liest:)

„Poslance v § 3. naštetih mest in trgov volijo direktno vsi tisti občani...“ — tukaj ni dostavka: „ki stanujejo v mestih in trgih“. „Vsi tisti občani, kateri imajo po posebnem občinskem statutu mesta ljubljanskega ali po občinskem zakonu z dne 17. februarja 1866, pravico voliti občinski zastop mest in trgov (Poslanec — Abgeordneter Jarc: „Čujte!“), sestavljajočih eden volilni okraj in kateri niso po § 18. deželnozborskega volilnega reda izključeni od volilne pravice in kateri...“ — sedaj pa prosim, in to je posebno zanimivo — ...

„a) v občinah s tremi volilnimi razredi spadajo v prvi in drugi razred in kateri v tretjem razredu plačujejo najmanj po pet goldinarjev cesarskega direktnega davka na leto;

b) v občinah, ki imajo manj ko tri volilne razrede pa tisti po visokosti letnega cesarskega direktnega davka zvršeni občinski volilci, ki plačujejo prvi dve tretjini vsega tega davka, in razven teh tisti, ki plačujejo najmanj po pet goldinarjev cesarskega direktnega davka na leto.“ Tedaj v občinah z manj kot tremi volilnimi razredi tisti, ki plačujejo prvi dve tretjini cesarskega direktnega davka, katerega ta občina plačuje. Ja, gospodje, sedaj pomislite: zakon pravi čisto jasno v § 13.: tisti, ki plačujejo prvi dve tretjini cesarskega direktnega davka, katerega plačuje cela občina. Sedaj pa vzemite, da imamo mestne občine, trške občine, od katerih le manjši del teh dveh tretjin davka plačujejo davkoplačevalci, ki prebivajo v dotičnem mestu ali trgu in kjer veliko večino teh dveh tretjin davka plačujejo tisti občinski davkoplačevalci, ki stanujejo izven trga in mesta, in ki so po Vašem nazoru in deloma po sedanjí praksi izključeni od volilne pravice v mestno-trški volilni skupini! Tedaj za naše pravno prepričanje govori jasno § 13. starega dež. vol. reda. Pa idimo dalje. Iz vseh volilnega organizma tičočih se določb sledi jasno, da kmečki in mestni volilni okraji obstojajo iz občin, n. pr. Vam to jasno pove § 21., kateri pravi (bere — liest:) „Razpis splošnih volitev se ima oznaniti po deželnem časopisu in tudi nabití na javnem (očitnem) kraju po vseh občinah kranjske vojvodine. Posamezne volitve se za veliko posestvo razpišejo po deželnem časniku, za mesta in trge ter za kmečke občine pa z oznanili, nabitimi po tistih občinah, katere so v enem volečem

okraju“ — tedaj vedno le občine, ki so v enem volečem okraju. Nikdar ne najdete manjše enote kot občine (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: „Podobčine!“). O podobčinah v celem volilnem redu ne boste našli ničesar. Občinski zakon jih ima, ampak v deželnem volilnem redu besede „podobčina“ ni in ne najdete nič drugega kakor izraz „kraj“ ali „občina“. V nemškem tekstu pa najdete samo izraza „Ort“ in „Gemeinde“, ampak beseda „Ort“ se na raznih mestih rabi istovetno s „krajevno občino“, ker beseda „Ort“ sploh ni tehnični izraz. Beseda „Ort“ je lahko „Gemeinde“ ali „Ortschaft“; „Ort“ lahko pomeni vas, celo občino, en del dežele, lahko pa tudi celo deželo. Tedaj iz tega izraza „kraj“ ne morete sklepati ničesar.

Sedaj pa moram reagirati na medklic gospoda poslanca ekscelence barona Schwegla, ki je opozoril na § 22. (Poslanec — Abgeordneter Exz. Freiherr von Schwegel: „Ich habe nur Herrn Višnikar corrigiert!“ — Poslanec — Abgeordneter Graf Barbo: „Berichtigung des Zwischenrufes!“) § 22. pred l. 1898 veljavnega volilnega reda — poudarjal sem že uvodoma, da sploh necitiram poznejših zakonov — ta § 22. pravi v istini: „... V volilskem razredu mest in trgov je volilce vsakega po § 3. v ta volilski razred uvrščenega kraja vpisati v eden volilski imenik.

V kmetskih občinah je sestaviti volilske imenike za volitev volilnih mož in za volitev poslancev. V prve imenike je vpisati vse osebe, ki imajo pravico voliti volilne može, v druge imenike pa izvoljene volilne može.“ § 22. tedaj ne pravi prav nič drugega, nego to, da je za kmečke občine sestaviti dva volilna imenika, za mesta in trge pa samo en volilni imenik. To in nič drugega pravi § 22. Zakaj? Zaraditega, ker se je takrat volilo v mestih in trgih direktno in tedaj je bil samo eden volilni imenik potreben, poudarek stoji na besedi „eden“ — v kmetskih občinah se je pa takrat indirektno volilo, po volilnih možeh, in zato sta bila potrebna dva volilna imenika. Eden je bil potreben za prvotne volitve, t. j. za volitve volilnih mož, in eden za volitve poslancev.

Prvega je bilo sestaviti po občinah, in to je moral zakon izrečno določiti, drugi volilski imenik, za volitve poslancev, pa ni bil sestavljen po občinah, ampak po okrajih; in zato je bila potrebna ta določba § 22., ki pa nima z odmejitvijo volilne pravice v kmetskih občinah in v mestih absolutno nič opraviti, in zaraditega se pa tudi poznejši paragraf, ki govori o sestavi volilnih imenikov, namreč § 26., ki govori o sestavi volilnih imenikov za mesta in trge in pa o sestavi volilnih imenikov za prvotne volitve v kmetskih občinah, prav nič ne sklicuje na § 22. — ker ta samo določa, da je sestaviti v kmetskih občinah volilne imenike po krajevnih občinah. Le § 26. govori o tem, kako se imajo sestaviti volilni imeniki, kar se tiče volilne pravice, namreč v mestih in trgih, in kako v kmetskih občinah, in ta § 26. pravi (bere — liest)



„Volilske imenike v § 3. naštetih mest in trgov, potem volilske imenike za volitev volilnih mož v kmetskih občinah mora v vsaki občini sestaviti župan natanko glede na to, kar ukazujejo §§ 10., 13., 15. in 18. ter jih v uradni hiši občinski razporežiti...“ § 22. niti ni citiran, ker sploh ne spada sem in iz tega jasno sledi, da se na § 22. sklicevati ne morete, temveč morate samo pred očmi imeti § 13. in 16. (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: „Imamo dvojno vrsto vasi!“) in celotno sestavo našega volilnega reda.

Gospoda moja, jaz Vas ne bom nadalje mučil s kolikor toliko suhoparnimi pravnimi izvajanjmi. Zame ti momenti zadostujejo, ki so popolnoma utrdili moje pravno prepričanje, pravno prepričanje, katero ni samo moje prepričanje, ampak katero je bilo zastopano tudi v literaturi od raznih pravnikov. — Upravičenosti mojega pravnega naziranja pa tudi nikakor ne pobijsa praksa. — Gospoda moja, cesarski patent iz leta 1861. z volilnim redom vred ni bil izdan samo za kranjsko deželo, ampak takrat je bilo izdanih 17 deželnih redov in 17 deželnih volilnih redov za vse kronovine našega cesarstva obenem, uno actu, in vsi ti volilni redi in deželni redi so bili enaki in vendar, gospoda moja, najdete, da se je v različnih deželah ravno v tem spornem vprašanju zelo različno postopalo na podlagi enega in istega zakona. To je zelo zanimivo. Vi imate nič manj kot pet dežel, v katerih se je od leta 1861. dalje pa do današnjega dne razlagal eden in isti zakon tako, kakor ga razlagamo mi, namreč da cela krajevna občina voli v mestnem volilnem okraju ravnotako, kakor cela krajevna občina v kmetem volilnem okraju. To je Češka, Šlezija, Dol. Avstrijska, Bukovina in Tirolska (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: „Imajo druge zakone!“) Ne, imajo eden in isti zakon, imajo — poznejše premembe tu ne pridejo v poštev — kot podlago eden in isti zakon, ki je bil uno actu izdan leta 1861. za vse kronovine. Pozneje so v raznih deželah kakor tudi pri nas reformirali volilne rede, ampak leta 1861. so imele vse dežele en zakon. Za sporno vprašanje edino merodajna podlaga je februarški patent, ki je bil obenem izdan za vse kronovine. Ista postava kakor za Kranjsko, je veljala tudi za Češko, Šlezijo, Dol. Avstrijsko, Bukovino in Tirolsko — in vendar so v teh deželah vedno cele krajevne občine volile v mestnih okrajih! Nasprotno so pa druge dežele takoj uvidele, da je treba novelirati volilni red, ako se ga hoče drugače razlagati, nego tako, kakor mi pravimo, da je pravilno. Zato je n. pr. deželni zbor solnograški sklenil novelo z dne 14. oktobra 1870, dež. zak. št. 37, kjer je izrecno določil, da imajo v takem slučaju, kakor ga imamo pred očmi, voliti samo prebivalci mest in trgov. To je določil poznejši zakon iz leta 1870. Ravnotako je deželni zbor istrski istega leta, dne 29. maja 1870, dež. zak. št. 32, sklenil zakon, po katerem ima v takem slučaju volilno pravico le katastralna občina. Nadalje imate koroški deželni zbor. Ta je nalašč zaradi tega noveliral deželni vo-

lilni red leta 1884. in je tam sklenil v § 12., oddelek 3, lit. c., da imajo le kraji volilno pravico v mestnem volilnem okraju, in potem je pristavil, da se ima iz tistih delov občine, ki potemtakem ne spadajo v mestno-trški volilni okraj, napraviti nalašč, ad hoc, posebna volilna občina, katere potem voli v kmetskih občinah. Nekaj podobnega je dne 1. decembra leta 1868., dež. zak. št. 35, sklenil štajerski deželni zbor. Tudi v tem zakonu je določeno, da imajo v takem slučaju le prebivalci mest in trgov, izključivši vasi, volilno pravico v mestno-trški skupini; in potem je tudi zopet v posebnem členu izrečno določeno, da v takih slučajih, kjer obstoje občine iz mest ali trgov in potem še iz kmetskih krajev ali vasi, da se imajo taki kmetski kraji združiti za volitev ad hoc v posebno občino. Tukaj imate torej celo vrsto deželnih zakonov, iz katerih je razvidno, kako so se uverili deželni zbori raznih dežel, da ako se hoče drugače interpretirati deželni volilni red, da je treba izpremeniti deželni volilni red. Gospodje, pa nikari ne mislite, da mesta in trgi, kakor so n. pr. na Nižjem Avstrijskem, kjer, kakor sem poudarjal, od leta 1861. naprej konventno voli cela mestna ali trška občina v mestnem volilnem okraju, da bi tam ne bilo takih mestnih in trških občin, kakor pri nas, da leži mesto ali trg sredi vasi, ki so tudi priklopljene dotični mestni ali trški občini. Omenjam samo exempli gratia: N. pr. Zwettl, to je mesto, kateremu pripadajo tudi kmečke vasi. Občina šteje 3123 prebivalcev, od teh jih pride 1498 na mesto samo, ostali na vasi, in vendar voli cela občina skupno v mestnem volilnem okraju. Ravnotako je pri Badenu, kjer šteje občina 11.263 prebivalcev, mesto jih ima le 7673, ostalih 3600 jih pa odpade na vasi, pa vendar volijo vsi občani skupaj v mestnem volilnem okraju. (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: „Pa niso vasi!“) Kaj pa drugega! Jaz sem se zanesel na krajevni repertorij, če se gospod tovariš Višnikar nanj ne zanaša, naj se obrne na statistično centralno komisijo, da naj to popravi (Veselost na levi. — Heiterkeit links.). — Tedaj gospodje, Vi boste pa nekaj drugega ugovarjali. Vi boste rekli: Ves naš volilni red vendar sloni na „interesnem“ zastopstvu, iz tega stališča je razlagati vso stvar, razlagati tudi ves deželni red in deželni volilni red, in boste rekli: Interes meščanskih prebivalcev mest in trgov je vendar drug kakor interes vasi, četudi spadajo v eno in isto občino. To je uvaževati de lege ferenda. De lege ferenda je uvaževati ta ugovor, dokler imamo interesno zastopstvo. Toda, gospoda moja, Vi morate pomisliti, da je o razdelitvi interesov imel odločevati zakonodajec iz leta 1861. Da tukaj ni bil dosleden, to priznavamo in podpišemo vsi. Vsaj v mnogih ozirih ni bil dosleden! Zakaj pa je celo vrsto trgov, historičnih trgov, izpustil iz skupine mest in trgov. (Poslanec — Abgeordneter dr. Žitnik: „Tako je! — Vipavo!“) To je bila žalostna logika tistega, ki je delal februarški patent, Schmerlinga. Zakakaj je n. pr. izpustil iz skupine mest in trgov Cerknico, Vipavo? Izpustil industrijske kraje, ki od



drugega ne živijo, kakor od industrije: n. pr. Kropo, Železnike! Zakaj to? No, gospodje, mi si to lahko razlagamo. (Veselosť na levi. — *Heiterkeit links.*) Storil je to zaradi tega, ker je hotel Nemcem na noge pomagati, in zato je ustvaril neko posebno interesno zastopstvo. Poznal je samo interes prevladujočega liberalnega nemštva, ki je zopet za nekaj časa na vrhunec prišlo, no, in temu strankarskemu interesu liberalnega nemštva je prikrojil potem svoje „interesno“ zastopstvo. Tako je bil nedosleden v svojem volilnem redu. Mogoče, da je v svoji veliki gorečnosti, pomagati nemštvu do trajnega gospodstva v naši državi, malo prehitro pisal in pozabil na nekatere reči — delal je površno, ampak to delo je zakon in tega zakona se moramo držati. On je bil ločil interes mestnih in trških občin od interesa kmečkih občin. Priznati pa se mora tudi, da ima vas, podobčina, vaški kraj, kmetski kraj, ki je inkorporiran v mesto ali trško občino, pač mnogo skupnega interesa z mestom ali trgom. Gospoda moja, pomislite vendar, da plačujejo vsi eno in isto občinsko doklado in da je ta občinska doklada skupno breme vseh občanov, in končno je vendar gotovo, da vse, kar se za občino stori, pride v prvi vrsti v korist mestu in trgu, tako da za napredek mesta ali trga prispevajo vsi občani, vsled česar vse veže ena in ista interesna vez. — Gospodje, mi smo pripravljeni, spravimo se skupaj in določimo občinske meje malo drugače. Vidite, tukaj imate krško občino, malo mesto sredi velikanske občine. Okoličani krški že zdavno zahtevajo in prosijo: Dajte nam lastno občino, ali meščani nečejo temu pritrditi (Poslanec — *Abgeordneter Višnikar*: „Narobe!“) Ja, vidite, gospodje, ako bi šlo po nas, bi bila že zdavno lastna kmečka občina Krška, medtem pa ko bi mestna občina obsegala samo mesto, in potem bi ne bilo nobenega spora o tem, kdo ima voliti v mestni ali kmečki skupini, vsaj za krško občino ne. Gospodje, to je malo nedosledno, da hočejo na eni strani meščani imeti zase vse mogoče pravice in predvsem občinske doklade vaščanov, — da pa na drugi strani nečejo priznati vaščanom, ki so z njimi združeni v eno in isto občino, enakih pravic, tistih pravic, ki izvirajo iz tega, da so občani ene in iste mestne ali trške občine. Napravimo novo razdelitev, odmejimo občine tako, kakor se to strinja s praviimi interesi in kakor ljudje želijo; na tem polju se bomo vselej našli. (Pritrjevanje na levi. — *Zustimmung links.*)

Sedaj gospoda moja, drugo vprašanje. Kako pa se je prakticiralo v naši deželi, odkar je zakon iz leta 1861., odkar je deželni volilni red v veljavi? Če bi se bilo pri nas v kranjski deželi od l. 1861. dalje prakticiralo vedno konsekventno tako: Samo mesta, samo trgi brez izjeme imajo volilno pravico v mestno-trški volilni skupini, potem bi priznal, da imate silno močen argument zase. Ali mi imamo od leta 1861. naprej vse zkozi popolnoma protislovno prakso. Naše politične oblasti same so protislovno razlagale volilni red. Dovolite, da Vam podam sliko te prakse. Navedel bom samo tiste

občine, pri katerih se je postopalo od vsega začetka ali vsaj pozneje, vsaj deloma tako, kakor mi pravimo, da je prav. Predvsem imate tu Ljubljano. K ljubljanski občini spadajo tudi vasi na barju, eno uro od mesta oddaljene vasi, Črna vas, Ilovica itd. Ves čas so te vasi, ki so resnične vasi, popolnoma ločene od mesta, ves čas so te vasi volile v mestni skupini tukaj v Ljubljani. Potem imate Kočevje. Pri Kočevju so pri prvi volitvi leta 1861. s kočevskimi meščani tudi volile vasi Gnadendorf, Hutterhäuser in Mooswald. Vasi Gnadendorf in Hutterhäuser sta se pozneje inkorporirali mestu kočevskemu, Mooswald pa ne. Ampak to je vseeno. Leta 1861. je volil Gnadendorf v mestni skupini s Kočevjem vred. Pozneje ne več, in ravnotako tudi Mooswald ne več. Potem imate Škofjo Loko. Mesto Škofja Loka je danes identično z mestno občino. To je šele sedaj nekaj let sem, poprej pa so bile v mestni občini škofjeloški z mestom združene razne katastralne občine, katere tvorijo danes samostojno kmečko občino Zminjec. Leta 1867. so vse te vasi z mestom vred volile v mestni skupini (Poslanec — *Abgeordneter prof. Jarc*: „Čujte!“). Županstvo tako, kakor okrajno glavarstvo je pač tako interpretiralo zakon. Res je, da je referent pri verifikaciji te volitve, če se ne motim, Murnik, v dotični seji deželnega zbora poudarjal, da to ni bilo pravilno. Vendar je predlagal verifikiranje, češ, da omenjena namišljena nepravilnost ni vplivala na izid volitve, ker je izvoljeni Höffern dobil tudi v mestih Kranj in Škofja Loka veliko večino oddanih glasov. Tedaj je referent konstatiral, da to ni bilo pravilno. A jaz navajam ta slučaj le kot dokaz, da se je od poklicane upravne oblasti — od županstva in glavarstva — razlagal takrat zakon tako, kakor ga mi danes razlagamo.

Nadalje imate Kamnik. Pri Kamniku je slučaj zelo zanimiv. V prvih šestih volilnih dobah od leta 1861. do 1877. je volilo samo mesto. Od sledeče volilne dobe, počenši z letom 1883., je volila v mestni skupini cela krajevna občina kamniška do današnjega dne konsekventno, in sicer do zadnje volitve, ki se je izvršila leta 1908., brez vsakega ugovora. Šele pri zadnji volitvi je bil ugovor, vsled katerega je izšla znana sodba državnega sodišča.

Nadalje Vrhnika. Ob času, ko Hrib še ni bil inkorporiran v vrhniški trg, kakor je to danes, je v prvih treh deželnozborskih volilnih dobah, od leta 1861. do 1867., Hrib volil z Vrhniko v mestni skupini (Poslanec — *Abgeordneter dr. Tavčar*: „Vse druge vasi pa ne!“), vse druge pa ne, to priznavam. Potem pride Lož. Lož tvori z vasjo Podlož eno občino. V prvih petih volilnih dobah od leta 1861. do 1871. je Podlož vedno volil z mestom Lož v mestni skupini, pri nadaljnjih volitvah pa ne več, temveč se je Podlož, počenši z letom 1877., izločil in se ga je potisnilo med kmečke občine. — Nadalje imate Metliko. Gospoda moja, v Metliki volijo od leta 1861. dalje do današnjega



dne z mestom vse vasi, ki so v občini, Križevska vas, Brčice in Zvirkov vrh. Torej te vasi skozi-skozi konsekvntno volijo z mestom v mestni skupini.

Torej, gospoda moja, en zakon in vendar tako različna razlaga! Vsak mora priznati, da more le eno pravo biti. Na podlagi enega in istega zakona ne more biti obojno pravilno. Navedel sem zadostne razloge, kateri utemnjujejo naše pravno prepričanje, da imajo samo cele krajevne občine volilno pravico v mestni kakor v kmetijski skupini, to se pravi, da tvorijo volilni okraj v mestni kakor v kmetijski skupini samo cele krajevne občine.

Državno sodišče pa je nasprotnega mnenja! Državno sodišče se je v slučaju Kamnik v zadnjem času odločilo za to, da ima po našem volilnem redu samo mesto volilno pravico v mestni skupini. Državno sodišče je bilo popolnoma konsekvntno. Prvič je imelo soditi o tem vprašanju, četudi za državnozborsko volitev, leta 1902. glede Ribnice. Takrat se je že državno sodišče postavilo na stališče, da ima mestno volilno pravico samo trg, ne pa ribniški občini priklopljene vasi. Takrat bi človek mislil, položaj je vendar bil nekoliko drugačen, kakor pa za Kamnik, ker istina je, da je pri Ribnici od leta 1861. dalje ves čas volil samo trg v mestno-trški volilni skupini. Toda pri Kamniku je, kakor sem že poudarjal, položaj drug; tam imate od leta 1883. dalje konsekvntno in do zadnjega časa popolnoma neoporečno prakso, da je volila cela občina v mestno-trški skupini. Kljub temu se je državno sodišče letos tudi glede Kamnika postavilo na stališče, da ima samo mesto volilno pravico v mestni skupini. Državno sodišče je torej rešilo to pravno vprašanje popolnoma konsekvntno in radikalno na eno stran, — s tem pa prisililo nas, prisililo deželni zbor, da zavzema tudi s svoje strani napram temu stališču državnega sodišča jasno in točno stališče! Gospoda moja, mi se sedaj odločitvi tega pravnega vprašanja več izogibati ne moremo, ker imamo pred seboj odločbo sodišča, ki sega globoko v dosedanje navado in v dosedanje v dobri veri pridobljeno in izvrševano volilno pravico. Zaraditega se ne moremo več izogibati rešitvi tega pravnega vprašanja, zato smo prisiljeni, odločiti to vprašanje. Ja, gospoda, reklo se bo, tukaj je govorilo državno sodišče, eno najvišjih sodišč! Ampak, gospoda, s tem vprašanje ni praktično rešeno. Jaz visoko cenim in spoštujem državno sodišče in njegove pravne nazore — ali ravnotako visoko cenim pravice in avtonomijo našega deželnega zbora. (Živahno odobravanje na levi. — Lebhafter Beifall links.) Vsa čast državnemu sodišču, toda odločbe državnega sodišča, kakor je znano, imajo le akademičen pomen po zakonu samem. Državno sodišče izreče pravno mnenje, člani državnega sodišča pravijo, to je naše pravno mnenje. To je pravni pomen razsodb državnega sodišča. Eksekutive ali sankcije pa ni nobene! Kar odloči državno so-

dišče, ima le pomen vsled pomembnosti in ugleda tega sodišča — nima pa nobene praktične veljave, ker zakon sam pravi, da na tako odločbo ni nihče vezan! Nasprotno pa pravi naša deželna ustava, da ima o tem, ali je kak mandat veljaven ali ne, soditi in odločevati samo in edino le deželni zbor (Živahno pritrdjevanje na levi. — Lebhafter Zustimmung links.) in te pravice si od nikogar na svetu in tudi ne od državnega sodišča odvzeti ne damo. (Živahno odobravanje in ploskanje na levi. — Lebhafter Beifall und Handeklatschen links.) Današnji položaj je analogen, podoben tistemu, ki je bil v državnem zboru okrog leta 1880., ko so bili prvič volili duhovni, užitkarji cerkvenih posestev na Gor. Avstrijskem v veleposestvu v državni zbor. Takrat se je volitev tako izvoljenih poslancev gornjeavstrijskega veleposestva protestirala in nasprotniki, ki so bili pri volitvah baš zato propadli, ker so se bili pritegnili duhovniki, so se pritožili na državno sodišče. In državno sodišče jim je dalo prav. Toda kljub temu je državni zbor verificiral te mandate in takrat je kranjski poslanec grof Hohenwart bil glavni govornik za verificiranje in on je takrat ravno tisto poudarjal, kar poudarjam jaz danes. On je rekel: Vso čast državnemu sodišču, ampak naše kompetence, kompetence državnega zbora, si ne damo kratiti tudi ne po državnem sodišču! In državni zbor je potrdil to stališče in je verificiral te mandate. Ravnotako je postopal tudi gornjeavstrijski deželni zbor in še danes velja v Gornji Avstriji to, kar je odločil deželni zbor — ne pa to, kar je izreklo državno sodišče. Tako, gospodje, moramo tudi mi odklanjati po našem uverjenju pravno-pomotno stališče državnega sodišča. Zlasti ne moremo na noben način dopustiti, da bi se volilci s Kamnikom v eno obično spojenih vasi, ki tvorijo razentega še s Kamnikom eno in isto katastralno občino, na podlagi teoretične razsodbe državnega sodišča izključili od mestne volilne pravice, katero so od leta 1883. dalje izvrševali, volilci, ki imajo razentega še historično narodno zaslugo, da je z njihovo pomočjo ta volilni okraj prišel iz nemških rok v slovensko narodno posest. (Živahno odobravanje in ploskanje na levi. — Lebhafter Beifall und Handeklatschen links.) Da bi se napram tem volilcem postopalo po besedah „Der Mohr hat seine Arbeit getan, der Mohr kann gehen,“ da bi se tem volilcem nasproti tako postopalo na podlagi mnenja dvanajstih gospodov na Dunaju, ki sede v državnem sodišču in ki naših kranjskih razmer prav nič ne poznajo, — tega naš deželni zbor, ki mora v vsakem slučaju varovati svojo avtonomijo in vse svoje pravice, nikdar dopustil ne bode (Burno odobravanje in ploskanje na levi in klici: Stürmischer Beifall und Handeklatschen links und Rufe: „Nikdar!“), osobito pa tega ne more dopustiti naša stranka tudi zaraditega ne, ker ta odločba državnega sodišča tudi glede na dosedanje prakso popolnoma ali vsaj deloma pomeni bistveno izpremembo značaja



mestnih volilnih okrajev. Tedaj, gospoda moja, pravim: Mi smo prisiljeni odločiti to pravno vprašanje in kakor je bilo državno sodišče radikalno, tako moramo biti tudi mi, kajti to je jasno: na podlagi enega in istega zakona ne more biti dvojna pravica. Državno sodišče pravi, da samo mesto in trg volita v mestni skupini; mi pa pravimo, da voli samo krajevna občina, tako v kmečki in tako v mestni volilni skupini.

Sedaj pa, gospoda moja, bi se iz tega moralo sklepati, da bom pritrdil nasvetom gospoda poročevalca verifikacijskega odseka. Priznam tudi, da bi to bilo logično. Ali navajal sem že uvodom svojega govora en razlog, zakaj ne morem danes še priti do tistega praktičnega zaključka, kakor verifikacijski odsek. Sedaj bom pa navedel še nekatere druge razloge zato, kakor sem bil že prvotno obljubil. Predvsem se nehotе vsiljuje vprašanje, če brezozirno izvajamo logično - praktične posledice svojega pravnega naziranja, ali zamoremo ostati samo pri dveh mestnih mandatih ali zamoremo obstati samo pri notranjskem in dolenskem mandatu, ali se ne bi potem marveč morali baviti tudi z anuliranjem kočevskega mandata, in sicer glede na to, da je takrat, pri splošnih volitvah, ko je bil izvoljen sedanjí gospod poslanec kočevski dr. Eger, da je takrat tudi Ribnica volila s Kočevjem in da bi, ako bi se bil pravilno tolmačil zakon, gospod tovariš dr. Eger takrat ne bil izvoljen, ker bi bila seveda potem slovenska večina izvolila slovenskega poslanca ene ali druge struje. (Klici na levi — Rufe links: „Čujte!“) Seveda pozneje je prišla reforma in po tej reformi se je ocepila Ribnica od tega volilnega okraja. Ostalo je samo Kočevje in istina je, če danes anuliramo ta mandat in se razpišejo nove volitve, se priklapi po našem pravnem nadzoru kočevskemu mestu samo Mooswald. Ta šteje 21 volilcev, in če seštejete vse, se pokaže, da bi gospod tovariš dr. Eger vkljub temu dobil absolutno večino, da bi torej po današnjem zakonu Mooswald ne vplival čisto nič na izid volitve.

To je eno vprašanje, ki se nam vsiljuje. Vsiljuje se pa še drugo vprašanje, namreč, ali bi mi ne morali iti potem še en korak dalje. Na vsak način bi bilo v tem slučaju uvaževati vprašanje: Zakaj pa s kmetскими mandati, s tistimi kmetскими mandati, ki so pridobljeni z glasovi takih volilcev, ki bi sedaj, ako anuliramo te volitve, ako pritrdimo predlogu verifikacijskega odseka, volili v mestni skupini. Vsiljuje se vprašanje, ali ne bi bila v tem slučaju, kakor pri tovarišu dr. Egru, vsaj naša formalna dolžnost, da razveljavimo tudi te kmetске mandate, in sicer ne morda zaradi tega, da bi odpad onih volilcev kaj vplival na izid teh volitev v kmečki skupini. Gospod poročevalec je popolnoma pravilno poudaril, da so zadevni kmetски poslanci voljeni bili s tako velikansko večino, da jim izdatna večina še vedno ostane, če se tudi izločijo ti kraji, ti mestni volilci iz kmetске skupine. Ali neki drug pomislek se pri tem vsiljuje,

namreč, da bodo potem ti volilci na dveh straneh volili, enkrat v kmetски in potem še v mestni volilni skupini, in to bi po mojem pravnem prepričanju ne bilo pravilno. In torej bi morali globokeje poseči, ako hočemo pričeti z anuliranjem mandatov. Uvaževanja vredno je na vsak način to vprašanje.

Razentega pa pride še nekaj. V takih stvareh je deželni zbor kakor sodnik, in tukaj ne smemo strankarstva stavljati v ospredje, ampak prizadevati si moramo, da smo kolikor mogoče objektivni. Take stvari je zmeraj z višjega stališča presojati. Saj je to tudi v interesu cele zbornice in cele dežele, saj je vsa zbornica, vsa dežela interesirana, da se take stvari rešujejo objektivno, v blagor in napredek vse dežele. Vpoštevati je en moment, to je moje osebno prepričanje, da so namreč vsi ti mandati, o katerih sem govoril, pridobljeni bona fide in da je ta dobra vera bila tako pri kandidatih, kakor pri volilcih. Ta moment moramo vpoštevati! Bona fides je bila na vsak način dana, kakor v Kamniku, kjer je vsa občina volila, tako tudi v Ribnici, na Vrhniki, v Postojni, kjer so volili samo trgi. Ravnotako pa je bila bona fides tudi dana pri kmetских mandatih, ki so v zvezi s temi mandati, kjer se gre za premestitev dosedanjih kmetских volilcev v mestno skupino, in to bona fides, to dobro vero, moramo po mojih mislih v tem slučaju vpoštevati, ko doslej deželni zbor, edino poklicani sodnik, še ni bil izrekel nasprotnega mnenja. Vpoštevajmo, popolnoma varujoč svoje pravno stališče, popolnoma varujoč to pravno stališče za prihodnost.

In sedaj prihajam do svojih zaključkov, gospoda moja. Moji predlogi so trojni. Jaz konstatujem predvsem naše pravno stališče, ki naj bo po mojem mnenju pravno stališče deželnega zbora, in odklanjam pravno stališče državnega sodišča. Glede Kamnika hočem, da se ustvari fait accompli, da deželni zbor z vso jasnostjo, in sicer z dejanjem pokaže, da se je ta volitev vršila postavno ravno zaradi tega, ker so vsi občani volili v mestni skupini in da je zaradi tega, ker je to naše pravno prepričanje, treba nam postopati glede volitve gospoda tovariša dr. Vilfana že takoj danes drugače kakor glede drugih volitev, ki so obsežene v poročilih prilog št. 122, 109, 110, 124, 123 in 125. Volitev dr. Vilfana treba že danes ostentativno potrditi. V ostalem se držim prepričanja, da odstranimo ta prepir, da se skupaj vsedimo na tistemu mestu, ki je zato kompetentno, v ustavnem odseku, da noveliramo volilni red. Mudi se ravno ne, ampak govorimo enkrat in skušajmo priti do sporazumljenja o noveliranju volilnega reda v sporni točki in na ta način umakniti podlago za ves ta spor, ki se ne bi bil nikdar tako poostiril, ako ne bi bilo državno sodišče tako radikalno poseglo vmes. Odkrito povemo, ako bi ne bilo te odločbe državnega sodišča, bi naš klub prišel brez vsakega dvoma do zaključka, da bi bil danes formalno sklenil verificiranje vseh mandatov,



varujoč obenem samo svoje stališče za prihodnost. Sedaj moramo drugačno stališče zavzemati. Moji predlogi se glase :

## I.

„Deželni zbor soglaša s pravnim nazorom verifikacijskega odseka, glasom katerega tvorijo po veljavnem deželnem volilnem redu krarjskem 16 krajevne občine tako kmetske, kakor mestno-trške volilne okraje — in odločno zavrača temu nasprotno judikaturu državnega sodišča.

Deželni zbor izraža tedaj svojo odločno voljo, da se imajo uvrščati pri sestavi volilskih imenikov vsi census-volilci vsake krajevne občine, skupno brez izjeme, bodisi v kmetsko ali v mestno skupino.

## II.

Izvolitev poslanca dr. Janka Vilfana se potrdi.

## III.

V ostalem se odkaže poročilo verifikacijskega odseka, pril. štev. 122—125, u s t a v n e m u o d s e k u, z nalogom, da izdela načrt preosnove deželnega reda, in deželnega volilnega reda, v katerem se nanovo odmeji obseg kmečkih in mestno-trških volilnih okrajev.

O tem naj ustavni odsek poroča kakor hitro mogoče.“

Prosim visoko zbornico, da izvoli sprejeti te predloge.

**Deželni glavar:**

V prvi vrsti moram vprašati, ali se podpirajo ti predlogi?

Gospodje, ki to storite, blagovolite vstati! (Zgodi se — Geschieht.)

Predlogi so zadostno podprti in so torej v razpravi.

**Landeshauptmann:**

Zum Worte gelangt der nächste Herr Kontra-Redner, der Herr Abgeordnete Graf Barbo.

**Abgeordneter Graf Barbo:**

Hohes Haus! Ich habe mich zum Worte gemeldet, um in aller Kürze den Standpunkt der Partei, welcher anzugehören ich die Ehre habe, zu dem in Verhandlung stehenden Gegenstände darzulegen.

Der Verifikationsauschuß beantragt die Verifizierung sämtlicher Wahlen aus den Landgemeinden, den Städten und Märkten und der Handelskammer mit Ausnahme des Mandates Adelsberg—Oberlaibach—Laas und des Unterfrainer Städtmandates.

Mit dem ersten Teile dieses Antrages werde ich mich gar nicht befassen, weil er auf Verifizierung der Wahlen lautet und ich mit diesem Antrage einverstanden bin.

Was nun den zweiten Teil des Antrages anbelangt, werde ich mit dem Herrn Berichtstatter nicht polemisieren, ich werde mich auch nicht eingehend mit den Ausführungen

des Herrn Abgeordneten Dr. Süsteršič, meines unmittelbaren Vorredners, befassen, so interessant diese Ausführungen auch waren.

Denn wir stehen auf einem ganz anderen Standpunkte. Für uns sind in dieser Angelegenheit zwei Umstände maßgebend: erstens die bisherige Praxis und zweitens die Entscheidung des Reichsgerichtes.

Herr Dr. Süsteršič hat auch viel über die Praxis gesprochen und darzulegen versucht, daß die Praxis eine widersprechende sei. Er hat auch alle Beispiele angeführt, welche dahin zielen, daß die Dörfer respektive die ganze Gemeinde mit der betreffenden Stadt wählen, er ist aber dabei, soweit ich ihm folgen konnte, nur bis zum Jahre 1871 gekommen. Wir haben nun seit 1871, also eine so lange Reihe von Jahren, die gleiche Praxis, wie sie bei den letzten Wahlen geübt wurde, daß man sich, wie ich glaube, nicht auf Fälle berufen kann, welche vor mehr als 30 Jahren vorgekommen sind.

Er hat auch angeführt, daß auch jetzt noch bei Möttling einige Dörfer mitwählen.

Das bestätigt aber nur, daß die letzte Wahl ganz richtig durchgeführt wurde, nachdem die Dörfer auch mit der Stadt mitgewählt haben.

Es war aber schon lange die Praxis, daß die Dörfer um Möttling — ich weiß nicht, wie sie alle heißen — immer mit der Stadt wählen, und so war es auch bei der letzten Wahl. Ich glaube also, daß die Praxis der letzten 30 Jahre bei den Wahlen maßgebend sein muß, und nachdem 30 Jahre lang von dieser Praxis nicht abgewichen worden ist, kann man daraus doch nicht plötzlich einen anderen Schluß ziehen.

Das zweite, was für uns maßgebend ist, ist die ganz klare Entscheidung des Reichsgerichtes. Herr Dr. Süsteršič hat die Kompetenz des Reichsgerichtes für die Verifizierung von Wahlen nicht gelten lassen wollen und gesagt, nach dem Gesetze sei einzig und allein der Landtag dazu berufen. Ich gebe ihm vollkommen recht, und wenn heute der Landtag in dem einen oder anderen Sinne beschließt, eine Appellation gibt es nicht und auch das Reichsgericht hat dann nichts mehr dreinzureden. Wir sind hier berufen, zu prüfen, ob die Wahl richtig durchgeführt wurde oder nicht, aber die Grundlage, auf welcher die Wahl vorzunehmen ist, zu bestimmen, sind wir nicht berufen. Wir können nicht heute entscheiden, die Grundlage ist so, ein andermal, die Grundlage ist anders. Wie das Gesetz auszulegen ist, darüber zu entscheiden ist wenigstens nach unserer Meinung das Reichsgericht berufen, das ist so klar, daß die Entscheidung des Reichsgerichtes in Zweifel zu ziehen nur derjenige unternehmen kann, der die Autorität dieses obersten Gerichtshofes untergraben will.

Wir wünschen das nicht. Wo kommen wir hin, wenn jedesmal eine andere Auslegung über die Grundlagen der Wahlen im Landtage stattfindet? Einmal ist die Majorität dieser Ansicht, ein andermal dieser Ansicht, und jeder Abgeordnete, der gewählt wird, muß sich erst vor Augen halten, daß seine Verifizierung davon abhängig sein wird, welche Meinung im Landtage über diese Grundlagen der Wahlen abwalten wird. Das ist doch ein unhaltbarer Standpunkt. Ich gebe vollkommen zu, daß es wünschenswert wäre, daß auf ganz zweifellose Weise im Gesetze selbst eine Präzisierung dieser Frage erfolge, damit alle



einer Meinung sind und auch kein Zwiespalt vorkommen kann. Das haben wir ja auch im Verfassungsausschusse besprochen. Aber solange dieses Gesetz besteht, das vom Reichsgerichte in dieser Weise ausgelegt worden ist, geht es nach unserer Meinung nicht an, eine auf Grund dieses Gesetzes erfolgte Wahl nur aus diesem Grunde nicht anzuerkennen.

Wir haben jetzt nur über die 2 Wahlen, die ich eingangs erwähnte, zu entscheiden, und da ist unser Urteil vollkommen klar. Wir werden unsere Entscheidung treffen aus Gerechtigkeitsgefühl, niemand zuliebe und niemand zuleide, und da können wir zu keinem andern Schlusse kommen, als die Wahlen der Abgeordneten Josef Lenarčič und Franz Višniar als gültig anzuerkennen.

### Deželni glavar:

Besedo dobi sedaj tretji priglašeni kontra-govornik. gospod poslanec: dr. Triller.

Prosim!

### Poslanec dr. Triller:

Visoka zbornica! V pojasnilo načelnega stališča naše stranke napram predlogu verifikacijskega odseka in tudi napram izpreminjevalnemu predlogu poslanca dr. Šusteršiča in tovarišev je treba predvsem opozarjati na nekaj, čemur sta se toliko gospod referent, kolikor tudi generalni govornik dr. Šusteršič previdno izognila.

Mi narodnonapredna stranka se ne spotikamo nad pravnim naziranjem Slovenske Ljudske Stranke glede okolišev volilnih okrajev mest in trgov de lege ferenda. Gospoda od večine, ako se Vam posreči to pravno naziranje kodificirati v tej zbornici, potem se bomo tej kodifikaciji brezpogojno uklonili pro futuro tudi mi. Danes o tem govoriti pa je popolnoma odveč. Punctum saliens današnje debate, tista kričeča krivica, katero Vam očitamo, obstoji v tem, da hočete svoje pravno naziranje uveljaviti ex tunc, in to navzlic temu, da je bila volilna reforma sklenjena kompromisnim putem. To je bilo treba naglašati, kajti v tem dejstvu vidimo zastopniki narodnonapredne stranke vrv, spleteno iz strankarskih nasilstev in verolomstva. (Klici v središču — Huše im Zentrum: „Tako je!“) In dokler, gospoda moja, ne odtegnete te vrvi od naših vratov, na naše sodelovanje v tej zbornici ne morete računati.

Nič manj nesprijemljiv je za nas izpreminjevalni predlog gospoda dr. Šusteršiča. Ljubljanski dnevnik, katerega lahko imenujemo oficijozno glasilo deželnega odbora, imenoval je nedavno liberalne poslance gostače v deželnem zboru, in vidite, gospoda moja, ako izpreminjevalni predlog gospoda dr. Šusteršiča...

### Deželni glavar

(pozvoni — das Glockenzeichen gebend):

Prosim, te besede, da je neki ljubljanski dnevnik — Vi utegnate misliti na „Slovenca“ — oficijozno ali oficijozno glasilo deželnega odbora, moram odklanjati.

### Poslanec dr. Triller

(nadaljuje — fortsetzend):

Torej gospoda moja, ako sprejmete ta izpreminjevalni predlog dr. Šusteršiča, ki ima takorekoč dilatoričen značaj, potem bi bili mi v resnici gostači v tej zbornici, odvisni od milosti današnje večine, in tak gostač niti trenotek več nobeden od naše stranke ne bo. To nam prepoveduje naša čast in čast naših volilcev. Mi poznamo in moramo poznati samo dve alternativni. Gospoda, ali imejte pogum nasilstva in sprejmite predlog verifikacijskega odseka, ali pa imejte veliko težji pogum priznanja, da ste grešili in glasujte za predlog, katerega bom stavil koncem svojega govora. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Tako nas lahko vse razveljavite!“) Če imate pogum nasilstva, potem nas vrzite vse naprednjake vun, da ne boste imeli nobenega gostača v deželnem zboru. To bo za Vas še najbolj komodno. Vsak drug izhod, kot ta dva, je za nas absolutno nesprijemljiv. (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Saj ne maramo milosti!“) Tertium non datur.

In da se s to svojo zahtevo nismo prenačili, izpričuje naše postopanje v zadnjih desetih dneh. Deset dni je preteklo, kar ste nam napovedali po večini verifikacijskega odseka boj do noža in, gospoda moja, mi nismo izvajali iz te napovedi prav nobenih posledic, ako izvzamete stališče, da perhorresciramo ustna poročila odsekov. Če Vam je, čestita gospoda od večine, pa že to stališče dišalo po obstrukciji, je to tako malenkostno naziranje, da se o njem niti govoriti ne da. V ostalem — in tukaj se lahko sklicujem na izpričevalo vseh strank in na izpričevalo visoke vlade, smo pa mi takorekoč z vrvjo neverifikacije okoli vratu pridno in uspešno delali v odsekih. Mi smo sodelovali tudi pri zakonskih načrtih, ki so prišli v odsek v obliki, kakršna je za nas iz principiellnih razlogov absolutno nesprijemljiva, in sodelovali smo, akoravno je bil marsikateri odsek bolj podoben avtomatičnemu stroju za zakonodajstvo, kakor resnemu in premišljenemu posvetovanju. Toda mi smo hoteli pokazati, da imamo resno voljo do resnega in treznega dela. Ta naša resna volja je šla do skrajne meje. A to skrajno mejo je danes dosegla, in danes hočemo mi popolno jasnost, vedeti hočemo, je li smo poslanci, ali ne.

In ako sedaj prestopim k poročilu verifikacijskega odseka, oziroma njegove večine, oprostite mi, ako bom jako kratek in ako se bom s tem utemeljevanjem pečal le v toliko, kolikor to ugaja mojemu okusu in mojemu pravnemu naziranju. Že uvodoma sem naglašal, da nimamo nič proti pravnemu naziranju, katero je razvijal dr. Šusteršič pro futuro, marveč da bomo pravno naziranje pro futuro akceptirali, čim bo uzakonjeno; da bi pa veljalo to naziranje contra legem tudi pro praeterito, v tem pa vidimo, kar sem tudi že naglašal, nasilstvo in vrv okrog vratu.



Častita gospoda! Da je ta občutek pravi, v tem oziru bom konstatiral samo sledeče: Konstatiral bom predvsem, da so se volitve, ki pridejo tukaj v poštev, izvršile brez protesta, in da tudi ni bilo v reklamacijskem postopanju prav nobenega ugovora. Vsi volivci so torej volili tam, kjer so sami hoteli. Zlasti v kmečki skupini so volile vse tiste vasi, katere bi Vi sedaj hoteli priklopiti mestom in trgov, brez vsakega ugovora in zaraditega tudi jaz naglašam, kar je moral izrečno priznati Vaš govornik dr. Šusteršič, da če izvajate iz pravnega naziranja večine verifikacijskega odseka vse logične posledice, morate priti do sklepa, da so vsaj formalno nekorektne in neveljavne tudi vse volitve dotičnih kmečkih skupin in torej neveljavni mandati dr. Žitnika, Drobniča, Lavrenčiča (sedaj Perhavca), Dularja, Košaka, dr. Lampeta, Mandlja, Jakliča, Bartola in končno — jaz ne morem za to ironijo usode — tudi mandat našega deželnega glavarja. Vsi ti mandati, gospoda moja, so neveljavni. (Poslanec — Abgeordneter dr. Šusteršič: „Glavarjev ne. Glede Belokrajine mesta nič ne izpremene!“) In tudi Vas, gospod tovariš dr. Eger; kajti da so volile v mestni skupini Kočevje tudi vasi, ki so priklopljene politični občini Ribnica, tedaj bi bil mesto Vas bržčas prodrl naš današnji delinkvent, nadsvetnik Višnikar. (Poslanec — Abgeordneter dr. Šusteršič: „Ne vem, morebiti ne. Morda bi prišel naš protikandidat v ožjo volitev!“)

In predno prihajam sedaj do zaključka, le še nekaj historičnih reminiscenc. Z istimi glasovi, ki se sedaj očitajo nadsvetniku Višnikarju, bil je svoj čas izvoljen za poslanca dolenjskih mest tudi naš velečastiti deželni glavar Šuklje, in jaz se nahajam v neprijetnem položaju, da mu moram s pravnega stališča verifikacijskega odseka očitati kar dva neveljavna mandata. Do takih rezultatov, moja gospoda, dovaja pravno naziranje gospoda referenta verifikacijskega odseka, in ni čuda, da se je dr. Šusteršič sam ustrašil teh posledic. (Poslanec — Abgeordneter dr. Šusteršič: „Ne, ustrašil ravno ne!“) Seveda on pravi, da moramo varovati avtonomijo deželnega zbora. Zakon pravi namreč, da ima pravico sklepati o veljavnosti volitev edino deželni zbor. Dr. Šusteršič pravi, da državno sodišče sega v to avtonomijo, in zato jo moramo braniti tudi proti državnemu sodišču. Meni se to izvajanje ne vidi logično. Res je, da državno sodišče izreče le pravno mnenje, ampak tisti sodnik, ki ima potem o stvari soditi, je navezan na to pravno mnenje. (Klici v središču — Ruše im Zentrum: „Tako je! Istina je!“) Gospoda moja, če bi temu ne bilo tako, potem bi ne doživeli, da se celo narodno tako intransigenten faktor, kakor je deželni odbor koroški, uklanja pravnemu mnenju državnega sodišča. Državno sodišče je namreč razsodilo, da mora ta deželni odbor sprejemati tudi slovenske vloge, in deželni odbor koroški se je, četudi ne rad, uklonil. Sodba poklicanega najvišjega sodišča, bodisi potem kasačjskega dvora, upravnega sodišča ali državnega sodišča, je in mora biti ultima ratio za vsakogar v

pravni državi. Dokler imate torej razsodbo državnega sodišča, dokler ne spremenite zakona tako, da se na novi tekst zakona ta razsodba ne bo dala porabiti, dotlej, moja gospoda od večine, je Vaša prokleta dolžnost, da sprejmete pravno naziranje državnega sodišča za podlago vsaki lastni sodbi pro praeterito. Naglašal pa sem nadalje, da občutevamo mi predlog verifikacijskega odseka tudi za verolomstvo; Et meminisse iuvat! Že g. predgovornik je izpregovoril nekaj o zgodovini volilne reforme — jaz pa se usojam poklicati mu v spomin v tem oziru še nekaj. Jaz sem stavil v takratnem ustavnem odseku predlog, da naj se določbe o okoliših mest in trgov primerno precizirajo tako, da bodo reprezentirana v mestni skupini tudi pro futuro brezdvomno le čista mesta in čisti trgi, in takrat me je Slovenska Ljudska Stranka, so me njeni zastopniki v ustavnem odseku slovesno zagotovili, da se nam v tem pogledu ni bati nobene napačne interpretacije, nobenega nasilstva (Klici v središču — Ruše im Zentrum: „Čujmo!“) Jaz se sklicujem na svoj govor v plenarni seji te visoke zbornice dne 19. junija 1908, v katerem sem rekel doslovno (bere — liest):

„Toda tudi kot provizorij je predležeča volilna reforma, kakor častiti gospod poročevalec ustavnega odseka v svojem poročilu pravilno naglašja, za kar sem mu hvaležen, izklesana le na surovo in treba jo bo še v marsičem izpiliti. Zlasti velja to glede precizovanja obsega posameznih okrajev mestne skupine v tem zmislu, da imajo v skupini mest in trgov volilno pravico samo dotična čista mesta, dotični čisti trgi brez vasi, priklopljenih dotičnim mestom in trgov kot političnim občinam. To se je nasproti možnosti kake nasilne interpretacije v ustavnem odseku izrečno konstantovalo in obljubila se nam je tudi naknadna izpopolnitev reforme v tem zmislu v teku bodoče legislativne dobe.“

Gospoda moja, jaz konstatiram, da so v seji dne 19. junija 1908 s tem mojim govorom polemizovali kar trije govorniki večine, in sicer tovariš dr. Šusteršič, dr. Lampe in dr. Krek, ali niti eden me ni desavuiral, niti eden ni trdil, da v citiranem stavku nisem govoril resnice. (Klici v središču — Ruše im Zentrum: „Čujte, čujte!“) Če bi ne bil govoril resnice, bi bili brezdvomno takoj vstali vsi trije in me rektificirali. (Klici v središču — Ruše im Zentrum: „Tako je!“) Jaz torej mislim, da o tem, da se nam je v ustavnem odseku to zagotovilo dalo, ne more biti nobenega dvoma, in če danes vzlic temu padete v hrbet poslancu, ki je bil član tiste kompromisne razprave, če to storite, akoravno je že ležala dne 19. junija 1908 pred nami predloga deželnega odbora na brezpogojno verifikacijo vseh mandatov iz kurije mest in trgov, ako torej sedaj vzlic temu trdite, da so te volitve neveljavne, torej implicite neveljavna tudi volitev bivšega deželnega poslanca Plantana vkljub temu, da je ta mož bil ne le član dotične zbornice, ampak tudi član onega ustavnega odseka, ki je potom kompromisa dosegel volilno reformo, potem, slavna gospoda, bo Vaša krivda, ako bo narodno-napredna



stranka z današnjim dnevom morala pisati v svoji zgodovini poseben kapitel de fide punica. (Klici v središču — Rufo im Zentrum: „Dobro, dobro, res je!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „To je res žalostno!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „To bomo šele videli, gospod podpredsednik deželne banke!“) Gospoda moja! Dr. Susteršič je opozarjal, da je naša zbornica v tem hipu sodišče. Jaz bi želel, da bi se to vpoštevalo. Mi smo danes v resnici sodniki in ne strankarji. Ta moment ste tudi Vi še tribunal, čim pa ne sprejmete našega predloga, potem postanete konvent z Robespierom — si licet minima componere magnis — z dr. Peganom na čelu. Gospoda moja, jaz sem pri kraju. Dokazal sem, da pravno naziranje večine verifikacijskega odseka more veljati le kot nasvet pro futuro, da pa isto ne more biti predmet današnje debate in sodbe, ker bije, v kolikor se tiče na veljavnost že izvršenih volitev, v lice pravni logiki in historični resnici in pomenja tudi vrhu tega očitno verolomstvo. Imejte pogum nasilstva ali pa priznanja, da ste grešili; to bi bilo edino lojalno, to edino je za nas sprejemljivo. (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Gostači nečemo biti!“) Z vašim polovičarskim nasilstvom pa Vi niti originalni niste. Take čedne manipulacije so poleg naših azijskih sosedov onstran Litve poizkušali tudi še drugi naši neposredni sosedje — istrski Italijani, ki so s svojim osar tutto poizkušali opetovano izvršiti atentat na državljanske pravice svojih sodeželanov istrskih Hrvatov in Slovencev. Toda tak atentat se jim je vsakokrat slabo obnesel, zakaj istrskim Italijanom se še danes kažejo na licu krvave brazgotine, ki jim jih je vsekal žvižgajoči bič pravice in resnice. (Viharno odobravanje in ploskanje v središču. — Govorniku se čestita. — Stürmischer Beifall und Händeklatschen im Centrum. — Redner wird beglückwünscht.)

### Deželni glavar:

Stavljam vprašanje, ali kdo podpira ta predlog, in prosim gospode, ki ga podpirate, da blagovolite vstati.

(Zgodi se — Gefchieht.)

Predlog je zadostno podprt in je v razpravi. Besedo ima sedaj gospod poslanec Višnikar.

### Poslanec Višnikar:

Visoka zbornica! Da se mi ne bo očitalo, da govorim pro domo ali da nastopam tu kot judex in sua causa, poudarjam takoj, da se gre tukaj za jasne pravice dolenskih mest, ki se hočejo danes z nogami teptati. V tem trenutku sem še legalen poslanec dolenskih mest in ker sem pri vstopu v to zbornico storil tudi obljubo, da se bom držal zakonov in izpolnjeval poslanske dolžnosti, si štejem v dolžnost, da branim te pravice, ki jih hoče večina odseka z nogami teptati. Opominjam Vas na Vašo obljubo, da se boste držali zakonov. Vi imate moč razveljaviti moj mandat, nikdar pa nimate pravice

za to. Gospoda moja, na to prisegam! Ako razveljavite mandat dolenskih mest, se postavite v protislovje z 48-letno prakso. Gospoda moja, vse volitve v celi ustavni dobi, v sedmih volilnih dobah od l. 1861. naprej so se vršile na tisti podlagi kakor letos. Vsi dosedanji zastopniki dolenskih mest od Ljudovika Ravniharja naprej: dr. Suppan, Rudež, Martin Hočevnar, Fran Šuklje, ki je leta 1883. po hudem boju prodrli proti proštu Petru Urhu, potem dr. Tavčar in Plantan — so bili tako izvoljeni, a nobeden teh mandatov se ni pobijal iz razlogov, kakor se danes pobija moj mandat. Jaz sem osmi poslanec dolenskih mest. Predlog odsekov vsebuje izpremembo deželnega volilnega reda in deželnega reda. Jaz opozarjam visoko zbornico na to, da je za to treba kvalificirane večine, in opozarjam na to tudi gospoda deželnega glavarja, ki ima v mezincu deželni red in deželni volilni red. Gospoda moja, proti volitvi v dolenskih mestih ni bilo nikakih pritožb. Iz tega se da sklepati, da je bila volitev izraz ljudske volje, na katero se tolikokrat sklicujete. Volitve so se vršile tako jasno po zakonu, da bi se zagovorniku teh volitev lahko očitalo, da solnce umiva ali krtači. (Poslanec — Abgeordneter dr. Lampe: „Taki govori spadajo v Ribnico v oštarijo!“) Gospoda moja, akoravno vidim, da dandanes politična morala grozovito propada, vendar si jaz, ki služim že nad 35 let pravici, ne bi bil mogel misliti, da je tak predlog mogoč, in mene je v resnici sram, da je to bilo med Slovenci mogoče. Enega samega podobnega slučaja se spominjam, in to je bilo v Istri, ko sta Jenko in Mandič bila enoglasno ali z velikansko večino izvoljena. Proti izvolitvi ni bilo nikakih ugovorov, in tudi verifikacijski odsek ni bil tako pederzen, kakor je naš verifikacijski odsek danes v tem slučaju, da bi bil predlagal anuliranje teh mandatov. Pa ko je prišlo do razprave v zbornici, je neki Italijan predlagal, da se glasuje o teh izvolitvah posebej. Ko pride na vrsto Jenko, se izvolitev potrdi, ko pa pride na vrsto Mandič in deželni glavar pozove poslance, ki so za potrditev njegove izvolitve, da vstanejo, so italijanski poslanci obsedeli. Gospoda, to nasilstvo je povzročilo senzacijo v celi Avstriji. Gotovo je, da Italijanom to ni pomagalo, ampak od tistega časa so višji krogi izprevideli, da tako ne gre naprej, in od tistega časa so začeli naši bratje v Istri nekoliko prosteje dihati. Gospodje, ako mislite, da si boste s takim nasilstvom pomagali, se motite. Kaj pa je vzrok v državnem zboru, da ne pride do slovan-ske večine? To je tisti nesrečni egoizem. Poglejte na Poljake, ko se jim očita krivice, katere delajo Rusinom. Ako boste pravice zahtevali za Slovence, ali se Vam ne bo lahko očitalo: kako pa Vi delate s svojimi lastnimi rojaki, kako ste delali, ko ste popolnoma pravilno izvoljene poslance metali iz zbornice? (Pritrjevanje v središču — Zustimmung im Centrum.)

Gospoda moja, ko sem izvedel o sklepu verifikacijskega odseka, sem bil zelo radoveden na razloge, s katerimi se pobijajo naše izvolitve. Toda



moje presenečenje je bilo še veliko hujše kakor moja radovednost. Kaj takega, kakor je poročevalec napisal v prilogi 122., bi vendar ne bil pričakoval. V prilogi 11. pravi deželni odbor pravilno, da bi se bili morali ugovori proti volilnemu imeniku — to je bilo v slučaju Kamnik — oglasiti v reklamacijskem postopanju. Tako se je od nekdaj prakticiralo. Jaz Vas opozarjam na neko razsodbo upravnega sodišča (11. junija 1881, št. 1025), katera pravi: „Ugovori proti pravilnosti volilnih imenikov spadajo v reklamacijsko postopanje, ne pa v volilno; raditega ni mogoče take volitve razveljaviti, ako se ugovori niso oglasili v reklamacijskem postopanju.“ Jaz mislim, da se na tako razsodbo vendar moramo ozirati. Reklo se je sicer, da je deželni zbor avtonomen in da ima pravico, da tudi sodi o pravilnosti volitev. To je istina, ali pravno vprašanje je po razsodbah upravnega in državnega sodišča že rešeno, vprašanje moči — die Machtfrage — to pa še ni rešeno, to se ima danes rešiti.

Gospod poročevalec pravi v poročilu, priloga 122., v glavni stvari ali utemeljuje odsekov predlog sledeče: „Pravno naziranje...“ — prosim to trikrat podčrtati — „...verifikacijskega odseka je to, da se imajo povsod, kjer se gre za volitev iz mest in trgov, pritegniti k volitvam cele politične oziroma krajevne občine, ki so našete v § 3. deželnozborskega volilnega reda z dne 5. novembra 1898, dež. zak. št. 40...“ — V § 3. niso nobene krajevne občine našete. Tam stoji: „Za volitev poslancev mest in trgov so volilni okraji: 1. „deželno stolno mesto“ Ljubljana, 2. „mesto“ Idrija...“ — torej „mesto“, ker Idrija ni deželno stolno mesto in se torej mora vendar razlikovati od Ljubljane, „...pod številko 3. in dalje pa navaja samo krajevna imena, kakor n. pr. „Kranj“, „Škofjaloka“ itd. V tem § 3. torej...“ — pravi dalje odsekovo poročilo — „...ni jasno izrečeno, ali naj volijo samo mesta oziroma trgi, ali cele krajevne (politične) občine?“

Iskati je tedaj rešitev te nejasnosti tako v besedilu, kakor tudi v zmislu vsega ostalega zakona...“ — S tem se popolnoma strinjam, da se ima rešitev iskati v besedilu vsega zakona. Pa gospod poročevalec v celem zakonu ni našel nič takega, samo eno muhico je našel v § 9., odst. 2., ki se glasi: „V dotičnih sodnih okrajih niso obsežene občine, ki so uvrščene v volilski razred mest in trgov.“

Dalje se glasi odsekovo poročilo: „V sodnih okrajih torej, ki tvorijo volilne okraje za kmečke občine, se morajo izločiti one občine, ki so našete v § 3. deželnega volilnega reda. § 9. torej jasno pove, da morajo voliti v skupini mest in trgov občine, in ne samo mestni in trški kraji...“ — To mnenje gospoda poročevalca je tudi že ovrgel načelnik večine, gospod dr. Šusteršič. — „...Pa tudi v ostalem daje ves deželni red podlago za razumevanje § 3. v tem zmislu, da se gre za cele krajevne občine. Krajevna občina je namreč najmanjša enota,

ki jo deželni volilni red pozna...“ To ni res. V deželnem volilnem redu se imenujejo kraji, ne pa občine. Gospodje, ko sem prečital to utemeljevanje, nisem vedel, ali je v tem več nevednosti, ali zlobnosti. Spomnil sem se na besede svojega nekdanjega profesorja dr. Gogala. On je nekoč pri razlagi morale rekel: „Der Engel und der Teufel schämen sich nicht.“ V katero vrsto smem uvrstiti gospoda poročevalca, ne vem. (Smeh v središču — Gelächter im Zentrum. Poslanec — Abgeordneter dr. Žitnik: „Povedati se ne upa!“) Gospoda moja, tukaj se prezira namenoma zakon in tudi razsodba državnega sodišča. Gospod poročevalec si lahko na to svoje pravno naziranje, s katerim je obglavil cesarski patent, patent vzame, in v prihodnje bomo po Peganovem patentu in ne po cesarskem volili, ako obvelja to njegovo pravno naziranje. Gospodje, jaz nisem mislil, da se bo resno kaj takega predlagalo, kakor se to zgodilo. Sicer sem že pred zasedanjem v Ribnici slišal, da je dr. Pegan svojim prijateljem rekel: „Jaz bom že skrbel za to, da bo ta volitev razveljavljena!“ (Poročevalec — Berichterstatter dr. Pegan: „Čenčarije!“) Jaz ne vem, koliko vpliva ima gospod dr. Pegan v svoji stranki, vendar bi mu svetoval, da naj bo nekoliko bolj previden pri takih stvareh. (Poročevalec — Berichterstatter dr. Pegan: „To so čenčarije!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Domišljavost!“) Drug gospod, katerega nečem imenovati, se je pa pridušil, da ne bom več poslanec. (Poslanec — Abgeordneter Jaklič: „Kateri je to, le ime sem!“) Vi ne.

Gospoda, poglejmo, kako v resnici govori zakon. To je volilni zakon, kateremu je podlaga še vedno cesarski patent z dne 26. februarja 1861. § 3. pravi: „Za volitev poslancev mest in trgov so:

1. deželno stolno mesto Ljubljana eden volilni okraj,

2. mesto Idrija, eden volilni okraj...“ — Tukaj v 2. odstavku se je spotikal gospod poročevalec, da stoji tudi „mesto“, dočim je v prvem odstavku rečeno „deželno stolno mesto“. To se da tolmačiti tako, da je Ljubljana stolno mesto, Idrija pa še ni stolno mesto. Dalje se pa navajajo v § 3. mesta in trgi brez nadaljnega označevanja, ali je dotični kraj mestó ali trg, ampak imenujejo se dosledno kraji in ne občine.

Dalje opozarjam na § 4., ki je popolnoma jasen. „Vsak v volilski razred mest in trgov uvrščeni kraj je obenem volilni kraj.“ Na primer selska občina Krško obstoji iz 59 vasi in iz mesta. Torej, kateri izmed teh 60 krajev naj bo potem volilni kraj? Potem pravi § 7.: „Za volitev poslancev iz kmečkih občin so sodni okraji...“ itd. Zakon torej loči strogo trške in mestne kraje na eni strani in kmečke občine na drugi strani. V § 9. je tista nesrečna besedica „občine“. § 9. pravi „v dotičnih sodnih okrajih niso obsežene občine, ki so uvrščene v volilski razred mest in trgov.“ Tu je enkrat samkrat izrečena beseda „občine“, pa tudi ne „krajevne občine“. Tudi deželna vlada je izrekla, ko je zagovar-



jala kamniško volitev, da nima ta beseda „občine“ posebnega pomena, in tudi gospod načelnik večine je danes utemeljeval svoj predlog s tem, da je dejal, da je ta beseda, recimo, le nek lapsus linguae. Sicer pa poudarjam, da se na mnogih mestih v raznih zakonih imenuje splošno „občina“ tudi mesto. Dalje opozarjam na § 13, ki pravi: „Poslance v § 3. naštetih mest in trgov in v § 7. naštetih kmetskih občin...“ Tu so torej jasno ločeni mesta in trgi in pa kmetske občine. V § 14. je rečeno: „Vsak volilec sme svojo volilno pravico izvrševati samo v enem volilnem okraju in praviloma samo osebno,“ potem pa pravi predzadnji odstavek tega paragrafa: „Kdor ima pravico voliti v volilskem razredu velikega posestva, ne sme voliti v nobenem volilnem okraju drugih dveh volilskih razredov, in kdor ima pravico voliti v volilnem okraju v § 3. naštetih mest in trgov, ne sme voliti v nobeni kmet-ski občini.“

To je vendar jasno dovolj. Potem § 18. zopet loči poslance za kmečke občine in poslance za mesta in trge. Kateri kraji v deželi so mesta in trgi, je jasno razvidno že iz izkaza iz leta 1857. in iz vseh repertorijev, ki jih vsakih 10 let izdaja centralni statistični urad. § 19. govori tudi o mestih in trgih in nasprotno o kmet-skih občinah.

§ 20. je že zelo važen. Tretji in četrti odstavek se glasita: „V volilskem razredu mest in trgov je volilce vsakega po § 3. v ta volilski razred uvrščenega kraja vpisati v eden volilski imenik.“

V volilskem razredu kmet-skih občin je volilske imenike sestaviti po „selskih občinah“. Torej na enem mestu se govori „o selskih občinah“, na drugem „o krajih“. To je popolnoma jasno za vsakega, kdor hoče videti resnico in kdor resnice ne pobija. § 24. pravi: „Volilske imenike v § 3. naštetih mest in trgov, kakor tudi one v § 7. naštetih kmetskih občin, sestavijo njih občinski predstojniki, katerim se je pri tem natančno ravnati po §§ 10., 13. in 16.“ Torej je jasno, da imamo dvojno vrsto imenikov. Opozarjam tudi še na § 29., ki pravi v drugem odstavku: „za vsak volilni kraj v § 3. naštetih mest in trgov, ...“ Ako torej uvažujemo ves zakon, vsa določila, ki zadevajo volilno skupino mest in trgov, ne more biti nobenega najmanjšega dvoma, da imajo pravico voliti samo v § 3. naštetih mesta in trgi.

Novela z dne 5. novembra 1898, v katero se je prvič besedica „občine“ vrinila, ni imela drugega namena, kakor ustanoviti, kar se je že poudarjalo, da se tudi v kmetskih občinah voli direktno in zniža cenzus. To so poudarjali vsi poslanci, in na to ni živa duša mislila, da hočemo v tem kaj izpremeniti, kar je določal volilni red glede volitve v skupini mest in trgov. Bile so o tej noveli tri razprave, katerih se je udeležil tudi g. dr. Žitnik, ki je takrat grajal, kar se je tudi že grajalo danes, da se različni trgi niso uvrstili v mestne skupine. To dokazuje, da niti on sam ni mislil na to, da smejo vasi voliti z mesti. Ako bi bilo pravilno naziranje verifikacijskega odseka, bi bili imeli do l. 1898.

dvojno vrsto vasi, ene, ki bi bile direktno in druge pa, ki bi bile indirektno volile. Gospoda moja, to bi bilo tako protislovje, kakor le kaj. Gospod dr. Žitnik je takrat pobijal nekatere krivice obstoječega zakona, o katerih se da govoriti, ampak gre se tukaj za obstoječi zakon, katerega se moramo držati. Ako se od strani verifikacijskega odseka poklada tolika važnost na besedo „občine“, opozarjam, da imamo različne občine: katastralne ali davčne občine, potem — in tudi po novem občinskem redu — podobne, dalje imamo šolske občine in druge. Mnogokrat se tudi mesta in trgi, ki so vendar neke samostojne korporacije, imenujejo z besedo „občina“. Tako n. pr. imamo v Ribnici krajno občino, trg zase pa navadno imenujemo „trško občino“. Tako je tudi pri Sodražici in drugod. Gospod poslanec Bartol bo temu pritrdil. Trško posestvo je vpisano na trško občino Sodražica in ravnotako je pri Ribnici. To ni nič nepravilnega. Ta izraz se dostikrat rabi. Tako imenuje zakon o vodovodu v Postojni Postojno enkrat trg, enkrat trško občino in vice versa, in v dogovoru, ki je bil sklenjen od deželne odbora s poljedelskim ministrstvom, se tudi pravi trška občina. Torej to ni taka pregreha, ako so se enkrat ti kraji, navedeni v § 3., imenovali tudi „občine“. Resnično je, da je najstarejša prvotna organizacija ljudstva „občina“, ki pa v prejšnjih časih pod fevdalnim zistomom ni igrala posebne vloge. Najprej so se emancipirale tiste občine, ki imajo ugodno lego, industrijo, trgovino i. t. d. Tako so nastala mesta, katerih imamo na Kranjskem precej, a se le počasi razvijajo, privilegiji teh mest pa datirajo že iz 14. in 15. stoletja. To je neka zgodovinska podlaga, katera se je pozneje tudi sprejela v volilni zakon. Gospoda moja, ako bi se vsem mestom in vsem vsem, ki spadajo k dotičnim krajnim občinam, pripustilo, da bi volile z mesti, bi s tem razbili vse mestne skupine. Večina mestnih okrajev bi bila majorizirana. Tako opozarjam, da spada k dolenjskim mestom, ki imajo po zadnjem ljudskem štetju 7707 prebivalcev, 105 vasi z 8228 prebivalci. Vasi imajo torej več prebivalcev kakor mesta. Glede mestne skupine na Dolenjskem pripomnim, da so samo Novo mesto, Črnomelj in Višnja gora čiste mestne občine, druga mesta in trgi so pa mešana z vasm. Ako se hoče tiste kraje, ki imajo kaj mestnega značaja, združiti z mesti, se to čisto lahko zgodi, ampak po obstoječem zakonu se morajo ločiti od mest. Tako bi imenoval na Dolenjskem Kandijo. Kandija ima gotovo mestni značaj in se zelo razvija. Danes se je poudarjalo, da naj se taki kraji združijo z mesti in da mesta nečejo združiti, ampak meni je znano nasprotno, da se vasi branijo združitve. To bo potrdil tudi gospod deželni glavar, da je proti temu opozicija v Kandiji, ne pa morda v Kreti ali v Novem mestu. V izkazu z leta 1857. je bila navedena Kandija kot predmestje Novega mesta, v vseh poznejših repertorijih pa kot vas. Gospoda moja, jaz mislim, da bi se Novo mesto prav nič ne ustavljalo, ako bi Kandija prosila za združitve z Novim mestom. Kandija ima



dve posebnosti, ima gospoda deželnega glavarja in gospoda župana Štemburja. Ako bosta ta dva gospoda svoj vpliv porabila, je čisto lahko mogoče, da se združi Kandija z Novim mestom. Naj se torej ne ugovarja, da se mesta branijo. Ravnotako je pri Ribnici. Tržani so vsikdar bili za to, da se združijo, ako se hočejo vasi. Ampak te se branijo, in zakaj? Ker se boje, da bodo potem plačale večje naklade.

Na Dolenjskem se tedaj ni nikdar volilo tako, da bi volile vasi z mesti. Mala izjema je pri Metliki. Tam so volile tu in tam male vasi z mestom. Po zadnjem ljudskem štetju so imele vasi Grabrovec 17, Križevska vas 125, Primostek 21 in Svršak 36, vse skupaj torej 199 prebivalcev; volilcev je pa po izkazu županstva 18. Ako hočete te imeti, svobodno. To ne šteje ničesar. Opozarjam pa tudi na to, da je bilo glede pravice teh vasi, voliti z mestom Metlika, že v seji deželnega zbora z dne 15. oktobra 1889 govorjeno. Iz poročila deželnega odbora št. 23 navajam sledeče (bere — lieft):

„V volilskem imeniku tega volitvenega okraja vpisanih je 547 volilcev. Ker je med volilci metliškega mesta uvrščenih tudi 17 volilcev iz metliški mestni občini pripadajočih vasi Križeva vas, Sveršak in Verčič, moral bi volilski imenik za metliško mesto šteti namesto 138 le 121 volilcev, in zaradi tega moralo bi v tem volilskem okraju biti namesto 547 le 530 volilcev.

Volitve udeležilo se je 332 volilcev in med njimi 14 iz gori navedenih vasi.“ Teh 14 glasov so odšteli, razveljavili, in pri dotični debati so bili tudi navzoči sedanji poslanci gospodje Povše, dr. Žitnik, Šuklje, Tavčar, Lichtenberg, Rechbach in eksclenca baron Schwegel in moja malenkost. Vsi so bili za to, da se ti glasovi ne vpoštevajo. Tako je bilo v praksi.

Dalje pogledimo v Krško. Krajevna občina krška šteje po zadnjem ljudskem štetju 5346 prebivalcev, in sicer mesto samo 877, zraven pripadajoče vasi pa 4469 prebivalcev. Ako bi bilo to vse en kraj, bi bil to že pravi London. Torej, to gospodje, je jasno, ako se pridružijo vse vasi mestom, izgubi mesto vsako veljavo in vsako volilno pravico.

Pri Kostanjevici je 33 vasi, štiri katastralne občine, ki štejejo 2176 prebivalcev, medtem ko šteje mesto samo 471 prebivalcev, in nekatere teh vasi so do 22 km oddaljene od mesta. Te torej vendar ne pripadajo k mestu. Pri Ribnici je 9 vasi, ki so tudi večje kakor trg. Štejejo 3583 prebivalcev, trg pa le 1055. Tukaj se še nikdar ni volilo z mestom. Leta 1900. se je prvič to sprožilo, in jaz sem že takrat rekel, da to ne pojde, da je nemogoče po obstoječem zakonu. Tržani se niso pritožili, ampak pritožili so se Kočevarji, in državno sodišče je pritrdilo temu, da kmetski volilci, da vasi ne volijo s trgom. (Razs. 8. julija 1902 št. 215.)

Danes se je reklo, da so bile leta 1861. prve volitve in da so takrat vasi, pripadajoče k krajevni

občini Kočevje tudi volile z mestom. Iskal sem po stenografičnih zapisnikih, pa tega nisem našel, ampak v razsodbi državnega sodišča se trdi, da se nikdar ni volilo z mesti. Po zakonu z dne 19. aprila 1896 sta bili izločeni iz krajevne občine kočevske vasi Gnadendorf in Hutterhäuser, kateri tudi nista nikdar volili z mestom, akoravno sta bili obe vasi že po privilegijski listini z dne 27. junija 1642 v starem mestnem okrožju — „innerhalb des alten Burgfriedens“ —. Ko se je sklepal dotični zakon, se je sprožila misel, da bi se Ribnici dala neka kompenzacija, in da bi se volilnemu okraju priklopil tudi trg Sodražica, ki je postala trg šele leta 1865.

Gospodje, ako se dalje oziram na Postojno, je tudi videti, da spadajo k trgu, sedaj mestu, vasi, ki imajo več prebivalstva kakor trg, in še hujše je pri Vrhniki. Pri Idriji spada samo par malih vasic s 150 prebivalci h krajevni občini Idrija. Pri Ložu pripomnim, da je Predlož volil do leta 1871. z mestom, pozneje pa s kmetскими občinami. Toda vse to različno postopanje je izviralo od dotičnih občin, deželni zbor pa ni temu nikdar pritrdil.

Poglejmo, kakšna je bila praksa v deželnem zboru. Iz prve verifikacijske debate od leta 1861. ni nič posebnega razvideti, pač pa iz debate iz leta 1867. Tam je bilo rečeno, da podobčina Zminec ne sme voliti z mestom Škofja Loka. Prvi izrek deželnega zbora, da ne smejo vasi z mestom voliti, je bil storjen dne 6. aprila 1867. Dotična razprava je jako poučna za rešitev tega vprašanja. Opozarjam na to, kar je tedanji referent dr. Costa navedel glede vasi Hrib pri Vrhniki. Pripomnim, da se je tukaj šlo za razveljavljenje volitve Karola Obreze zaradi tega, ker je volila vas Hrib s trgom vrhniškim in ker je bil imenik glede Postojne nekoliko nepravilno sestavljen. Usojam se to prečitati. (Bere — lieft):

„Der erste Punkt des Protestes ist vollkommen begründet. Nach § 3. der L. O. und § 3. der L. W. O. sind zur Wahl in der Städteturie nur die Städte und Märkte berechtigt. Nun bildet aber laut des offiziellen Ortschaftsverzeichnisses für Krain (L. G. B. für Krain II. Teil, 6. Stück 1857) Hrib mit 70 Häusern und 564 Einwohnern eine vom Markte Oberlaibach mit 217 Häusern und 1647 Einwohnern ganz geschiedene selbständige Ortschaft und sind daher die in der Wählerliste sub . . . itd. angeführten 35 Wähler in der Städteturie nicht wahlberechtigt.“ To se je poudarjalo v debati večkrat in tudi priznalo, in končno se je volitev razveljavila, ker se je priznalo, da vas Hrib takrat ni imela pravice voliti s trgom Vrhnika.

Tudi pri Višnji gori se je očitalo to, da je bilo preveč volilcev, ker je bil volilni imenik napačno sestavljen.

Leta 1871. je bil voljen na Dolenjskem Karol Rudež. Iz dotične verifikacijske debate ni nič posebnega razvideti, predlog se je samo glasil, da se vse izvolitve verifirajo, ker se je postavno postopalo. Važna pa je debata iz leta 1878. Volitve v dolenjskih mestih so se vršile takrat dne 10. junija 1877. Izvoljen je bil Martin Hočevvar proti



Petru Grasselliju. Volitev Martina Hočevarja se je prav vehementno pobijala. Debate so se udeležili dr. Costa, dr. Poklukar, dr. Bleiweis, Zarnik, Svetec, Navratil in drugi. Govorilo se je o terorizmu vlade in navedlo se je najsilovitejšje podkupovanje glasov — to je bilo za Vesteneckove dobe — ali nihče izmed teh gospodov, ki so tudi nekaj znali in nekaj skušnje imeli, ni trdil, da bi bile kmetijske občine imele voliti z mesti. Nasprotno se je konštatovalo brez ugovora, da celo uradniki iz Kostanjevice, ki so stanovali zunaj mesta v gradu, ne smejo voliti z mestom.

Sklicuje se največ tukaj na Kamnik, kjer so se prvič leta 1883. bližnje vasi pridružile k mestu. Znano je, zakaj se je to zgodilo. Kamnik je hotel imeti večino proti Radvljici in Trziču, in zato so napravili imenik tako, da so se sprejele k mestu bližnje vasi. Po udarjam, da je županstvo na svojo roko tako naredilo imenik. Pri verifikacijski debati to ni bilo znano in tega deželni zbor ni nikdar odobril. Ravno tako je bilo pri Metliki. Deželni zbor tega ni odobril, ampak je nasprotno izrekel, da to ni pravilno. Jaz ne bom čital razsodbe državnega sodišča, katero je izreklo o tej stvari, da v vojvodini Kranjski volijo v mestni kuriji samo v to skupino uvrščena mesta in trgi, ne pa tudi vasi, ki so z mesti in trgi v eni občini. To se je izreklo z razsodbo državnega sodišča z dne 22. novembra 1908. Glede Ribnice imamo pa razsodbo državnega sodišča z dne 18. junija 1902. Obe razsodbi se opirata posebno na § 1. v. r., in v obeh razsodbah je konstatovano, da na Kranjskem nimajo pravice vasi voliti v mestno-trški volilni skupini. Poslanec, ki je imel vpogled za kulise, je rekel, da je pri prvi razsodbi vplival pokojni predsednik najvišjegasodišča dr. Steinbach in da je to storil zaradi Kočevja. Gospoda moja, jaz tega ne morem verjeti, znano je, da je bil Steinbach kot jurist avtoriteta (Poročevalec — Bericht-erftatter dr. Pegan: „Nemec pa tudi!“), in gotovo večja avtoriteta kakor gospod poročevalec. (Klic v središču — Ruf im Zentrum: „Tisto je pa res!“) Ako Vi nečete vpoštevati mnenja te avtoritete, je to Vaša stvar, storite kar hočete, držite se načela — Macht geht vor Recht — (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Je dejal Bismarck.“)

Ako tedaj kratko ponovim ta izvajanja, po udarjam, da se opiram na jasen zakon, na razsodbe upravnega sodišča in državnega sodišča in na 48-letno prakso v deželnem zboru, kjer se nikdar ni trdilo to, kar se trdi danes. Če so nekateri bili drugega mnenja, je to mogoče, ampak tukaj v zbornici se to nikdar ni odobrilo in v 48-letni dobi smo imeli tudi nekoliko pametnih poslancev in dobrih juristov, ampak še sanjalo se ni nobenemu kaj takega, temveč se je tukaj zakon vedno tako tolmačil, kakor ga tolmačimo mi še danes. Potem opozarjam na to 1. da se dotične vasi, katere hočete nam nakloniti, že volile v kmetijski skupini in da bi bilo prelom zakona, ako volijo dvakrat; in 2. da so vsi volilni imeniki postali pravomočni

in da se torej ne dajo pozneje razveljaviti. Pri tej priliki bi, ker vidim, da ni v politiki nikake pravice pričakovati, posebno pri nas ne, še omenil, da bi bilo dobro, da bi o veljavnosti volitev ne sodil deželni zbor, ne sodila večina deželnega zbora, ampak morda državno sodišče ali kak drug sodni dvor, ki se ustavno ustanovi v to svrho. Ako se bo tako postopalo, kakor se tukaj predlaga, potem seveda nismo več v pravni državi. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Resnica!“) Rekel sem že, da moč imate, razveljaviti vse naše mandate, ampak pravice za to nimate. Gospoda moja, ne podirajte gesla naše države: iustitia fundamentum regnorum. To geslo mora veljati tudi za našo deželo, za naše občine; ako to poderete, se vse neha. Pomislite na posledice svojega koraka. Za te ste Vi odgovorni, ako rabite silo, ako zlorabite svojo moč, bo vsak razsoden, nepristranski človek videl in priznal, da smo mi v upravičenem silobranu. Marsikaj se da izpremeniti v zakonu, ali to bo rešeno v prihodnosti, zato se danes ne gre. Industrijski kraji v tej zbornici niso zastopani, delavski stan ni zastopan, niso zastopani nekateri trgi, ampak ta vprašanja nemorejo vplivati na rešitev vprašanja o veljavnosti predležočih izvolitev. Ako tedaj rabite silo, ako zlorabite svojo moč, potem se ne čudite, ako Vam kdo na deželno palačo, na to hišo ljudstva, obesi napis „Hiša nasilstva in maščevanja“, za tiste pa, gospodje, ki so tako naivni, da hodijo iskati pravico v to hišo, v to zbornico, velja že danes napis: „Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate.“ (Odobranje v središču. — Beifall im Zentrum.)

### Deželni glavar:

Naznanjam, da so se še dalje v listo govornikov, in sicer vsi „kontra“, vpisali gospodje poslanci dr. Vilfan, dr. Šusteršič in dr. Tavčar.

K besedi pride sedaj gospod poslanec Lenarčič.

### Poslanec Lenarčič:

Visoka zbornica!

Po izvajanjih gospoda dr. Šusteršiča mislim sem, da se mi ne bode treba oglasiti k besedi, kajti prepričan sem bil, da on pride končno do drugih resolucij kakor do tistih, ki jih je tukaj predlagal.

Visoka zbornica! Črv se zvija, če se mu stopi na glavo, in gad piči, če se mu stopi na rep; bodi torej tudi meni dovoljeno pred obglavljenjem nekoliko besed v zagovor, če tudi sem prepričan, da govorim pri sedanjih razmerah gluhim ušesom.

Najprej mi je omeniti, da je v predmetnem vprašanju treba razločevati dvojno stališče, tičoč se moje osebe. Prvo stališče je to, katero moram zavzemati kot privatna oseba; drugo pa je ono, katero moram zavzemati kot poverjenik svojih volilcev, čijih koristi zastopati v tej visoki zbornici sem slovesno obljubil.



Kot privatna oseba, gospoda moja, imam kaj lahko stališče. Sklicujem se na svedoštvo svojih somišljenikov v tej visoki zbornici in na pričanje svojih volivcev, če rečem, da sem se le sili vdal, da sem se branil prevzeti kandidaturo in mandat, da sem se vdal proti svojemu boljšemu prepričanju, ko sem prevzel kandidaturo, oziroma mandat. Vsi oni, ki so mi mandat izročili, bodo mi pritrčili in priznali, če rečem, da je to žrtev z mojega stališča, in da bi mi oni, ki bi mi ta mandat izvil, storil le veliko uslugo. Kajti, gospoda moja, po tridesetih letih javnega delovanja še nisem imel priznanja, in reči moram, da sem v tem tridesetletnem delovanju sigurno dobro tretjino tega časa žrtvoval javnemu delu. Čas bi torej že bil, da prestopim v zasluženi pokoj in odslej uživam mastno penzijo. (Veselosť v središču — *Heiterkeit im Zentrum.*)

To bodi povedano tistim gospodom, katerim sem na potu in ki morda mislijo, da se častnega mandata, zastopati notranjska mesta, oklepam iz bodisi katerihkoli privatnih razlogov.

Drugo pa je, gospoda moja, stališče, katero moram zavzemati kot poverjenec svojih volilcev. V tem oziru biti popustljiv, bilo bi naravnost greh.

Oprostite, gospoda večine, če jaz kot liberallec rabim besedo iz verskega življenja! Saj je to še izraz iz stare, dobre dobe, ko se je delalo vse po zakonu, po pravici, po vesti, pa tudi po zdravi pameti. Danes ni več tako. Danes se zviti paragrafi pretegujejo na vse strani, in kakor je volk v basni imel prav, ko je rekel, da mu ovca vodo kali, in jo je vsled tega požrl, tako ima danes absolutna večina v tej visoki zbornici prav, seveda s svojega volčjega stališča prav, ako mi mandat požre. Kaj zakon, kaj pravica! Moč je odločilna! Četudi ste, gospodje večine, s premilostnim gospodom knezoškofom na sredi, veliki nasprotniki veleučenjaka Darwina, se vendar večina ravna po zakonu narave, katerega zagovarja ta učenjak, po zakonu pravice močnejšega nad slabejšim.

Da razložim, kako neopravičen je predlog verifikacijskega odseka, in da tistim gospodom, katerim krajevne razmere našega domačega okraja niso znane in katerim strankarska strast še ni otemnila in zamorila razuma, pojasnim vso stvar, naj navedem, da ima vrhniška občina 15 km v premeru, (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Triller: „Čujte!“), kajti vas Zaplana je od Vrhniške oddaljena 10 km, Podlipa 9, Bevke 6 km, medtem ko so druge vasi okrog Vrhniške oddaljene pod 5 km od trga. In vse te vasi tvorijo veliko glavno občino Vrhniko.

Te podobčine imajo popolnoma kmečki, rekel bi, hribovski značaj in nikdar niso volile s trgov. Nikomur pa do danes ni prišlo na um, kaj takega zahtevati. Vse te podobčine nimajo s trgov Vrhniko nič drugega skupnega nego župana, vsaka ima svoj poseben gospodarski odbor, ki sam opravlja domače zadeve dotične podobčine.

Prejšnja leta je tudi bivša podobčina Hrib vedno volila s kmečko skupino in ne s trgov.

In vendar je tedanja liberalna večina vrhniškega občinskega odbora na strankino škodo sicer, pa v zavesti pravičnosti, predlagala, da se je ta podobčina potem zakona priklopila k trgu, in od tedaj voli Hrib z Vrhniko.

Da podkrepim svojo trditev, da te vasi nimajo z Vrhniko skupnih interesov, naj še povem, da imajo vse te podobčine svoje šole in tri izmed njih svojega župnika, in sicer Zaplana, Podlipa in Bevke. Tudi s tem je že nekako označeno, da imajo te podobčine neko samostalno življenje.

Sklicujem se tu na obravnave v tej visoki zbornici, ko se je razmotrival soglasni sklep prejšnjega vrhniškega občinskega zastopa, da naj bi se vse zunanje podobčine izločile iz trške občine. Deželni zbor je tedaj soglasno sklenil, izvršiti ta sklep občinskega odbora vrhniškega, toda deželni predsednik Winkler, ki je bil, kakor znano, vnet zagovornik velikih občin, je sklep deželnega zbora pridržal in tako zabranil, da ni prišel do veljave.

Volilci vrhniških podobčin bi se silno začudili, ko bi se naenkrat iz trdih hribovskih kmetov prelevili v meščane (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar: „V frakarje!“); s tem bi se pa izločili iz skupine volilcev g. dr. Šusteršiča in Povšeta in bi torej tudi ta dva gospoda ne bila pravilno izvoljena. Mimorede bi tukaj omenil, da sem zaman iskal v poročilu verifikacijskega odseka predlog, ki gre na razveljavljenje tudi teh dveh mandatov.

Tisto fino tolmačenje zakona po naših juristih v verifikacijskem odseku se je torej ustavilo pri strankarski meji,

Razlog, da bi morda volilci iz teh podobčin ne bili odločevali glede izida teh volitev, ni mero-dajen, če je logično to, kako stališče zavzema verifikacijski odsek k poročilu o volitvi poslanca Višnikarja. Takih primerljajev, da so poslanci tudi iz kmetijskih občin izvoljeni po sedanjem naziranju večine o obstoječi pravici z nelegalnimi glasovi, takih primerljajev je vse polno in že gospod predgovornik jih je navajal. Zaraditega mi ni treba, da bi se spuščal nadalje v podrobnosti, glede te stvari naj premišljuje gospod deželni glavar sam, na kaki podlagi je bil svoj čas izvoljen. Vprašal bi ga, ali ga nič ne peče vest (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar: „Nič!“ — Poslanec — *Abgeordneter* dr. Oražen: „Že zdavnaj ne!“), da je na taki nelegalni podlagi s pomočjo neveljavnih glasov dosegel večino in potem na tej podlagi napravil svojo politično karijero. (Poslanec — *Abgeordneter* dr. Tavčar: „Klerikalec je postal!“)

Čudno se mi vidi, da se sedanja stranka večine sedaj spotika nad mojo izvolitvijo, ko se ni spotikala takrat, ko se je delal kompromis za volilno reformo. Tovariš dr. Triller je to že omenil, in zato mi ni treba drugega, kakor da se sklicujem v tem pogledu na njegove besede. Ta volilna reforma se je izvršila tudi z mojim sodelovanjem, tudi z mojim dovoljenjem. Ali kaj! Saj ni več pravice, še manj pa se moremo pri takem strankarskem postopanju od absolutne večine v



tej visoki zbornici nadejati čuta politične dostojnosti. (Poslanec — Abgeordneter Pirce: „Tistega pa še nikoli imeli niso!“)

Gospoda večine, povedalo se Vam je že, da vam je prilika dana, potem premoči napraviti zakon, s katerim iz kmetov naredite meščane. Dajte še kmeticam klobuke (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Pa iz starih babnic bodo mlada dekleta napravljali!“), saj lahko, če hočete imate volitev, kolikor si jih želite. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Splošno in enako volilno pravico napravite!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Zajec: „Saj jo bomo!“) Gospoda moj! Verifikacijski odsek se je skrival za paragrafe, ali gospoda moja, če se še toliko skrivate, se vendar le vidi povsod konjsko kopito. Nasilstvo ostane nasilstvo in se prikriti ne da! Kdo se bo pri sedanjih časih sploh oziral še na pravico, če ima moč v rokah, in naj je pravica zajamčena še v tolikih paragrafi, v postavah od cesarja potrjenih. Pravica je dandanes postala pojem, ki je le še za staro šaro (Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „To v Ribnici vedo!“) kajti gospoda moja, če je mogoče takšno nasilstvo, kakoršno danes poklicani faktorji izvršujejo, spraviti v sklad s krščanstvom, če je torej ono krščanstvo pravo; če je ona morala prava, ki uči sovražiti svojega bližnjega iz dna svoje duše (Klic v središču — Ruf im Zentrum: „Škandal!“), če je ono postopanje katoliškega duhovništva krščansko, katero napoveduje bližnjemu boj na nož (Klic v središču — Ruf im Zentrum: „Dr. Krek!“), potem moram reči: vrag vzemi tako krščanstvo, vrag vzemi tako vero, ki uči sovražiti, ki uči pobijati svojega bližnjega. (Odobranje in ploskanje v središču. — Beifall und Händeklatschen im Zentrum.) Zakaj sem se dotaknil, gospoda moja, te skeleče rane? Zato sem se je dotaknil, ker je le s skrajnim razvnanjem vseh strasti in zlorabe verskega čuta našega nerazsodnega ljudstva zlezla stranka na površje, ki misli, da lahko uganja tukaj vsako nasilstvo.

### Deželni glavar

(pozvoni — gibt das Glockenzeichen).

Nikar ne mislite, da bom jaz zabrenkal na tiste strune! Hočemo biti stvarni. (Velikanski nemir v središču. — Große Unruhe im Zentrum. — Poslanec — Abgeordneter dr. Žitnik: „To je pa že preneumno!“ — Poslanec — Abgeordneter dr. Pegan: „Oslarije!“ — Poslanci z leve zaluščajo dvorano. — Die Abgeordneten von der Linken verlassen den Sitzungssaal. — Klici v središču — Rufe im Zentrum: „Lampetov članek!“)

### Poslanec Lenarčič:

(nadaljuje — fortgehend):

Gospoda moja, prilika mi mora biti dana, da to vprašam, ker je v tesni zvezi s poročilom verifikacijskega odseka. Tukaj omenim, gospoda moja,

če bi bil moj protikandidat na tem mestu, tedaj sem popolnoma prepričan, da bi ostala tista rahla krščanska pravičnost in tista tenka vest glede besedila onega paragrafa, ki ga je zajahal strankarski jurist, čisto mirna, in da bi bil verifikacijski odsek predlagal verifikacijo te volitve. Gospoda moja, jaz se ne bom na dolgo in široko spuščal v to vprašanje, kajti če hočete biti nasilni, ste lahko, braniti se tukaj ne moremo. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Ali pa ja!“) Braniti se moremo le v toliko, da se sklicujemo na jasno določbo zakona; tudi če se ugovarja in če se reče, da je v tej zadevi deželni zbor kompetenten, vendar preko obstoječega zakona tudi deželni zbor ne more, in le zato se mi gre. Kadar se bo zakon izpremenil, takrat se lahko napravi, kar se hoče, ampak najprej je treba zakonske podlage, in zaradi tega bi bilo jako dobro in za stvar jako umestno, če bi se morda gospodu deželnemu predsedniku zljubilo povedati stališče c. kr. vlade o tem vprašanju. Na vsak način bi bilo koristno, da se ve, kako stališče zavzema vlada nasproti poročilu verifikacijskega odseka. Potem bo vsakomur jasno, kaj mu je storiti. Na predlog gospoda dr. Šusteršiča pač ne morem pristati. Kajti če je tudi lepo govoril o tej zadevi in po veliki večini skoro vsako besedo podpišem, bi vendar le sodil, da pride do drugih rezultatov in da bode on stavil drug predlog, ki bi meril na to, in približno rekel: Jaz uvidevam, da so danes razmere take, da nam volilni zakon ne dovoljuje drugega postopanja, torej mi danes brez pridržka verificirajmo volitve, obenem pa predlagam, da se pomenimo v ustavnem odseku glede izpremenitve zakona. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „To bi bilo edino lojalno!“) V prvi vrsti se nam gre za to, da se nam prizna pravica, govoriti v tej visoki zbornici, potem pa smo pripravljeni za vsako pogajanje, eventualno tudi za to, da se napravi nova volilna reforma, ki bo odgovarjala našim razmeram. Saj je to čisto lahko. Na tem objektivnem polju bi se lahko našli, ampak za nazaj to ne gre. To velja za naprej, za nazaj ne more iti, in to ne more biti, da bi mi še dalje časa bili le kot gostje ali gostači v tej visoki zbornici. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Niti ene minute ne!“)

V tem pogledu, gospoda moja, mislim, da bi se mogel dr. Šusteršič vdati tej misli in da bi izpremenil svoj predlog. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „No, če boš to doživel!“) Jaz ga imam za poštenega človeka (Poslanec — Abgeordneter Kobi: „To bi tudi jaz mislil!“ — Poslanec — Abgeordneter Jarc: „Pusti ga, naj povori, kar hoče!“) in jaz mislim, da bo dr. Šusteršič lahko uvaževal razloge, ki sem jih navedel. Saj ni bil zmerom tak. (Poslanec Kobi ugovarja. — Abgeordneter Kobi widerspricht. — Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Kobi, nikar ne govorite, saj Vam je Jarc prepovedal!“) Končno moram še odgovoriti na neke opazke poročevalca. Dotaknil se je tudi volitev v trgovsko in obrtno zbornico in nekako



namignil, da bi ga mikalo izvajati neke konsekvence. Jaz bi mu rekel samo tole: Kdor ima maslo na glavi, naj nikar ne hodi na sonce. Gospoda moja, danes še ni čas, jasno govoriti o tej stvari v tej visoki zbornici, ampak prišel bo čas in se bo tudi v tem oziru izpregovorilo nekaj besed.

Samo toliko sem hotel omeniti za danes in s tem sem končal. (Odobrovanje in ploskanje v središču. — Beifall und Händeklatschen im Centrum.)

### Deželni glavar:

Do besede pride sedaj gospod poslanec dr. Vilfan.

Prosim!

### Poslanec dr. Vilfan:

Qui bene distinguit, bene docet. Predvsem se moram pečati z gospodom predgovornikom, poslancem ljubljanske okolice. Zahvaljujem se mu sicer za laskavi predlog, da se naj edino moja izvolitev verificira, da naj takorekoč jaz sprejemem čast kučegazde v tej visoki zbornici, dočim bi naj ostali moji somišljeniki, moji tovariši iz napredne stranke, še nadalje bili vsi samo gostači v tej visoki zbornici. S svojega stališča pa moram reči, da odklanjam to čast in da se popolnoma zadovoljujem s tem, kar predlaga glede mene gospod poročevalec verificacijskega odseka, zlasti ker vidim, da tovariša Višnikar in Lenarčič tudi ne opupujeta, čeprav se predlaga glede njiju, da se naj njuni volitvi ne verificirata. Ne glede na to pa moram biti s stvarnega stališča proti temu predlogu poslanca dr. Šusteršiča, ker nikakor ne morem dovoliti, da bi se že danes sklenilo, da morajo odslej zagotovo z mesti voliti tudi volilci iz vasi, ki pripadajo slučajno dotičnim mestnim občinam. Tega ne morem dovoliti, te tendence zakon ne pozna. Navajam še dalje, da meri ta predlog dr. Šusteršiča samo na to, da vso stvar odloži, zoper kar moramo vsi najodločneje protestirati. Mi moramo vedeti, ali smo poslanci ali ne, ali smemo sedeti tukaj ali ne, da ne bo kdo kazal zopet vrat, skozi katera naj gremo vun.

Kar se tiče izvolitve tovarišev Lenarčiča in Višnikarja, se lahko sklicujem na to, kar je izvajal gospod predgovornik, ki je govoril kontra. Razen onega pa, kar je navedel poslanec za ljubljansko okolico, bi moral omeniti še docela precizno, da proti naziranju večine verificacijskega odseka ne govori samo zakonsko besedilo, ampak tudi praksa in judikatura. Kar se prvega tiče, se sklicujem na ono, kar je navedel tovariš Višnikar. Dodam še to, da se § 3. deželnega reda napačno tolmači, če se iz tega, da pri volilnih okrajih od 3. točke naprej ne stoji beseda mesto ali trg, kaj sklepa. To nasprotstvo med prvima dvema točkama § 3. deželnega reda in med naslednjimi, ta izraz mesto, se lahko tolmači, če se prečita pazno § 3. deželnega volilnega reda. Ta paragraf pravi (bere — lieft):

„Za volitev poslanev mest in trgov tvorijo:

1. deželno stolno mesto Ljubljana dva volilna okraja, in sicer

a) volilni okraj mesto Ljubljana 1,

b) volilni okraj mesto Ljubljana 2.

Volilni okraj mesto Ljubljana 1 tvorijo mestni okraji II. III. in V. (Jakobski okraj, Dvorski okraj. Predkraji: Hauptmanca, Hradeckýjeva vas, Ilovica, Karolinska zemlja, Orlove ulice, Črna vas, Dolenjska cesta.

Volilni okraj mesto Ljubljana 2 tvorijo mestni okraji I. IV. in VI. (Šolski okraj, Kolodvorski okraj, Vodmat.)

2. mesto Idrija eden volilni okraj.

3. Kranj, Škofjaloka skupaj eden volilni okraj,

4. Tržič, Radovljica, Kamnik skupaj eden volilni okraj.

5. Postojna, Vrhnika, Lož skupaj eden volilni okraj.

6. Novo mesto, Višnjagora, Črnomelj, Metlika, Kostanjevica, Krško, Ribnica skupaj eden volilni okraj.

7. Kočevje eden volilni okraj.“

To je le nasprotstvo med prvim in drugim mestom, med Ljubljano in Idrijo, in sicer zaradi tega, ker je Ljubljana deželno stolno mesto, in potem pride mesto Idrija, ki ni deželno stolno mesto, dočim bi bilo pri sledečih mestnih oziroma trških okrajih preveč posebej navajati to označbo, kar z ozirom na to, kar sem povedal glede prvih dveh alinej § 3., ne bi bilo več važno. Še drugo okolnost je omenil poslanec dr. Šusteršič, ki je rekel, da beseda „kraj“, o kateri govori § 7. deželnega volilnega reda, ne odločuje. Tudi na to moram odgovoriti. Dr. Šusteršič pravi, da beseda „kraj“ lahko pomeni cele okraje, da, tudi celo deželo. On je tudi sam navedel, da so na Koroškem izpremenili zakon tako, da so vzeli in postavili ravno v novi zakon besedo „kraj“, nemški „Ort“, za pojem mesta, vasi itd. Iz tega jasno sledi, da „kraj“ pomeni le dotična mesta, dotične trge itd.

Glede ostalega, kar je navajal tovariš poslanec Višnikar, je v prvi vrsti izvajati to, da tukaj ne odločuje interpretacija zakona, kakor je zakon napisan, ampak dejanske okolnosti odločujejo tendenco zakona, in tendenca zakona je ta, da naj v mestih bodo upravičeni voliti samo meščani, zaradi interesov, katere imajo nasproti kmetom. Samo to odločuje.

Tiste vasi v bližini mest, ki danes še ne morejo voliti z mesti, ker nimajo mestnega značaja in imajo čisto druge interese kakor meščani, se lahko sprejmejo sčasoma še tudi v mestne volilne okraje. Morda se bodo te vasi v teku, recimo, 40 let tako izpremenile, da bodo zadobile mestni značaj, in se takrat priklopile mestom in bodo vsled tega potom judikature dobile lahko tudi pravico, da bodo volile z mesti.

Navajam še nadalje to, da so na Kranjskem dosedaj volile pač povsod vasi, spadajoče v mestne in trške občine, s kmečkimi volilnimi skupinami. Izjeme so bile samo v Metliki, Kamniku in Idriji.



To je bila dosedanja praksa in tako mora biti tudi zanaprej. Tudi zanaprej bodo morale te vasi voliti s kmečkimi volilnimi skupinami. Če so si pa v tem oziru Kamničani pridobili kaj boljšega, prišli so do tega potom instanc, potom najvišjega sodišča, ki je reklo: te in one vasi nimajo mestnega značaja in ne smejo voliti z mestom. Pri tem je pripomniti, da ima vas Fužine, ki je priključena mestnemu volilnemu okraju, faktično mestni značaj, in da je glede te vasi vsledtega bilo tudi odločeno, da voli z mestom. Mestni značaj tukaj odločuje, ne pa zviti paragraf in tiste besede, ki so pomotoma prišle v zakon.

Preidem nadalje k judikaturi, ki je za nas sila važna, tako važna, da se po mojem mnenju nihče ne sme postaviti na ono stališče, na katero se je v tem pogledu postavil poslanec dr. Šusteršič, kajti če se postavimo na to stališče, potem odslej nobena sodba državnega sodišča in sploh nobena sodba sodišč več veljati ne more, kajti tista stranka, ki bi bila premagana, bi vedno lahko rekla, da zanjo razsodba državnega sodišča ne velja. Meni se vidi, da je razsodba državnega sodišča z dne 22. septembra lanskega leta jako malo znana, kajti gospod referent je rekel o njej, da so se pritožili zaradi volilnih imenikov nekateri volilci. To pa ni res. Pritožila se je mestna občina Kamnik in samo en volilec. Vidim torej, da se je to sodbo premalo pazno čitalo in premalo uvaževalo. Upravno sodišče je pritožbo mesta Kamnik zavrnilo, češ da mesto ni legitimirano, ampak pritožbi privatne osebe je ugodilo. Jaz mislim, da ne bi bilo odveč, če bi prečital vsaj razloge te razsodbe, da se bo videlo, kako sodi o tej stvari najvišja judikatura. Ker je ves akt preobširen, prosim gospoda deželnega glavarja, da mi dovoli prečitati samo razloge. Ti razlogi se glase (bere — lieft):

#### „Razlogi:

O priliki zadnje deželnozborske volitve v vojvodini Kranjski je c. kr. okrajno glavarstvo v Kamniku dne 9. februarja 1908, št. 2892. odločilo, da se v mestnem deželnozborskem volilnem okraju: Trzič, Radovljica in Kamnik k volitvi upravičeni ne samo volilni opravičenci mesta Kamnik, ampak vsi upravičenci selske občine (Ortsgemeinde) Kamnik, torej tudi volilni upravičenci k tej občini pripadajočih vasi: Kosiše, Ravne, Žale, Zaprice in Perovo, da je torej napraviti samo en, vse volilne upravičence selske občine Kamnik osegajoč imenik. Obenem se je vsledtega odbilo reklamacijo Blaža Logarja, radi prepisa Ivana Exlerja iz mestnega volilnega imenika v imenik kmetskih volilcev iz razloga, da v selski občini Kamnik imenika volilcev kmetskih občin ni in da so vsi volilni upravičenci upravičeni k volitvi v razredu mestnih volilcev. To odločbo je deželna vlada dne 18. februarja 1908, št. 3488, poirdila. Proti tej odločbi sta krajevna občina Kamnik in Blaž Logar sub präs. 3. marca 1908 št. 118, vložila pritožbo pri c. kr. državnem sodišču.

K pritožbi pa je legitimiran — le Blaž Logar kot volilec v mestu Kamnik, ne pa tudi občina Kamnik, ker ona sama ni v tem mestnem volilnem okraju upravičena k volitvi.

Odločba o pritožbi Blaža Logarja je odvisna od tega je li so po v vojvodini Kranjski veljavnem volilnem redu v mestnem volilnem okraju Trzič, Radovljica, Kamnik, samo volilci cele občine Kamnik brez razlike, če pripadajo mestu Kamnik ali drugim deležem občine Kamnik k volitvi upravičeni. Izrecne postavne določbe o tem vprašanju nima niti deželni volilni red, od leta 1861., niti sedaj veljavni volilni red od l. 1898.

Po prepričanju c. kr. državnega sodišča pa govorijo tehtni razlogi za to, da so v vojvodini Kranjski v volilnih okrajih mestne skupine k volitvi upravičeni samo v te kraje uvrščena mesta in trgi, ne pa tudi ostali s temi mesti in trgi v eno občino združeni kraji.

Tako bi bilo najprvo po volilnem redu z dne 26. marca 1861, kajti v § 3. tega volilnega reda, ki govori o volitvi poslancev mest in trgov, omejili so se mestni volilni okraji na mesta in trge ne pa na selske občine.

Nadalje izreka § 9. odst. 2. tega volilnega reda načelo, da se kmetski volilni okraji sestavljajo iz v tem volilnem okraju ležečih občin, toda izvemši po § 3. odst. 1. volitvi poslancev upravičena mesta in trgi. Iz tega je pač razvidno, da so iz kmetskih volilnih okrajev, ki so po sodnih okrajih sestavljeni, izvzeta le mesta in trgi, ker so samo ta po § 3. k volitvi poslancev v mestni skupini upravičena, ne pa cele občine, ki nosijo ime katerega mesta in trga, torej posebno ne tisti v § 3. neimenovani kraji, ki tvorijo s kakim mestom ali trgov eno občino skupaj.

Dosledno določa § 20. v odst. 3., da je v volilnem razredu mest in trgov volilne opravičence vsakega po § 3. v ta volilni razred uvrščenih krajev v en volilni imenik vpisati, nasprotno pa odst. 4. za kmetsko občino, da je volilni imenik tega razreda sestaviti po selskih občinah. Na tem pravnem položaju ni volilni red od leta 1898. ničesar izpremenil, kajti tudi ta uvršča v mestne volilne okraje samo mesta in trge, ne pa selske občine; tudi on govori v mestne volilne okraje zadevajočih §§ 3., 4., 21., 24., 27., 29., 31. samo o krajih oziroma o mestih in trgih, ne pa o občinah; tudi on ima v § 20. odst. 3. odločbo, da je v volilnem razredu „mest in trgov“ volilne upravičence vsakega po § 3. v ta volilni razred uvrščenega kraja vpisati v en volilni imenik dočim je po odstavku 4. v volilnem razredu kmetskih občin volilne imenike sestaviti po selskih občinah.

Pomislike utegne vzbujati samo § 9. v odstavku 2., ki se v deželnozborskem volilnem redu od l. 1898. tako glasi, da se v volilnem razredu kmetskih občin, ki so omejene po sodnih okrajih (§ 7.) — v dotičnih sodnih okrajih niso obsežene občine, ki so uvrščene v volilni razred mest in



trgov. Namesto v deželnozborskem volilnem redu od leta 1861 rabljenega izraza „uvrščenih mest in trgov“ je tukaj postavljen izraz „uvrščene občine“. Toda iz tega se ne more sklepati, da je bila name-ravana globoko segajoča izprememba, da bodejo ne kakor dosedaj v mestni skupini volilno upra-vičena samo mesta in trgi, ampak cele dotične selske občine, kajti določitev med mestnim volilnim okrajem se ne izvršuje v tem § 9., ampak v § 3. Tu pa uvršča v mestne volilne okraje soglasno s § 3. deželnozborskega volilnega reda od leta 1861. samo mesta in trge, ne pa dotične selske občine. Ravno tako, kakor v deželnozborskem volilnem redu od l. 1861. je tudi v onem od l. 1898. glede mestnih volilnih okrajev zmiraj le govor o „krajih oziroma mestih in trgih, ne pa o selskih občinah.“ (§§ 3., 4., 20., 24., 29., 31.) Iz tega se da sklepati, da je v § 9. odst. 2. volilnega reda 1898. rabljeni izraz „občine“ samo netočen, ki na prejšnjem prav-nem položaju ničesar ne izpreminja.

Tako razumevanje podpira smoter novega de-želnozborskega volilnega reda od l. 1898; ta je bil edino le-ta, dosedanje posrednjo volitev v kmet-skih volilnih okrajih nadomestiti z neposredno vo-litvijo, nikakor pa izvršiti še daljnih izprememb.

To mnenje se uporablja tudi v praksi uradno, kajti kakor je iz protispisa razvideti, je praksa ta, da obsegajo v vojvodini Kranjski mesta in volilni okraji le v § 3. imenovana mesta in trge, ne pa dotične selske občine.

Selske občine pridejo torej načelno le tam v poštev, kjer se pojmi mest in trgov ter selskih občin krijejo, z drugimi besedami, tam, kjer obstoji selska občina le iz „mesta“ ali „trga“, ne pa še iz drugih krajev. — Kjer ga obstoji selska občina iz mesta ali trga in vrhutega še iz drugih krajev, tam pa spada tudi po praksi samo mesto oziroma trg v mestni volilni razred, dočim se uvrščajo drugi kraji v volilne okraje kmet-skih občin.

To je v praksi vodilo. V praksi pa to vodilo ni brez izjeme. Zlasti naj velja taka izjema za Kamnik, ker se tukaj v uvodu navedenih odločb uvrščajo ne samo mesto Kamnik, ampak tudi še s tistim v eno selsko občino združeni kraji: Kosiše, Ravno, Žale, Zaprice in Perovo, torej cela selska občina Kamnik v mestni volilni okraj.

Po prepričanju c. kr. državnega sodišča ta iz-jema postavno ni utemeljena. Po uvodu § 3. volil-nega reda 1861. in 1898. je samo mesto Kamnik uvrščeno v mestni volilni okraj Tržič, Radovljica in Kamnik. Uvrščanje z mestom Kamnik v eno občino združenih krajev: Kosiše, Ravne, Žale, Zaprice in Perovo pa prekoraka zakon in pomeni nedopustno raztegnjenje zakona in ne samo ekstenzivno inter-pretacijo. Če imajo ostali z mestom Kamnik v eno občino združeni kraji: Kosiše, Ravne, Žale, Zaprice in Perovo takozvani mestni značaj ali ne, in če so z mestom Kamnik krajevno zvezani ali ne itd., ne odločuje; na vsak način niso, kar priznava tudi protispis, deli mesta Kamnik, ki je samo uvrščeno po § 3. v mestni volilni okraj: Tržič, Radovljica

in Kamnik. (Volilna pravica v tem mestnem volilnem okraju bi se mogla tem krajem, ki nesporno niso deli mesta Kamnik, podeliti edino le po zakonu ni-koli po praksi uradov, katera vrhu tega ni bila v tem volilnem okraju nepretrgana.

Iz dopisov c. kr. notranjega ministrstva z dne 8. oktobra 1901, št. 7377, in 1. novembra 1901, št. 8025, nadalje deželnega odbora kranjskega z dne 2. junija 1902, št. 188, je namreč razvidno, da so volile vasi Kosiše, Ravno, Žale, Zaprice in Pe-rovo v deželnozborskih dobah 1893—1901 sicer v mestnem volilnem okraju, o deželnozborskih dobah 1861—1877 pa v kmetskem volilnem okraju Kamnik—Brdo.

Iz navedenih razlogov je prišlo c. kr. državno sodišče do prepričanja, da po volilnem redu od leta 1861 in 1898. z mestom Kamnik v eno občino združeni kraji: Kosiše, Ravno, Žale, Zaprice in Perovo ne pripadajo mestnemu volilnemu okraju, in vsled tega se je moralo razsoditi, da se je z odločbo c. kr. deželne vlade z dne 15. februarja 1905, št. 3488, Blažu Logarju v mesto Kamnik pristojeca deželnozborska volilna pravica kršila.

Na Dunaju, dne 22. oktobra 1908.

C. kr. državno sodišče.

Grabenmayer s. r. Dr. H. Hagelmann s. r.“

To je razsodba. Ta razsodba se mora upo-števati; po njej se moramo ravnati toliko časa, do-kler se ne doseže kakšna nasprotna razsodba. Prosil bi pa pri tej priliki, da bi Slovenska Ljudska Stranka glede te stvari pokazala nekoliko plemenitega zna-čaja in ravnala pametno — recimo pravično — in ker bi se z razveljavljenjem mandatov razmere v tej visoki zbornici prav nič ne izpremenile, ampak bi se nasplošno poostrilo nasprotstvo, predlagam, da visoka zbornica sprejme predlog dr. Trillerja. (Odobrovanje in ploskanje v središču — Beifall und Händeklatschen im Centrum.)

### Deželni glavar:

Besedo ima sedaj gospod poslanec dr. Tavčar.

### Poslanec dr. Tavčar:

Ali ni prej oglašen za besedo gospod dr. Šu-steršič?

### Deželni glavar:

Ne, pride za Vami.

### Poslanec dr. Tavčar:

Visoka zbornica! Meni daje povod, izprego-voriti nekaj besed, izpreminjevalni predlog dr. Šu-steršiča. Mislim, da ni dvoma, da je ta predlog za našo stranko še veliko težji in občutnejši, nego je bil predlog g. poročevalca verifikacijskega odseka.

V tem pogledu se ne bom spuščal v daljšo razpravo. Jedro telega prepira tiči v tem, ali naj pri mestnih volilnih okrajih volijo samo mesta in trgi, ali pa tudi tisti kraji in kmetske vasi, ki slu-



čajno spadajo k mestni občini. To je jedro prepira; to je gotovo.

Mi stojimo na stališču, da se da ta prepir lahko rešiti pro futuro, nikakor pa ne pro praeterito. V tem pogledu je večina verifikacijskega odseka zastopala mnenje, da imajo dotične kmetijske občine z mesti voliti, in verifikacijski odsek je že potegnil iz vsega konsekvenco, da naj se mandatov poslancev Lenarčiča in Višnikarja ne odobri. Tako je bilo meritorično rešeno to vprašanje.

In sedaj pa pride dr. Šusteršič, ki je dosti bolj zvit od dr. Pegana in nas preseneti z nekakim odločilnim predlogom, ki meri brezdvojbeno — to se spozna na prvi pogled — na to, da bi se kdo ujel v to zanjko. Kajti v glavni stvari ta predlog meritorno že reši preporno vprašanje, in sicer z resolucijo, ki je stavljena pod točko I. Tukaj naj se deželni zbor že danes izreče, da je njegovo mnenje enkrat za vselej to, da imajo vasi, ki tvorijo z mesti in trgi eno politično občino, voliti z mesti in trgi in da bodejo odslej mandati mest in trgov kot takih v rokah teh vasi.

Gospoda moja! To je jasen meritoren izrek, in če mi pustimo, da se to sklene, smo že podlegli, smo glavno bitko že izgubili. To je čisto jasno. Zaradi tega mislim, da ta predlog obsega izpremembo obstoječega volilnega reda, in je nemogoče, da bi se naša stranka udeležila glasovanja o njem. Mi smatramo ta predlog za izpremembo volilnega reda, za tako izpremembo, pri kateri je absolutno potrebna kvalificirana večina.

Dr. Šusteršič pa še ni zadovoljen, da pride do tega uspeha, da deželni zbor na tako slovesen način izreče svoje stališče in prisili vlado, da takoj pri prvi priliki napravi volilne imenike take, kakor jih dr. Šusteršič in njegova stranka hočejo. Ne; najprej hoče imeti svoje stališče glede mestnotrških volilnih okrajev podprto po izreku deželnega zbora, — „Vas pa, ki ste najbolj interesirani pri tem“, pravi dr. Šusteršič, „Vas pa navzlic temu, četudi dosežem, kar hočem doseči, še ne izpustim z vrvi“. On nas hoče, ko je že v bistvu vse dosegel, on nas hoče še zmiraj na verigi obdržati. (Poslanec — Abgeordneter Dr. Šusteršič: „To ni res!“) Saj vemo, saj so bili časi, in dr. Šusteršič bi morda rekel, da so bili tisti časi boljši od današnjih, — saj so bili časi, ko je rimski triumfator pustil premagance na vrvi vlačiti pred svojim triumfalnim vozom toliko časa, da je bil triumfalni sprevod pri kraju. Potem pa so jih izpustili z vrvi. Pri nas pa ne tako! Pod točko prvo smo že v glavni stvari propadli, a pod točko III. nas dr. Šusteršič še nadalje drži priklenjene na tisto sramotno stališče gostačev. (Klic v središču: — Ruf im Zentrum: „Tako je!“) Tega pa mi ne moremo nikdar dopustiti. Saj smo pripravljeni se poravnati, ampak le proti temu, da se danes brezpogojno verificirajo vsi mandati, v drugem pa smo pripravljeni glasovati za resolucijo, ki je stavljena pod točko III. dr. Šusteršičevega predloga. (Odobranje v središču. — Zustimmung im Zentrum)

### Deželni glavar:

Gospod poslanec Perhavec se je oglasil k formalnemu predlogu.

### Poslanec Perhavec:

Predlagam konec debate.

### Deželni glavar:

Bomo glasovali o tem predlogu. Gospodje, ki ste za konec debate, blagovolite vstati.

(Zgodi se. — Geſchicht.)

Je obveljalo in torej ima samo še besedo že prej vpisani govornik gospod tovariš dr. Šusteršič.

### Poslanec dr. Šusteršič:

Visoka zbornica! Jaz bi le nakratko reagiral na izvajanja gospodov predgovornikov. Bodi mi dovoljeno, da začnem z zadnjim, z neposrednim gospodom predgovornikom, načelnikom narodno-napredne stranke, tovarišem dr. Tavčarjem, ker mislim, da bom s tem deloma odgovoril tudi na izvajanja gospoda tovariša dr. Trillerja. Gospoda moja! Gospod dr. Tavčar je nekaj govoril o gostačih v deželnem zboru in tovariš gospod dr. Triller je tudi povedal, da je te besede čital v nekem listu. Gospoda, jaz bi Vas nekaj prosil. Nikar vendar ne citirajmo naših časopisov, saj veste, kako je to nevarno. Saj ste se zadnjič enkrat prepričali o tem. Jaz mislim, da bi bilo silno neprijetno, ako bi uvedli v tej visoki zbornici navado, sklicevati se na časnikarske proizvode, kajti končno so različni listi, in marsikateri zelo hude besede najdete osobito v Vaših glasilih. Nikar ne začnimo s tem, pustimo listom njihovo pravico, da pišejo po svoje, mi pa si varujmo svojo pravico, da ravnamo po svojem prepričanju, ne pa po mnenju tega ali onega lista. Tega stališča se drži naša stranka. Mi, Slovenska Ljudska Stranka, ne govorimo o gostačih v deželnem zboru, naša stranka tukaj ne pozna gostačev, naša stranka pozna samo poslance, ki so vsi enakopravni. Jaz ne morem tukaj drugega govoriti, nego to, kar je mnenje naše stranke v deželnem zboru. Gospoda moja, o tem govoriti, kar leži izven zbornice, je odveč, in nikar ne začnimo s citiranjem raznih listov.

Gospod dr. Tavčar meni, in to je trdil tudi tovariš dr. Triller, da je predlog, katerega sem jaz stavil, pravzaprav odložen, da točka 3. mojega predloga ne pomenja nič drugega, kakor da je dilatorična. Gospoda moja, Vi ste v tem oziru v zmoti. Ta točka ne obsega absolutno nič dilatoričnega, kajti po tej točki bo izrekel deželni zbor, da se poročilo verifikacijskega odseka odstopa ustavnemu odseku; ne nalaga pa se ustavnemu odseku, da naj to poročilo prinese nazaj v visoko zbornico, temveč nalaga se mu dolžnost, ki se popolnoma vjema s tem, kar smo se dogovorili, ko smo delali reformo volilnega reda, namreč dolžnost, da naj ustavni odsek predloži novelo k



volilnemu redu, odnosno deželnemu redu. Tedaj gospoda moja, je jasno za vsakogar, da je absolutno izključeno, da bi iz ustavnega odseka prišlo poročilo verifikacijskega odseka zopet kdaj v tem zasedanju v razpravo v tej visoki zbornici. (Ugovori v središču. — *Widerprüche im Zentrum*.) Ali ustavni odsek vendar ne more napraviti nobenega poročila glede verifikacij. (Ponovni ugovori in medklci v središču. — *Erneute Widerprüche und Zwischenrufe im Zentrum*.) Prosim, Vi boste storili, kar Vam bo drago, ravnotako, kakor bomo storili mi, kar odgovarja našemu pravnemu naziranju.

Jaz ugovarjam samo temu mnenju, da bi bilo v točki 3. mojih predlogov kaj dilatoričnega. Nič drugega ne predlagam, nego edino mogočo rešitev pepira in pravnega spora, katera rešitev se obenem popolnoma zлага tudi s tem, kar je bilo med strankama dogovorjeno, ko smo delali volilno reformo, namreč da se bo ta spor rešil, ko se bomo posvetovali o končni reformi, ko bomo sklepali definitivni volilni red in deželni red. Tedaj je popolnoma napačno, če kdo govori, da se je komu dala vrv za vrat in da kdo hodi okrog z vrvjo okoli vratu. Če bi se moglo govoriti o kaki vrvji okrog vratu, bi jo imeli kmetiski poslanci ravnotako, kakor gospodje iz nasprotne stranke, ker tudi volitve kmetiskih poslancev niso verificirane. (Klici na levi: — *Rufe links*: „Tako je!“) In gospoda moja, kaj pravi naš volilni red? „Poslanec, ko je dobil od deželnega predsednika certifikat ali volilno poverilo, ima pravico izvrševati svoj mandat toliko časa, dokler ga deželni zbor ne uniči.“

Deželni zbor pa v našem slučaju ne uniči nobenega mandata. (Poslanec — *Abgeordneter dr. Tavčar*: „Večina!“) Saj ni res. Jaz ne morem pomagati, ako nečete razumeti. Vidite, gospod dr. Tavčar, kar Vi trdite, to res ni, ker sem že razložil poprej v svojem govoru, zakaj se hočemo izogniti konsekvencam našega pravnega naziranja. Rekel sem, da prvič glede na to, kar je bilo dogovorjeno povodom volilne reforme, da se bo rešilo to vprašanje potom novele k obstoječemu volilnemu redu. Drugič sem naglašal, da so vsi ti mandati bili pridobljeni bona fide — v dobri veri. Gospodje, toliko sem hotel povdariti slovesno glede pomena teh mojih predlogov, kl tudi po parlamentarnih načelih nobenega drugega smisla imeti ne morejo. Če tega nečete razumeti in si nečete tega dati razložiti, Vam ne morem pomagati.

Sedaj pa dovolite, da odgovorim posameznim gospodom predgovornikom po tisti vrsti, v kateri so govorili in sicer čisto kratko. Prvi gospod govornik, ki je govoril proti mojim predlogom, gospod grof Barbo, je napravil v svojih izvajanjih pomoto. On trdi, da sem citiral samo prakso do leta 1871. To ni res, to je pomota. Jaz sem citiral prakso do zadnjega časa. Kar se nadalje tiče avtoritete državnega sodišča, so bila izvajanja gospoda predgovornika v toliko napačna, da deželni zbor, ki je vrhovna instanica glede legitimiranja, glede verifikacije mandatov, ne more pripoznati v tem pogledu,

ako hoče varovati svojo avtonomijo, nobene avtoritete kakršnemukoli sodišču, dokler se ne ustanovi kak volitveni sodni dvor — kar bi bilo uvaževanja vredno — ki naj bi odločeval o veljavnosti vseh volitev javno-pravnega značaja. Takega volitvenega sodnega dvora pa nimamo, marveč nasprotno, zakoni določajo, državna in deželna ustava pravi, da o verifikacijah odločuje izključno dotična parlamentarna korporacija. Tega se moramo držati, ker moramo varovati svojo kompetenco in svojo avtonomijo.

Nadalje nam je tovariš gospod dr. Triller stavil dve alternativni. Rekel je namreč, da naj ali pokažemo pogum nasilstva, ali pa pogum skesanega priznanja. „Poguma nasilstva“ nimamo, in sicer zaradi tega ne, ker nam je pojem nasilstva popolnoma tuj. Mi smo svoj čas doživeli vse drugo nasilstvo, ko smo bili manjšina, ampak kljub temu nam je veselje do nasilstva popolnoma neznano, ker mi znamo respektirati tudi manjšino in hočemo ter želimo, da manjšina z nami sodeluje. Tedaj „poguma za nasilstvo“ nimamo, čeprav je naša stranka sicer že dovolj pokazala, da ima poguma zadosti v svojem nastopanju v javnem življenju.

Druga alternativa, ki nam jo stavi tovariš dr. Triller se glasi: ali pa naj pokažemo pogum skesanega priznanja. Tega pa ne rabimo, ker nimamo povoda za kak kes. Mi smo popolnoma jasno in lojalno povedali svoje pravno prepričanje in to svoje pravno stališče mi zastopamo. Sicer pa je gosp. dr. Triller sam rekel, da se o tem pravnem naziranju da debatirati. (Poslanec — *Abgeordneter dr. Triller*: „Pro futuro!“)

Mi torej nimamo povoda za kak kes, in nam je absolutno nemogoče, da bi skesano priznali kak greh, kajti mi smo prepričani, da razlagamo pravilno naš deželni volilni red, da je nazor naše stranke in verifikacijskega odseka edino pravi, in da se je skozi desetletja sila delala temu volilnemu redu, ker se je zakon drugače razlagal, kakor bi se bil moral, in sicer sila delala najprej v interesu nemške liberalne, pozneje pa na korist slovenske liberalne stranke.

To je naše pravno prepričanje. Gospod tovariš dr. Oražen se smeje. Gospoda moja, saj ste nas vsilili odločiti to vprašanje. (Poslanec — *Abgeordneter dr. Triller*: „Pro futuro!“) Ja, če nas silite, moramo rešiti to vprašanje in sicer po svojem, ne morda po Vašem pravnem prepričanju. Ne silite nas po nepotrebnem v to alternativo.

Gospod dr. Triller je tudi rekel, da smo mi napovedali boj do noža. Gospoda moja, zaradi našega časopisja pač ni treba govoriti o boju do noža. Gospoda moja, kolikokrat pa ste Vi nam napovedali boj do noža. (Poslanec — *Abgeordneter dr. Triller*: „Razveljavljenje mandatov, to je napoved boja!“) Jaz ne vem o nobeni napovedi boja. V verifikacijskem odseku se ni ničesar podobnega zgodilo. Torej gospoda moja, toliko v tem pogledu.

Potem se je dr. Triller skliceval tudi na to, kar je bilo govorjeno o priliki, ko smo delali volilno



reformo. Gospoda, v verifikacijskem odseku se ni z naše strani nič drugega govorilo nego to, kar sem 19. junija 1908 izjavil v tej visoki zbornici, in čemur takrat nihče ni ugovarjal. Dotični odstavek svojega govora sem prečital že poprej, in predaleč bi segalo, če bi ga sedaj ponavljal. Gospoda moja, takrat sem tudi kot poročevalec ustavnega odseka izjavil, da bo treba v tem pogledu novelirati deželni volilni red, in da se mi temu ne bomo upirali, nasprotno, da smo pripravljeni pri tem sodelovati; in gospoda moja, pri tem ostanem, in temu odgovarja popolnoma in natančno tudi 3. del mojega predloga. To odgovarja popolnoma natančno temu, kar je bilo v istini govorjeno v ustavnem odseku in med dotično debato v javni seji te visoke zbornice.

In gospoda moja, nikar ne govorite o nasilstvu! Nasilstvo bi bilo — takrat bi imeli Vi vsaj formalni razlog govoriti o nasilstvu — če bi kdo izmed nas izkušal v verifikacijskem odseku komu izmed Vas skriviti le en las. Toda nihče ni tega storil! Vsedimo se v ustavni odsek in potem govorite, potem rezonirajte. Jaz za svojo osebo sem za to. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Po verifikaciji! Tilnika ne uklonemo!“) Ja, gospoda moja, vidite, Vi pa hočete, da nasprotno mi uklonimo svoj tilnik pred Vašim pravnim naziranjem, ki je po našem trdnem prepričanju v protislovju z deželno ustavo. Da se naj mi uklonimo Vašemu pravnemu prepričanju tega vendar ne smete zahtevati. Pravno stališče naj se varuje na obe strani. Jaz sem toliko objektiv in nepristranski, da nočem sile delati Vašemu pravnemu prepričanju, zahtevam pa seveda tudi, da Vi ne delate sile našemu pravnemu prepričanju. Mi moramo svoje pravno prepričanje varovati. Zaradi nas bi ne bilo danes treba debatirati o tej stvari. Če bi šlo po našem, bi lahko o tem govorili šele čez 5 let. (Klici v središču — Ruf: im Zentrum: „Pa vendar zdaj govorite!“) Da, ker ste zahtevali, da mora stvar takoj priti na vrsto kot prva točka dnevnega reda. Gospoda moja, tega nismo mi zakrivili, temuč Vi. Jaz mislim da moramo velevažno zadevo presojati resno in trezno, in da mora vsak varovati svoje pravno stališče. To je čisto naravno in jasno. Saj nihče ne zahteva od Vas, da glasujete za prvo točko našega predloga (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Kvalificirane večine bi trebalo! Eskamotirati hočete kvalificirano večino!“) Gospoda, mi povemo svoje pravno naziranje o razlagi volilnega reda. To je vse. Sicer pa jaz ne predlagam, da naj se anulira kak mandat, ampak da se zakon spremeni, in lojalnejše — to mi morate vendar priznati — se z naše strani ne more postopati.

Tovarišu Lenarčiču ne bom odgovarjal. On je pravzaprav v svojih izvajanjih le izzival, ali recimo saj skušal izzivati. Mi bomo vkljub temu vseeno ostali pri tem, kar sem enkrat rekel in navzlic izizvanju poslanca Lenarčiča, ne bomo anulirali njegovega mandata. (Veselosť na levi. — Heiterkeit links. Klic. — Ruf: „Obglavili!“) Sicer bi pa tovarišu Lenarčiču povedal, da po našem mnenju take vrste govori, kakor smo ga ravnokar slišali z njegove

strani, bolj sodijo v predale kakega lista, kakor pa v to visoko zbornico.

Kar se tiče častitega tovariša Višnikarja, bom mu odgovoril samo na eno. On se sklicuje na obljubo, ki smo jo storili kot poslanci. Poslanec obljubi, da bo tukaj varoval postave in vestno izvrševal svoje dolžnosti. Gospoda moja, ravno v posledici te naše obljube pa moramo postopati po svojem lastnem pravnem prepričanju. Ne grajam pa tovariša Višnikarja in mu ne branim drugega mnenja. In s tem, gospoda moja, sem na kratko odgovoril na nekatera izvajanja gospodov govornikov z nasprotne strani. Na vsa izvajanja nisem nameraval odgovarjati, ampak odgovoril sem le to, kar sem odgovoriti hotel. Apeliram pa še enkrat na častite gospode tovariše z nasprotne strani in jih prosim: pojdimo skupno v ustavni odsek, vsedimo se skupaj, in potem boste videli in hitro uvideli, kako se bodo razpršili razni strahovi, ki jih vidite v mojem predlogu. Ako stavim tak predlog, stavim ga — in to sem obrazložil že v prvem svojem govoru zlasti zaradi tega, ker bi po mojih mislih bila logična posledica sklepov verifikacijskega odseka, da bi morali anulirati še celo vrsto mandatov (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Korajža velja!“) in sicer mandate, ki so vsi pridobljeni v dobri veri. Moj predlog ne namerava nič drugega, kakor to, da hočemo ustvariti trdno pravno podlago za bodoče delovanje deželnega zbora. Ako se pa hoče ta spor odstraniti iz te deželne zbornice, ki je nastala na podlagi kompromisa, mislim, da je edina prava pot ta, da se ga spravi v ustavni odsek (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Po verifikaciji!“) in da se gleda, da se sporazumemo o novem besedilu deželnega volilnega reda. Zaradi tega gospoda moja, vstrajam pri svojih predlogih. (Živahno odobravanje in ploskanje na levi. — Lebhafter Beifall und Handclatschen links.)

### Deželni glavar:

Ker ni nobeden govornik več vpisan, je splošna razprava končana ter ima le še besedo gospod poročevalec.

### Poročevalec dr. Pegan:

Akoravno so vsi gospodje predgovorniki govorili kontra, ostanem jaz v imenu verifikacijskega odseka vendar pri prvotnih predlogih, ker me nobeden gospodov ni mogel prepričati, da je moje pravno stališče napačno. Najprej mi bodi dovoljeno, da izrečem tako nekako samo pour l'honneur du drapeau svoje mnenje glede mandatov, o katerih se nam je očitalo, da smo jih po krivici ali proti svojemu pravnemu prepričanju pustili nedotaknjene. Kot osnovno načelo pri vprašanju, ali so volitve veljavne ali ne, mora veljati to, da se volitev razveljavi le tedaj, če bi v slučaju odpravljenja nepravilnosti bil efekt drugačen. Na formalne napake se ozira praksa večinoma le tedaj, ako se kaže, da bi bil po njih odstranitvi efekt drugačen. Gospodje juristi iz te stranke (središča — des Zentrum) ste se vsi oglašili k besedi izvzemši enega, ki je izvolil



počastiti moje poročilo s tem, da ga je označil kot domišljavost, in Vi vsi ste morali priznavati, da je praksa bila vedno taka; glede deželnozborskih volitev sicer ne, pač pa vedno glede vseh drugih volitev. Glede državnozborskih volitev bomo še prišli do presoje.

Če se držimo tega osnovnega načela, nastane vprašanje, ali je imel verifikacijski odsek povod predlagati razveljavljenje kateregakoli drugega mandata.

Dovoljeno bodi tudi meni, da se dotaknem časnikov. V glasilu Vašem se nam bo očitalo, da smo zvezani z Nemci in da zato nismo predlagali razveljavljenja kočevskega mandata. Kočevski volilni okraj moramo presojati danes tako, kakor ga imamo. Po Vaši zaslugi se je odcepila Ribnica. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Naša zasluga! Vsaj je bil kompromis, ste bili Vi složni z nami.“) Res je to, bil je kompromis, a Nemcev z Vami! (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Potem pa nikar ne čekajte!“) Mesto Kočevje ima, kakor stoji stvar danes, 202 volilca. Izpuščena je samo ena podobčina, Mooswald ki ima 21 volilcev. Torej če bi se pridružila tudi ta občina, bi bilo vsega skupaj 223 glasov. V mestu Kočevje pa je dobil gospod poslanec dr. Eger 148 glasov, tedaj ima na vsak način absolutno večino in efekt bi bil vseeno ravno tisti, če bi tudi Mooswald volil s Kočevjem. (Poslanec — Abgeordneter Turk: „Pejte, pejte!“) Dovolite, gospod tovariš Turk, z Vami se ne bom o jurističnih stvareh prerekal.

Kar se tiče kmetskih mandatov, kateri bi morali izgubiti nekaj glasov, če bi vasi morale voliti z mesti in trgi, bi se usojal opozoriti, da bi bil efekt volitev končno tudi v tem slučaju vendarle ravnotisti. (Klici na levi: — Ruße links: „Tako je!“) Kandidat stranke, ki jej imam čast pripadati, je dobil v volilnem okraju Ljubljana — Vrhnika 2272 glasov več, kakor kandidat nasprotne stranke in sicer je to oni kandidat naše stranke, ki je dobil manj glasov. 371 glasov bi se jih imelo odcepiti, tedaj bi mu ostalo še vedno 1901 glas večine. Če pogledate poročilo verifikacijskega odseka, boste našli, da znaša nadpolovična, absolutna večina 1318 glasov in potemtakem ima naš kandidat še vedno vsaj 600 glasov, ki bi jih lahko odstopil nasprotnemu kandidatu. Enako je pri kmečkem volilnem okraju Postojna. Tukaj je kandidat naše stranke, tisti, ki je dobil najmanj glasov, dobil 2209 glasov, odcepiti bi se jih imelo 192 in ostane torej še vedno 2017 glasov, ker je pa absolutna večina znašala 1531 glasov, ima torej še vedno 500 glasov nad absolutno večino. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Vsaj smo mi za to, da se potrdijo mandati! Čemu treba nam to praviti?“) Zakaj nečete slišati teh števil, vsaj Vam ne bodo škodovali? Sem tudi jaz Vas mirno poslušal.

V volilnem okraju Novo mesto — Kostanjevica — Krško je dobil kandidat naše stranke 1510 glasov, 370 bi se jih imelo odcepiti, ostane torej še vedno 1140 glasov; absolutna večina je znašala 800, in torej ima še vedno 340 glasov preveč.

In končno pridem še na volilni okraj Kočevje — Ribnica — Velike Lašice. Tukaj je dobil kandidat naše stranke, tisti, ki je dobil manj glasov, 1414 glasov, odcepiti bi se jih imelo 229, ostane 1185, in ker je znašala absolutna večina 985 glasov, ima jih torej še vedno 200 preveč. Tedaj praktičnega efekta ne dosežemo tukaj nobenega, če razveljavimo mandate in zaradi tega je verifikacijski odsek meni naročil, da predlagam potrditev teh izvolitev. Jaz moram v imenu večine odseka kakor tudi v svojem imenu kar najodločneje zavrniti besede gospoda predgovornika Višnikarja, ki je govoril, da teptamo pravico z nogami, da delamo nasilstvo, da je to predrzno, kar predlaga verifikacijski odsek, zavračati zlasti zaradi tega, ker niti najmanjših razlogov ni mogel navesti za svoje trditve, (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: „Več že, kakor Vi za svoje!“) ampak je za svoja izvajanja porabil tista razna čevkanja, ki jih je pobiral po Ribnici...

### Deželni glavar

(pozvoni — das Glockenzeichen gebend):

Prosim, gospod poročevalec!

### Poročevalec dr. Pegan

(nadaljujé — fortfahrend):

Ja mene se je preje osebno prijelo in jaz se moram vendar potegniti za svojo čast in za ugled verifikacijskega odseka...

### Deželni glavar:

Polemizirate lahko, ampak ne v obliki dialogov.

### Poročevalec dr. Pegan

(nadaljuje — fortfahrend):

Torej prehajam sedaj na pravna izvajanja, v katerih kulminirajo vsi gospodje govorniki narodno-napredne stranke: dr. Tavčar, dr. Triller in deloma tudi dr. Vilfan. Vsi ti gospodje so trdili, da deželni zbor ni opravičen soditi za nazaj o veljavnosti volitev, ter pravijo, da bi se dalo o izpremambi mestnih volilnih okrajev govoriti le pro futuro. To se mi zdi nekaj tako malopomembnega za nas, da o tej stvari sploh razpravljati ne kaže. Kaj pa pomaga, če pravimo pro futuro smo za to in pro futuro zahtevamo, da se bo volilo drugače. Vlada se bo, ako ne bomo svoje trdne volje pokazali v tej obliki, kakor se glasi predlog verifikacijskega odseka, vedno držala stare prakse, ali nam se pa gre za to, da dokumentiramo svoje pravno mnenje v korist svojih volilcev. Mene to večno poudarjanje besed „de lege ferenda“ in „pro futuro“ spominja na tisto pravljičico (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Nismo prav nič radovedni nanjo!“), ko je pretkani Ribničan ukanil hudiča, kateremu se je prodal in mu naročil, naj pride „jutri“ ponj. Ko je hudič



drugi dan res ponj prišel, se mu je Ribničan uprl in mu rekel „ali se nisva domenila, da prideš jutri' pome“ — in tako je šlo to naprej od dne do dne. (Poslanec — Abgeordneter dr. Oražen: „Vi ste torej tisti hudič, mi pa Ribničani!“) Jako lepo je sedaj rešil gospod poslanec dr. Oražen vprašanje, katero je bilo za gospoda poslanca Višnikarja, kakor je prej rekel, uganka. Ampak jaz nisem tako neumen hudič, Vi pa ne tako pretkani Ribničanje.

Protestirati moram tudi proti temu, da se nam očita, da izvajamo načelo Darwinovo ali da stavimo, kakor je rekel gospod poslanec Višnikar: „Wacht vor Recht“. Vi pravite, da se z isto pravico kakor dva mandata razveljavijo lahko vsi mandati in ker pa tega ne predlagamo, vprašate zakaj se predlaga razveljavljenje ravno pri teh dveh mandatih. To predlagamo zaradi tega, ker je naše pravno razmišljanje tako, da ravno pri dotičnih dveh mandatih mora to tako biti. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „O ne! Ker nimate poguma!“) No, strah mene nikdar ni (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Potem nas pa ven vrzite!“) Jaz mislim nasilstvo nam očitati in spominjati na zgodbo o volku in ovci, pač ne kaže. Tako daleč Darwinova descendenčna teorija ne gre. Če pravite, da smo mi volkovi, Vas spominjam, da bi Vi sami še danes bili rajše volkovi in da se dandanes samo delate ovce. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „O, tisto pa ne! To Vam prepustimo!“) Prosim, gospod tovariš Lenarčič je govoril o ovcah, ki jih bomo požrli, češ da nam kale vodo. (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Ne boste nas požrli, čeprav ste volkovi!“) Ne vem, gospod dr. Novak, kakšne kosti imate, da naj bi jih imel jaz glodati. Posebne zabave bi mi to ne napravilo in bi na vsak način tudi nekaj težko šlo.

Ravnotako kakor očitaneje o nasilstvu moram najodločneje zavračati tisto pravljico o boju na nož, ki ga je baje pridigal katoliški duhovnik, in sicer proti osebam, kakor je rekel gospod poslanec Lenarčič. Če on pravi, da ne ve, ali je v tem pridigovanju tičalo več zlobnosti ali več neumnosti, bi jaz pač lahko nasprotno rekel, da ne vem, ali tiči v teh njegovih besedah več neumnosti ali zlobnosti. (Klic v središču — Ruf links: „Retour-Rutsche!“) Dotični duhovnik sedi tukaj in bi lahko sam povedal, da je napovedal boj na nož izrečno le tistemu političnemu in gospodarskemu naziranjju, ki ga zastopate, ne pa osebam političnih nasprotnikov, in zaradi tega pa gospodu poslancu Lenarčiču ni bilo treba kričati, da naj hudič vzame tako krščanstvo, katero zastopa dotični duhovnik. Jaz moram torej povedati, da vztrajam pri predlogu verifikacijskega odseka kljub razsodbi državnega sodišča. Opozarjal bi posebej na izvajanja gospoda poslanca grofa Barbota. On pravi: Državno sodišče je edino mesto, ki je poklicano presojudati o podlagi volilnega dejanja, oziroma pravilnosti volitev, in šele na tej podlagi naj o volitvah sodi deželni zbor. Državni zbor sploh ni inštanca nad drugimi sodišči, ampak je sodni dvor sam zase, ki je poklican soditi o volitvah in jih razveljavljati, državno sodišče pa ima le

kakor kaka fakulteta oddati svoje mnenje, katero se pa praktično ne da izvršiti. Zlasti pa državno sodišče ni inštanca nad deželnim zborom. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Predlagam, da se medicinska fakulteta vpraša, kaj pravi o predlogih verifikacijskega odseka!“) Gospod poslanec grof Barbo pravi: Razsodbe državnega sodišča imajo stalni značaj, deželni zbor je pa danes tak, jutri tak, danes razveljavi, drugi dan potrdi kak mandat. Jaz odpustim gospodu grofu Barbotu, da ima tako zaupanje do državnega sodišča zaradi tega, ker ni jurist, juristi pa, ki so se oglašali k besedi, bodo dobro vedeli, da državno sodišče ne judicira v enakih slučajih vedno enako in jaz te gospode, katerih juristična kvintesenca danes temelji v tem, da se sklicujejo na sodbo državnega sodišča, ker je sedaj razsodil njim v prilog, na čase, ko niso tako kakor danes priznavali nepristranosti državnega sodišča, ampak so mu v svojih listih jako močno očitali pristranost. Spominjam jih le na leto 1902., ko so ravno oni in posebno gospod poslanec Višnikar napadali razsodbo državnega sodišča glede volitev v mestnem volilnem okraju Kočevje—Ribnica kot krivično in protipostavno. Ne vem, kako pridete do tega, da sedaj naenkrat jemljete v zaščito to prej tako krivično razsodbo. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Mi smo se sodbi državnega sodišča uklonili!“) Če ste se uklonili, potem ste to storili proti svojememu prepričanju! Mi pa tega nikdar ne bomo storili, da bi glasovali proti svojememu prepričanju in koristim ljudstva. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Dr. Pegan ostane neizproslen!“) Se ne gre za to, da bi se mene preprosilo, ampak gre se za to, kdo ima prav.

Jaz naj bi pravzaprav odgovarjal tudi na pravna izvajanja gospoda nadsvetnika Višnikarja, ker pa tista pravna izvajanja Višnikarjeva niso niti najmanj ovrgla pravnih izvajanj gospoda načelnika naše stranke, zato naj mi bo dovoljeno, da opustim vsako repliko in samo prosim gospoda nadsvetnika, če pride v zbornico, naj mojo osebo pusti na miru in opusti tiste čenčarije izven zbornice (Poslanec — Abgeordneter Višnikar: „Nobene čenčarije!“) No, no, prijatelj, pustimo to! (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Ja, gospod deželni glavar, Višnikar ni dolžan poukov sprejemati od dr. Pegana!“) Jaz ne dajem nobenih poukov, ampak sem gospoda nadsvetnika šamo prosil, da naj pusti mojo osebo pri miru. Če bi hotel milo za drago vračati, bi prišel še z drugimi stvarmi.

Zaključujem svoje besede s tem, da vkljub temu, da sem nekoliko osamljen, predlagam, da se sprejmejo predlogi verifikacijskega odseka. (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Bravo, bravo!“)

### Poslanec dr. Tavčar:

Prosim besede! Ali bi jaz smel prositi, da se seja za kakih 20 minut prekini, ker je vendar potrebno, da si nekoliko bližje ogledamo stavljenе predloge.



**Deželni glavar:**

Izrekla se je želja, da bi se seja prekinila za 20 minut. Jaz bom ustregel tej želji, in prekinem sejo, ki se bo nadaljevala čez 20 minut.

Seja se prekine ob 1. uri 50 minut popoldne in se nadaljuje ob 2 uri 30 minut popoldne. — Die Sitzung wird um 1 Uhr 50 Minuten nachmittags unterbrochen und um 2 Uhr 30 Minuten nachmittags wieder aufgenommen.

**Deželni glavar:**

Prekinjena seja se nadaljuje.

Sedaj prestopimo na glasovanje. Mi imamo tukaj tri predloge...

**Abgeordneter Graf Barbo:**

Ich bitte um's Wort zur Abstimmung.

**Landeshauptmann:**

Herr Graf Barbo hat das Wort

**Abgeordneter Graf Barbo:**

Nach unserer Anschauung ist für die Annahme des Antrages I. die qualifizierte Majorität notwendig, nachdem darin das Prinzip für die Änderung der Landtagswahlordnung nach einer bestimmten Richtung ausgesprochen erscheint. Sollte dieser Ansicht nicht Rechnung getragen werden, so sind wir nicht in der Lage, an der Abstimmung teilzunehmen und verwahren wir uns schon im Voraus gegen jedes Präjudiz, das daraus geschlossen werden sollte.

Sinsichtlich des Punktes 3 bitte ich um getrennte Abstimmung, und zwar um getrennte Abstimmung über den Antrag, daß dem Verfassungsausschusse der Auftrag erteilt werde, eine Änderung der Landesordnung und der Landtagswahlordnung auszuarbeiten und vorzulegen, und über den Antrag, daß ihm der Bericht des Verifikationsausschusses zuzuwiesen sei.

**Deželni glavar:**

Po mojem mnenju gospod poslanec grof Barbo nima prav in jaz ne uvidevam tukaj nobene potrebe, tudi ne pri točki I. predloga gospoda poslanca dr. Šusteršiča, uvesti vprašanje, oziroma staviti vprašanje o kvalificirani večini. Gospoda, to bi bilo pravilno, ako bi to bil paragraf (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: „Princip je!“), ker pa drugega ni, kakor izraz pravnega mnenja visoke zbornice, torej ni potrebna kvalificirana večina. (Poslanec — Abgeordneter dr. Tavčar: „Ja, prosim, povejte, kako boste pustili glasovati, in potem prosim besede!“) Sem ravno hotel povedati. Torej naprej bomo glasovali o najdalje segajočem predlogu gospoda poslanca dr. Šusteršiča, in sicer bomo glasovali posebej,

ločeno o eni točki za drugo in pri III. točki tudi tako ločeno, kakor želi gospod poslanec grof Barbo. Ako se zavže predlog gospoda poslanca dr. Šusteršiča, ako ta predlog ne dobi večine, potem nam bo glasovati o izpreminjalnem predlogu gospoda poslanca dr. Trillerja, in ako tudi ta ne dobi večine, potem bomo glasovali o prvotnem odsekovem predlogu.

**Poslanec dr. Tavčar:**

Prosim besede k glasovanju! Jaz predlagam, oziroma prosim deželnega glavarja, da naj pri točki I. uvede tisto glasovanje, ki je edino pravilno pri tako važni točki, namreč glasovanje po imenih. Dalje pa zahtevam, da se pri glasovanju med prvim in drugim, kakor tudi med drugim in tretjim vprašanjem v zmislu § 41. pravilnika deželnega zbora nam da 10 minutni odmor. To zahtevam zase in v imenu stranke.

**Deželni glavar:**

Kar se tiče glasovanja po imenih, bi za danes ustregel izrečeni želji, in sicer zato, ker § 42. pač pravi, da se po navadi glasuje ustmeno. Ampak to je derogirano takoj še v tistem odstavku, namreč v drugem stavku „po sprevidenju predsednikovem pa tako, da ustane ali obsedi“. Tisti, ki določi, ali se glasuje ustno ali ne, je predsednik, in predsednik le tedaj odredi tako glasovanje, če je v dvomu, oziroma da se lažje uveri, kje je večina. Za sedaj torej bom izjemoma dovolil to glasovanje po imenih. Kar se tiče drugega predloga, ki mi ga je gospod poslanec dr. Tavčar izročil pismeno in ki se glasi (bere — ličt): „Podpisani zahtevamo, da se pri glasovanju med prvim in drugim kakor tudi med drugim in tretjim vprašanjem počaka 10 minut v zmislu § 41. pravilnika za deželni zbor“ mu moram na podlagi obstoječega zakona žalibog ugoditi, ker zahteva § 40. (bere — ličt): „Vsakemu poslancu je dovoljeno predlog staviti, da naj se vprašanja, kakor jih je predsednik naznanil, v besedah popravijo, ali v vrsti predstavijo, kakor tudi da naj se katero posamezno vprašanje razdeli na več vprašanj.“ To določa § 40. in potem imamo še § 41., ki pravi „ako se zoper vrsto in sestavo vprašanj nič ne opomni, mora predsednik, preden reče glasovati, po vsakem vprašanju, ako najmanj 5 udov to zahteva, 10 minut počakati...“

Teh pet poslancev imamo, tukaj so podpisani dr. Ivan Tavčar, dr. Triller, F. Supančič, Ciril Pirč in dr. Fran Novak in torej se bo tako postopalo. Tedaj najprej pride točka I. dr. Šusteršičevega predloga.

Prosim gospoda zapisnikarja, da prečita imenik poslancev. Tiste gospode, ki ste za predloženo prvo točko dr. Šusteršičeve resolucije (Nemški in narodno-napredni poslanci zapuste dvorano — Die deutschen und die national-fortschrittlichen slowenischen Abgeordneten verlassen den Sitzungssaal), prosim, da glasujejo z „da“, druge, ki s to točko niso zadovoljni, da glasujejo z „ne“.



**Tajnik Uršič:**

Herr Freiherr von Alpfaltren!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Herr Graf Barbo!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Gospod Bartol Franc!  
„Da.“  
Herr Freiherr Dr. Born!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Herr Freiherr Codelli!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Gospod Demšar Franc!  
„Da.“  
Gospod Dimnik Mihael!  
„Da.“  
Gospod Drobnič Franc!  
„Da.“  
Gospod Dular Josip!  
„Da.“  
Herr Dr. Egger!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Herr Galle!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Gospod Gangl!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Gospod Hladnik!  
„Da.“  
Gospod Jaklič!  
„Da.“  
Gospod Jarc!  
„Da.“  
Gospod knezoškof dr. Jeglič!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Gospod Knez!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Gospod Kobi!  
„Da.“  
Gospod Košak!  
„Da.“  
Gospod dr. Krek!  
„Da.“  
Gospod dr. Lampe!  
„Da.“  
Gospod Lavrenčič!  
„Da.“  
Gospod Lenarčič!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Herr Freiherr Lichtenberg!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Gospod Mandelj!  
„Da.“  
Herr Graf Margheri!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Gospod Matjašič!  
„Da.“  
Gospod dr. Novak!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Gospod dr. Oražen!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Gospod dr. Pegan!  
„Da.“

Gospod Perhace!  
„Da.“  
Gospod Piber!  
„Da.“  
Gospod Pirc!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Gospod Pogačnik!  
„Da.“  
(Poslanec — Abgeordneter dr. Šusteršič: „Besedo  
„gospod“ izpustite, da se stvar okrajša!“)  
Povše!  
„Da.“  
Ravnika!  
„Da.“  
Freiherr Rechbach!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Supančič!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Schollmayer-Lichtenberg!  
(Odsoten — Abwesend.)  
pl. Šuklje!  
„Da.“  
Dr. Šusteršič!  
„Da.“  
Freiherr Schwegel!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Dr. Tavčar!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Dr. Triller!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Turk!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Dr. Vilfan!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Višnikar!  
(Odsoten — Abwesend.)  
Zabret!  
„Da.“  
Dr. Zajc!  
„Da.“  
Dr. Žitnik!  
„Da.“

**Deželni glavar:**

Gospodje! Petdeset poslancev nas je, absolutna  
večina je 26. Za točko I. je glasovalo 26 poslancev,  
torej je ta točka, kakor vidim, sprejeta soglasno.  
(Ploskanje — Händeklatschen.)

Prosim sedaj glasovati o II. točki:  
„Izvolitev poslanca dr. Janko Vilfana se potrdi.“

**Poslanec dr. Šusteršič:**

Desetminutna pavza!

**Deželni glavar:**

Ker je pa predlagan 10 minutni odmor, prekinem  
sejo za 10 minut.

Seja prestane ob 2. uri 42 minut po-  
poldne in se nadaljuje ob 2. uri 52 minut



popoldne. — Die Sitzung wird um 2 Uhr 42 Minuten nachmittags unterbrochen und um 2 Uhr 52 Minuten wieder aufgenommen.

(Narodno-napredni in nemški poslanci se vrnejo v zbornico. — Die national-fortschrittlich slowenischen sowie die deutschen Abgeordneten kehren in den Sitzungssaal zurück.)

### Deželni glavar

(pozvoni — das Glockenzeichen gebend):

Pavza 10 minut je konsumirana, in mi prestopimo na glasovanje o točki II. predloga gospoda poslanca dr. Susteršiča, ki se glasi:

„Izvolitev poslanca dr. Janko Vilfana se potrdi.“

Tisti gospodje, ki glasujete za to točko... (V središču nastane silen vrišč in hrup. — Im Zentrum entsteht ein ungeheurer Lärm und Tumult. — Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Nasilstvo! Vi nimate pravice dati predlog na glasovanje! Mi protestiramo proti temu!“)

Gospod dr. Novak, Vi nimate besede! (Poslanec — Abgeordneter dr. Novak: „Bomo videli! Mi protestiramo proti temu! Politično lopovstvo!“ — Burni kljci v središču — Stürmische Rufe im Zentrum: „Skandal, sramota!“ — Poslanec Turk prične tolči s činelami, — poslanec Supančič trobi na trobentico. — Abgeordneter Turk beginnt auf Tschinellen einzuschlagen, — Abgeordneter Supančič bläuft auf ein Trompetchen. — Ploskanje in naraščajoč hrup v središču. — Händeklatschen und wachsender Tumult im Zentrum)

V zmislu § 33. deželnega reda odrejam, da se sedaj snide disciplinarni svet zaradi postopanja proti gospodoma poslancema Turku in Supančiču.... (Velikanski hrušč v središču — Ungeheurer Tumult im Zentrum. — Poslanec Supančič vrže „štinkbombo“ na tla. — Tudi poslanec Turk razstresa „štinkbombo“ in razliva neko smrdljivo tekočino po dvorani. — Abgeordneter Supančič wirft eine Stinkbombe auf den Boden, — Abgeordneter Turk verstreut ebenfalls Stinkbomben und verschüttet eine übelriechende Flüssigkeit)... Prekinem javno sejo in pozivljam poslušalce, da ostavijo galerijo.

Javna seja prestane ob 2. uri 58 minut popoldne in se nadaljuje ob 4. uri 28 minut popoldne. — Die öffentliche Sitzung wird um 2 Uhr 58 Minuten nachmittags unterbrochen und um 4 Uhr 28 Minuten nachmittags wieder aufgenommen.

### Deželni glavar

(pozvoni — das Glockenzeichen gebend):

Nadaljuje se prekinjena seja.

Disciplinarni odsek je vršil svojo nalogo. Preden prečitam sodbo njegovo, moram naznaniti visoki zbornici sledeče dejstvo: Glasom stenograma je gospod poslanec dr. Novak rabil v svojih medkljih izraze: „Mi protestiramo proti temu političnemu lopovstvu....“ (Poslanec — Abgeordneter Turk —

[Zopet raztresajoč „štinkbombe“ — Übermals Stinkbomben ausstreuernd]: „Prav je imel!“ zaradi tega izraza pokličem jaz gospoda poslanca dr. Novaka k redu! (Smeh v središču — Gelächter im Zentrum.)

Razsodba disciplinarnega sveta se glasi na izključenje gospodov poslancev Turka in Supančiča za 3 seje.

V zmislu § 33. deželnega reda, ki slove (bere — liest):

„Sklep disciplinarnega odseka ima predsednik deželnega zbora takoj v deželnem zboru razglasiti.

Ako se glasi sklep disciplinarnega odseka na izključenje, pozove predsednik dotičnega poslanca, da zapusti dvorano.

Priziv zoper ta sklep na deželni zbor je nedopusten.“

Pozivljam gospoda poslanca Turka in Supančiča, da zapustita sejo. (Velikanski hrup v središču. — Ungeheurer Tumult im Zentrum. — Poslanec Supančič trobi na trompeto. — Poslanec Turk, udarjajoč s činelami in vrteč ragljo, vpije: „Jaz ne grem iz dvorane, je vse zastoj!“ — Zakon se je kršil! Živijo! Živijo!“ — Ungeheurer Tumult im Zentrum — Abgeordneter Supančič bläuft die Trompete. — Abgeordneter Turk, die Tschinellen und eine Ratsche bearbeitend, schreit: „Jaz ne grem iz dvorane, je vse zastoj!“ — Zakon se je kršil! Živijo! Živijo!“)

Odrejam zaupno sejo in pozivljam poslušalce, tudi gospode žurnaliste, da ostavijo galerijo!

Galerije je izprazniti.

Javna seja prestane ob 4. uri 35 minut popoldne in se nadaljuje ob 6. uri 45 minut zvečer. — Die öffentliche Sitzung wird um 4 Uhr 35 Minuten nachmittags unterbrochen und um 6 Uhr 45 Minuten abends wieder aufgenommen.

Zopet odvarjam javno sejo in konstatujem, da smo sklepčni. Prosim gospoda zapisnikarja, da prečita zapisnik tajne seje.

### Tajnik Uršič

(bere — liest):

„Zapisnik tajne seje.

Glavar otvori tajno sejo ob 4. uri 35 minut. Zapisnikarjem imenuje dr. Zajca in dr. Egerja.

Deželni glavar naznani razsodbi disciplinarnega odseka.

a) Vsled poziva gospoda deželnega glavarja sešel se je danes ob 3. uri 15 minut disciplinarni odsek k seji.

Potem, ko se je dognal dejanski stan. izključila sta se gg. poslanca Turk in Supančič na dobo 3 sej in sicer g. Turk radi tega, ker je z ropotom s činelami in g. Supančič z metanjem smradljivih praškov hudo motil mir in se težko pregrešil zoper parlamentarni red.

Apfalter n. l. r.



b) Der Disciplinarausschuß hat dahin entschieden, daß das Vorgehen der Herren Landtagsabgeordneten Dr. Novak, Dr. Bilfan und Gangl objektiv den Tatbestand einer schweren Vergehung gegen die parlamentarische Ordnung begründet.

Da jedoch die genannten Herren vor dem Disciplinarausschuße die Erklärung abgegeben haben, daß sie die Aufforderung des Herrn Landeshauptmannes ihre Sitze zu verlassen, teils überhaupt nicht gehört, teils in der Nichtbefolgung dieser Aufforderung ein Vergehen im Sinne des § 33 der Landesordnung nicht erblickt haben, sieht der Disciplinarausschuß von einer Ausschließung der obgenannten Abgeordneten ab.

Apfalterrn m. p.

Nato odredi deželni glavar nadaljno glasovanje o predlogih dr. Šusteršiča, in sicer o točki 2. in 3.

Dr. Triller protestira proti obravnavanju teh stvari v tajni seji.

Predlog dr. Šusteršiča se sprejme.

Nato poroča dr. Zajc o poročilu glede verifikacij deželnozborskih volitev v veleposestvu.

Dr. Triller predlaga javno sejo. Deželni glavar ne dopusti glasovanja.

Predlog verifikacijskega odseka se sprejme.

Baron Rechbach poroča o volitvah iz splošnih kurij.

Predlog se sprejme.

Dr. Tavčar zahteva, da se v zapisniku konstatira, da so prišle sluge v tajno sejo.

Deželni glavar pripomni, da se je to zgodilo na njegov ukaz in da on prevzame odgovornost.

V Ljubljani, dne 9. oktobra 1909.

Dr. Zajc l. r.

Dr. Eger l. r.

### Deželni glavar:

Jaz bom sedaj sejo zaključil. Predno pa to storim, naznanjam, da so mi došli najprej oni samostalni predlogi, o katerih sem uvodoma seje že govoril in potem ena vrsta nujnih predlogov gospodov poslancev Gangla in tovarišev in od drugih gospodov poslancev.

Prosim gospoda zapisnikarja, da prečita te predloge samostalne in nujne, od katerih ima vsak svojo številko.

### Tajnik Uršič

(bere — lieft):

Samostalni predlog  
poslanca Matjašiča in tovarišev.

Visoki deželni zbor skleni:

Protokol naše in ogrske države z dne 8. oktobra 1907 jasno določa, da je normalnotirno železnico od Novega mesta preko Metlike do Karlovca (Belokrajinsko železnico) dogotoviti in prometu izročiti najkasneje oktobra 1910.

Navzlic temu jasnemu besedilu se zavlačuje zgradba te proge na tak način, da danes niti trasa ni določena, ter da je popolnem izključeno, da bi

se v tekočem letu moglo pričeti z zgradbo. Naravno je, da se je vsled tega nepopisno razburjenje polastilo prizadetega prebivalstva, zlasti onega v Beli krajini.

Z ozirom na to dejstvo se pozivlja c. kr. železniško ministrstvo najodločneje, da nemudoma ukrene vse, česar treba v izvrševanje gori omenjenega zakona ter izvršitev toliko zaželjene Belokranjske železnice.

Ljubljana, dne 9. oktobra 1909.

Matjašič l. r., dr. Šusteršič l. r., J. Hladnik l. r., B. Perhanc l. r., Povše l. r., J. Piber l. r., M. Dimnik l. r., Dr. Krek l. r., Jaklič l. r., J. Zabret l. r., F. Bartol l. r., Pogačnik l. r., J. Lavrenčič l. r.

### Samostalni predlog

poslanca Matjašiča in tovarišev.

Visoki deželni zbor naj sklene:

C. kr. ministrstvo za javna dela se pozivlje, da pospeši odpravo klancev na Karlovski državni cesti od Suhorja preko Metlike do deželne meje ob Kolpi.

Ljubljana, dne 9. oktobra 1909.

Matjašič l. r., J. Hladnik l. r., Povše l. r., B. M. Perhanc l. r., J. Piber l. r., M. Dimnik l. r., dr. Šusteršič l. r., J. Lavrenčič l. r., J. Zabret l. r., Jaklič l. r., dr. Krek l. r., Fr. Bartol l. r., Pogačnik l. r.

### Samostalni predlog

poslancev dr. Lampeta in tovarišev.

Deželni zbor skleni:

Deželnemu odboru se naroči, da izdela do prihodnjega zasedanja in predloži deželnemu zboru zakonski predlog o stanovskem zastopstvu kmetov na podlagi državnega zakona o kmečkih stanovskih zadrugah z dne 27. aprila 1902, drž. zak. št. 91, in o deželnem kulturnem svetu.

Predlog se izroči upravnemu odseku, ki naj o njem ustmeno poroča; razdelitev poročila je opustiti.

V Ljubljani, dne 9. oktobra 1909.

Dr. Lampe l. r., J. Lavrenčič l. r., Jarc l. r., Fr. Demšar l. r., B. M. Perhanc l. r., dr. Zajc l. r., Fr. Bartol l. r., dr. Žitnik l. r., dr. Krek l. r., J. Piber l. r., Ravnikar l. r., J. Hladnik l. r., Jaklič l. r., Drobnič l. r., dr. Šusteršič l. r., Kobi l. r., Pogačnik l. r.

### Nujni predlog

poslanca E. Gangla in tovarišev.

Deželni zbor skleni:

1. Službena doba vsega ljudskošolskega in meščanskega učiteljstva se določa na 35 let v smislu § 56. drž. šol. zakona iz leta 1869.



2. Provizorična in vojaška leta se vštevajo v službeni čas.

Predlog je odkazati finančnemu odseku, ki naj o njem poroča v treh dneh.

V formalnem oziru se predlaga: naj se ta predlog po § 21. poslovnika obravnava nujnim potom.

V Ljubljani, dne 23. septembra 1909.

E. Gangl l. r., I. Knez l. r., C. Pirc l. r., Josip Turk l. r., dr. Vilfan l. r.

### Nujni predlog

poslanca E. Gangla in tovarišev.

Deželni odbor skleni:

Deželnemu odboru se nalaga, da izdela do prihodnjega zasedanja deželnega zbora zakonski načrt o uvedbi kulturnega davka, ki se raztezaj na hranilnice, zadruge in banke ter obremenjuje njih rezervne fondе v ljudskošolske namene.

Predlog je odkazati finančnemu odseku, ki naj o njem poroča v treh dneh.

V formalnem oziru se predlaga, da naj se ta predlog po § 21. pravilnika obravnava kot nujen.

V Ljubljani, dne 23. septembra 1909.

E. Gangl l. r., dr. Ivan Tavčar l. r., dr. Triller l. r., C. Pirc l. r., dr. Oražen l. r. Josip Turk l. r.

### Nujni predlog

poslanca E. Gangla in tovarišev.

Deželni zbor skleni:

Deželnemu odboru se nalaga, da izdela do prihodnjega zasedanja deželnega zbora zakonski načrt volilne reforme za deželni zbor kranjski, ki naj sloni na principu enakosti, direktnosti, tajnosti in splošnosti, in sicer po proporcionalnem sistemu.

Predlog je odkazati ustavnemu odseku, ki naj o njem poroča v treh dneh.

V formalnem oziru se predlaga, da naj se ta predlog po § 21. poslovnika obravnava nujnim potom.

V Ljubljani, dne 23. septembra 1909.

E. Gangl l. r., I. Knez l. r., Josip Turk l. r., C. Pirc l. r., dr. Vilfan l. r.

### Nujni predlog

poslanca E. Gangla in tovarišev.

Deželni zbor skleni:

Vlada se pozivlja, naj deluje na to, da se sprejme v državnem zboru predlog: Država pomaga deželam sanirati deželne finance na

ta način, da država prevzame polovico stroškov za vzdrževanje ljudskega šolstva in učiteljstva.

Predlog je odkazati finančnemu odseku, ki naj o njem poroča v treh dneh.

V formalnem oziru se predlaga, da naj se ta predlog po § 21. poslovnika obravnava kot nujen.

V Ljubljani, dne 23. septembra 1909.

E. Gangl l. r., dr. Ivan Tavčar l. r., dr. Triller l. r., C. Pirc l. r., dr. Oražen l. r., Josip Turk l. r.

### Nujni predlog

poslanca E. Gangla in tovarišev.

Deželni zbor skleni:

1. Deželnemu odboru se nalaga, da izdela do prihodnjega zasedanja deželnega zbora zakonski načrt o regulaciji učiteljskih plač v tem smislu, da bodo te plače enake plačam vsakokratnega XI. do VIII. činovnega reda državnih uradnikov, in sicer z ozirom na službene prejemke in pokojnino.

2. Opravilne doklade voditeljev oziroma voditeljic naj se odmerijo za enorazrednice po 200 K, za vsako dvorazrednico in večrazrednico pa tolikokrat po 50 K več, kolikor je razredov oziroma paralelk.

Predlog je odkazati finančnemu odseku, ki naj o njem poroča v treh dneh.

V formalnem oziru se predlaga, naj se ta predlog po § 21. poslovnika obravnava kot nujen.

V Ljubljani, dne 23. septembra 1909.

E. Gangl l. r., I. Knez l. r., Josip Turk l. r., C. Pirc l. r., dr. Vilfan l. r.

### Nujni predlog

poslanca E. Gangla in tovarišev.

Deželni zbor skleni:

Deželni zbor pozivlja vlado, naj dela na to, da se sklene k § 55. državnega šolskega zakona iz leta 1869. dodatek: Kot minimalni dohodki učiteljstva na ljudskih in meščanskih šolah imajo veljati tisti dohodki, ki jih imajo pri plači in penziji državni uradniki vsakokratnega XI., X., IX. in VIII. činovnega razreda.

Predlog je odkazati finančnemu odseku, ki naj o njem poroča v treh dneh.

V Ljubljani, dne 23. septembra 1909.

E. Gangl l. r., C. Pirc l. r., dr. K. Triller l. r., dr. Oražen l. r., dr. Ivan Tavčar l. r., Josip Turk l. r.



**Poslanec dr. Triller:**

Prosim besede, gospod deželni glavar. Ti predlogi, ki so se ravnokar prečitali, mi dajejo povod, da vprašam gospoda deželnega glavarja glede usode nekega nujnega predloga, katerega sem jaz stavil v ravno tisti zadevi, kakoršna je predmet enakemu, ravnokar prečitaneemu predlogu gospoda tovariša Gangla, že januarja meseca, namreč, da naj se deželnemu odboru naroči, da nemudoma predloži deželnemu zboru primerno reorganizacijo učiteljskih plač. Ko sem svoje dni interpeliral gospoda deželnega glavarja glede usode tega nujnega predloga, izjavil je gospod načelnik finančnega odseka dr. Žitnik, da je finančni odsek vsak hip pripravljen o stvari poročati. Tega poročila do danes pogrešam in jaz si usojam vprašati gospoda deželnega glavarja, ali je pripravljen primerno ukreniti, da finančni odsek o tem mojem nujnem predlogu, stavljenem v januarskem zasedanju deželnega zbora, že v prihodnji seji poroča.

**Deželni glavar:**

O želji gospoda poslanca dr. Trillerja bom poizvedoval; rečem pa tudi to enkrat za vselej principiarno, da pravzaprav nujnih predlogov v tej zbornici, v našem deželnem zboru niti nimamo. Merodajen je v tem pogledu § 36. deželnega reda. Istina je, da § 21. poslovnika govori o nujnih predlogih, ali poslovnik ne more nikoli derogirati, kar določa § 36. deželnega reda. Paragraf 36. deželnega reda sploh le pravi, da glede uvrstitve razpravnih predmetov določa deželni glavar, in eno samo izjemo statuirá, to so viadne predloge. To blagovolite vzeti naznanje. (Poslanec — Abgeordneter Dr. Tavčar: »Slišali smo, ampak na znanje ne vzamemo!«)

Glede prej prečitanih samostalnih in nujnih predlogov naznanjam, da pride utemeljevanje na vrsto v eni prihodnjih sej.

Izročene so mi bile dalje nekatere interpelacije.

Gospod zapisnikar naj jih izvoli prečitati.

**Tajnik Uršič**

(bere glavo in vprašanje sledečih interpelacij — verliert Kopf und Frage der nachstehenden Interpelationen):

**Interpelacija**

poslancev Jarca, Pibra, Lavrenčiča in tovarišev do gospoda deželnega predsednika barona Schwarza o razmerah na gorenjskih progah državnih železnic.

Prometne razmere na gorenjskih progah državne železnice povzročajo že več let pri-

tožbe, ki jih pa žalibog do danes niso vpoštevali na pristojnem mestu. Notorično je, da ravno gorenjske proge državnih železnic največ nesó državni bodisi glede osebnega ali tovornega prometa. Zaraditega bi bilo upravičeno misliti, da se oziroma tako železniško ravnateljstvo v Trstu kakor železniško ministrstvo na Dunaju na ta veliki dohodek, ki ga dobiva ravno iz teh prog in vstreza upravičenim željam prebivalstva in potujočega občinstva. A temu ni tako. Gorenjske proge državnih železnic spadajo danes žal med tiste proge, ki jih pristojne oblasti naravnost zanemarjajo.

Kar se tiče osebnega prometa, vstreza ta pač deloma svetovnemu, prav malo pa lokalnemu prometu. Na bohinjski progi imamo pač brzovlake, a samo zaradi zveze Trsta z Dunajem. Dasi so pa tudi na progi Ljubljana-Trbiž že pred veliko leti položili za brzovlake predpisane reljeze in železne prage na menjalnicah, dasi je že z ozirom na tujski promet nujno potrebna hitra zveza bohinjske železnice s središčem kranjske dežele, z Ljubljano, ki je naravno križišče kranjskih železnic, — vendar do danes še zastoj čakamo, da bi se vpeljali brzovlaki na tej progi. Ravnotako pa pogrešamo direktnih voz med Ljubljano in bohinjsko železnico. Dočim se interesentje trudijo, da povzdignejo zimski šport v Bohinju in odpro deželi nov vir dohodkov, državna uprava za to nima smisla. Tako morajo potniki, ki hočejo v Bohinj, dolge ure pozimi prezebat na ponesrečenem kolodvoru jeseniškem.

Glede lokalnega prometa pa menda ni dežele, ki bi bila v tem oziru tako slabo preskrbljena kakor ravno ta proga.

Prvi vlak prihaja v Ljubljano z Gorenjskega ob 7. uri zjutraj, drugi še-le ob pol 12. uri. K prvemu morajo potniki vstajati doma že v trdi noči, z drugim pa prihajajo veliko prepozno za vsak privaten kakor uraden posel. Ministrstvo je dalje odklonilo opetovano prošnjo občinskega zastopa v Bohinjski Bistrici, da bi se vlak št. 25, ki poleti ob 9. uri 35 minut zvečer ostaja na Bledu, podaljšal do Bohinjske Bistrice in se od tam tudi vračal proti Celovcu. Vsled tega pa mora tujec, ki hoče na večer v Bohinj, priti samo do Bleda; poť do ene izmed najvažnejših točk tujskega prometa, do Bohinja, pa mu je zaprta. Vlak št. 1715 odhaja iz Trbiža 20 minut preje, nego pride koroški vlak, tako da je železniško ravnateljstvo samo krivo, da ta vlak nima potnikov. Res je sicer, da so gorenjske občine pred tremi leti prosile za tak vozni red, a ta prenatagleni sklep so preklicale brez uspeha že opetovano. Nečuvno je pa, da je ravnateljstvo opustilo s prvim oktobrom vlaka št. 1720 in 1721 na progi Jesenice-Trbiž. Vsled tega morajo potniki iz kranjskogorskega okraja že



prejšnji večer v Ljubljano, ker prihaja zjutraj prvi vlak v Ljubljano še-le ob pol 12. uri.

Enako neugodne so razmere na kamniški železnici, dasi morejo edino ugodne zveze zagotoviti Kamniku reden tujski promet, tembolj, ker je Kamnik izhodišče za Savinske planine. Kako ljudstvo sodi o naglici vlakov na tej progi, je splošno znano. Največji nedostatek je pa, da vlaki te proge vozijo samo do državnega kolodvora in od ravnotam tudi odhajajo. Kako prijetna je pot iz Ljubljane na državni kolodvor v Šiški, vé samo tisti, ki jo mora večkrat pregaziti v prahu, blatu ali snegu. Mestna občina kamniška je dalje vložila meseca majnika na železniško direkcijo prošnjo za nov vlak, ki naj bi odhajal iz Kamnika ob 1. uri 30 minut popoldne in se vračal iz Ljubljane ob 3. uri 20 minut popoldne. O usodi te prošnje nam do danes še ničesar ni znanega.

V skoraj 40 letih, kar se je otvorila proga Ljubljana-Trbiž, se na postajah v stavbenem oziru ni storilo skoraj prav nič. Dve verandi in mali prizidki na gorenjski progi — to je vse, kar se je zgodilo. Tip kolodvora, kakršen ne bi smel biti, ne iz prometno-tehničnih, ne iz varstveno-policijskih ozirrov, je ljubljanski kolodvor državnih železnic. Skladišča so na tem kolodvoru popolnoma nedostatna, tako da mora ležati blago dan za dnevom na cesti. A tudi na drugih kolodvorih so prostori za osebni in za tovorni promet ravnotako pomanjkljivi.

Celo na kolodvorih komaj otvorene bohinjske železnice ni bolje. Skladišča za tovorno blago so v Bohinjski Bistrici in na Bledu premajhna. Za nedostatek je doznalo tržaško ravnateljstvo že pred tremi leti, a ministrstvo zavlačuje stvar v kvar interesentov. Za povzdigo tujskega prometa na Bledu in v Bohinjski Bistrici je treba zlasti v zimskem času vozne cene znižati še bolj, nego so znižane sedaj. Ravnateljstvo v Trstu je v to kompetentno in tako znižanje lahko izvrši. Tudi je na teh obeh postajah razsvetljava škandalozna in je treba vpeljati vsaj acetilensko luč, dokler še ni elektrike. Tehtnice na blejskem kolodvoru tudi še do danes ni!

Pritožb o jeseniškem kolodvoru ni ne konca ne kraja. Postajni prostori so vobče premajhni, tiri, prehodi itd. nedostatni. Dasi je znan slučaj ponesrečenega davkarja Terčeka iz Bosne, dasi se tu vedno zbirajo stotine romarjev, planincev, tujcev, delavcev itd., se vendar kolodvor ne preuredi razmeram primerno, dočim gradi država svetovni kolodvor v Beljaku, kjer ni promet niti približno tolik, kakor na Jesenicah. Omeniti je tudi, da so Jesenice v tržaški direkciji edina glavna postaja za prekladanje blaga; priprav za to in osobja seveda ni.

Prebivalstvo občine Gorje se že dolgo poteza za napravo postajališča Podhom med Bledom in Dobravo. A direkcija prošnji noče ugoditi, češ, da so tehniške ovire. Tehnika je pač dovolj razvita, da premaga take ovire, direkcija le noče ljudstvu pomagati. Postajališče v Podhomu bi služilo veliki občini gorjanski, posebno še vasem Zasip in Podhom. Treba bi bilo samo, da bi se ustavljalo par vlakov za osebni promet.

Nedostatni so tudi drugi kolodvori. Omenjamo le kolodvor v Radovljici in zlasti v Kranju, kjer se sicer nekaj prezidava, a se ravno ob tej priliki najbolje vidi, kako nezadostni so vsi prostori. Enake so razmere tudi na kolodvorih v Škofji Loki, kjer se je po dolgem moledovanju sicer napravila tehtnica, a razširjenja skladišča prebivalstvo še čaka zastoj kakor tudi v Vižmarjih.

Velik nedostatek so tudi pomanjkljive pregrade ob železničnih prehodih, pri katerih se je že mnogo živine ponesrečilo.

Sploh se pa opaža na celi progi silno pomanjkanje tovornih voz. Ljudje jih morajo naročiti tri do štiri dni prej, a še ni gotovo, če jih dobe pravočasno. S tem pa trpe občutno škodo zlasti pri blagu, ki se lahko hitro skvari.

Še slabše pa je glede osebnih voz na progi Ljubljana-Trbiž. Tu je število voz zlasti poleti po navadi premajhno. V rabi so pa tudi vozovi najstarejšega sistema, v katerih je potnik v vedni nevarnosti, da se voz pokvari. Včasih pa niti teh ni na razpolago, in potniki, ki plačajo pošteno predpisano voznino, morajo hočeš nočeš — v vozove za živino.

Slovensko železniško uradništvo se pa po pravici pritožuje tudi radi personalnih razmer pri tržaški direkciji. Ta smatra Gorico in Jesenice za izključno nemško posest in namešča na teh postajah kolikor mogoče nemške uradnike in nemško nižje osebje. V Jesenicah je tačas 11 uradnikov, vštevši aspirante, od teh je šest Nemcev. Med temi je neki uradnik-aspirant, ki ne zna prav nič slovensko, zato pa na najsurovejši način vpije na naše občinstvo, ki ne zna nemški. Med nižjim osebjem je 16 Nemcev, tako da se je sploh čuditi, če kak domačin še dobi službo na domači zemlji. Natakariji v restavraciji do malih izjem ne znajo slovensko. Restavrater seveda prav rad sprejema tudi slovenski denar. V Kranjski gori je načelnik zagrizen nemški nacionalec, in se ob vsaki priliki znaša nad slovenskimi uslužbenci. Na Bledu je edini prideljeni asistent Nemec, ki ne razume ne besedice slovensko. Tega moža, ki bo nadomestoval sedaj načelnika, ko gre na dopust, je prejšnji ravnatelj tržaške direkcije v zadnjih dneh svojega službovanja kratkomalo poslal na najlepšo postajo, brez ozira na opravičene zahteve ob-



činstva, da mora znati uradnik jezik prebivalstva, s katerim občuje.

Neznosne pa so razmere pri direkciji v Trstu. Neki referent principijelno odklanja vsakega slovenskega tehnika in jurista in celo absolviranim srednješolcem ovira sprejem — če so slučajno Slovenci. Posledica tega zistema je, da uradništvo direkcije, ki prihaja na kranjske proge, do malih izjem ne razume slovensko. Pri disciplinarnih obravnavah posredujejo izključno ljudje, ki so v Trstu prva opora vsenemškim društvom. Pri izpitih zahteva neki inženir celo od pomožnih čuvajev malodane, da naj poznajo nemško literaturo. Isto uradništvo blati neprestano slovenske kolege v znanem lističu »Deutsche Stimmen aus Krain und Küstenland«.

V jako žalostnem položaju se nahajajo na teh progah železniški čuvaji. Njih služba je silno naporna, ker morajo z vso pozornostjo čuti po 18 ur na svojem mestu, kar je zlasti v zimskem času neznosno. Nasproti temu pa imajo samo po 12 ur počitka, tako da delo in počitek nista v nobenem razmerju. A gorje čuvaju, če bi pri delu zadremal. Prav je, da je kazen ostra, a čuvaj je tudi človek. Kako lahko obnemore, ker mora imeti v evidenci odločeno mu progo, tako da napravi v času službe hoje 12 do 16 km.

Plača njihova temu delu ni primerna, tako da komaj životarijo. Plača se jim je sicer izboljšala, a se ni oziralo na službena leta. Opetovano so že prosili za draginjsko doklado, ki je opravičena zlasti tam, kjer je razvit promet tujcev. Kakor je imela direkcija srce za čuvaje po Goriškem in jim podelila takozvano »Kraško doklado«, tako je dolžna, dati jo tudi čuvajem po gorenjskih progah. Danes je položaj tak, da čuvaj na južni strani bohinjskega predora, ker stanuje v Podbrdu, uživa to doklado, oni na severni strani pa ne, ker stanuje v Bohinjski Bistrici.

Mnogo sekatur morajo prestati čuvaji, kadar prosijo za dopust, pri čemer se posebno odlikuje neki Slovencem sovražni komisar pri sekciji na Jesenicah. Starokopitna je tudi navada, da dobi čuvaj dopust samo zjutraj ob 6. uri.

Še slabši je pa položaj za pomožne čuvaje, ki morajo včasih stanovati daleč od proge, tako da ima marsikateri po uro hoda tja, uro hoda nazaj. Kljub temu pa imajo 16 ur dela in 16 ur počitka.

Posebno slabe pa so razmere delavcev na progi; ko je sprejet tak delavec, znaša njegova dnina 2 K 20 vin. S to pičlo plačo ne more živiti družine; saj mora vse kupiti in plačevati drago stanarino. V Bohinjski Bistrici morajo stanovati delavci v mrzlih in vlažnih stavbah, zgrajenih začasno, ko se je gradil predor. Prejšnji ravnatelj je sicer ob-

ljubil, da bo zvišal plačo na 2 K 60 vin., a zgodilo se to dosedaj ni.

Po sedanji praksi je delavec popolnoma zavisen od milosti — prožnega mojstra. Ta delavce najema in izplačuje, s čimer je odprta pot korupciji. Znani so slučaji, da je morala delavčeva žena prinesti ženi prožnega mojstra surovega masla ali česa drugega, da je bil delavec sploh sprejet. Radoljiška sodnija je morala že opetovano posvetiti v te koruptne razmere, a direkcija je gluha in mutasta. Tak mojster je celo kaznoval čuvaja, češ, da je govoril s svojim poslancem. Ti ljudje pa veljajo pri direkciji več kakor zastopniki slovenskega ljudstva.

Z ozirom na navedene razmere, podprte z dokazi, si usojajo podpisani vprašati gospoda deželnega predsednika:

1. Ali so mu znane te razmere na gorenjskih progah državnih železnic?

2. Ali hoče o tem obvestiti direkcijo državnih železnic v Trstu, oziroma železniško ministristvo na Dunaju ter zastaviti svoj vpliv, da se čimprej odpravijo opisane neznosne razmere?

Jarc l. r., Matjašič l. r., J. Lavrenčič l. r., B. M. Perharc l. r., Ravnikar l. r., Piber l. r., M. Dimnik l. r., dr. Pegan l. r., Bartol l. r., Lampé l. r., dr. Žitnik l. r., Fr. Demšar l. r., dr. Krek l. r., dr. Zajc l. r., Pogačnik l. r.

### Interpelacija

poslanca Perhavca in tovarišev na gospoda deželnega predsednika barona Schwarza zaradi slabih državnih cest na Vipavskem.

Državne ceste na Vipavskem Podkraj-Ajdovščina in Razdrto-Vipava-Ajdovščina so v slabšem stanu nego ondotne občinske ceste.

Huda burja, deževje in vsled velikega prometa je cesta tako razkopana, da so po sredi ceste celi jarki, poleg tega pa kot ovčje glave debelo kamenje sili na površje.

Na cesti Podkraj-Ajdovščina se večkrat prigodi, da se težki, z lesom naloženi vozovi prevrnejo.

Ravno tako se v slabem deževnem vremenu pogostokrat dogaja, da morajo vozniki celo navzdol, po precej strmi cesti priprego jemati. Pred približno šestimi leti je država dajala za vzdrževanje cest v postojnskem in logaškem okraju 20.000 K, sedaj pa daje le po 12—13.000 K na leto. Ni torej čudo, da kaže cesta rebra, ker se jo že več let premalo popisplje in popravlja. Dasiravno so delavne moči skoraj še enkrat dražje in na omenjenih cestah radi takozvane vipavske železnice precej večji promet, se je vsota za vzdrževanje državnih cest po Vipavskem znižala, mesto da bi se znatno zvišala. Z ozirom na ta dejstva vprašajo podpisani:



Ali je gospodu deželnemu predsedniku znano, v kakem stanu so državne ceste po Vipavskem in ali hoče gospod deželni predsednik potrebno ukreniti, da se omenjeni državni cesti čimpreje primerno posujeti in da se bodo v bodoče v dobrem stanu obdržali?

Ljubljana, 9. oktobra 1909.

B. M. Perhac l. r., dr. Šusteršič l. r., dr. Pegan l. r., Drobnič l. r., dr. Zajc l. r., F. Košak l. r., dr. Krek l. r., Pogačnik l. r., dr. Žitnik l. r., M. Dimnik l. r., Zabret l. r., Matjašič l. r., Janez J. Lavrenčič l. r., Jaklič l. r., I. Piber l. r., Povše l. r., Bartol l. r., J. Hladnik l. r.

### Interpelacija

poslanca dr. Zajca in tovarišev na c. kr. deželno vlado vojvodine Kranjske radi imenovanj v c. kr. najvišji zdravstveni svet.

Ravnokar je izvršila osrednja vlada na Dunaju imenovanja v c. kr. najvišji zdravstveni svet.

Ministrski predsednik ekselenca baron Bienenrth je svojedobno v državnozbornem govoru v imenu vlade obljubil, da bo reorganiziral to najvišjo zdravstveno korporacijo po sledečih načelih:

Zastopstvo imajo dobiti: a) vse stroke medicinske vede, b) praktični zdravniki.

V to svrhu je pomnožiti število pravih članov, da bodo mogle priti do zastopstva vse dežele in kraljestva, ki so zastopana v državnem zboru.

Ta načela vlade so bila popolnoma pravilna, in ni ga bilo, ki bi jim bil stvarno ugovarjal.

Pravilno je Bienenrth govoril, vse drugače je pa storil.

Izvršila je namreč vlada imenovanja ravnokar tako, da je storila krivico načelom, ki jih je sama javno zagovarjala. V teh imenovanjih niti opaziti ni sence nepristranosti, katero vlada vselej in povsod tako krepko povdarja.

Bogato je obdarila z imenovanji nemške kronovine, popolnoma pa je prezrla, in zdi se nam, namenoma narodne in zdravstvene pravice vesoljnega jugoslovanskega ljudstva.

Imenovala je za Zgornjo in Nižjo Avstrijo 22 članov, za Štajersko 4 člane, za Češko (skupno za obe narodnosti) 8 članov, za Tirolsko 3 člane, za Trst z okolico 1 člana, za Moravsko 1, za Šlezijo in Galicijo 2 člana, to je skupaj 41 novih članov.

Prav nobenega zastopnika niso dobili Slovenci in Hrvati, prezrte so Kranjska, Goriška in Dalmacija, dežele, v katerih po ogromni večini stanujejo Slovenci in Hrvati.

Kot skrbni varuhi narodnih in socialno-zdravstvenih interesov slovenskega ljudstva

odločno ugovarjamo proti neodpustljivemu, neumljivemu in brezmiselnemu preziranju slovenskega ljudstva vojvodine Kranjske in vseh drugih slovenskih in hrvatskih kronovin!

Imenovanja osrednje vlade v c. kr. najvišji zdravstveni svet pomenijo slovenskemu ljudstvu narodno krivico.

Slovenski zdravniki intelektualno nikakor ne zaostajajo za nemškimi zdravniki, katerim je vlada v obilni meri izkazala svojo pozornost. Slovenski zdravniki so del slovenskega ljudstva, in zato pomeni preziranje slovenskih zdravnikov narodno krivico slovenskemu ljudstvu samemu.

So pa tudi ta imenovanja socialno-zdravstvena krivica slovenskemu ljudstvu.

Zdravstvene razmere kronovine Kranjske nikakor niso tako ugodne, da bi mogla dežela brez škode ostati brez zdravstvenega zastopstva v oficijelni najvišji zdravstveni korporaciji.

V dokaz temu naj služijo sledeča dejstva:

Lani smo imeli, kakor pravi uradna zdravstvena statistika, 76 legarjevih mrličev. Bilo pa je leto brez večjih epidemij. Ker umrje 10 do 15% legarjevih slučajev, smo imeli, ako uvažujemo razne okolnosti, 1500 slučajev legarja. To je veliko zlo, ki duši naše ljudstvo v narodno-gospodarskem, socialnem in moralnem oziru.

To zlo pa postane lahko veliko hujše, ker je legar v deželi Kranjski v mnogih krajih endemičen. Iz teh endemičnih žarišč nastane lahko vsak trenotek velika epidemija, ki bi naravnost katastrofalno rušila obstanek kmečkih družin!

To dejstvo pa je tudi sila važno za slučaj mobilizacije ali kake vojske na jugu, ker bo dežela Kranjska brez dvoma operacijska baza.

Kako nevaren je vojni legar armadi, naj osvetli samo ena primera.

V krimski vojski v letih 1853.—1856. je pobral vojni legar Angležem 16.000, Francozom 80.000, Rusom pa celo ogromno število 800.000 vojakov.

Te številke naj si dobro in natančno ogleda osrednja vlada, ki odreka podpore deželi Kranjski za vodovodne naprave!

Endemična je v nekaterih krajih na Dolenjskem že tudi malarija, bolezen, ki je nevarna tembolj, ker pobira žene in dekleta v najlepši delavni dobi.

In kot sosedje deželi, kjer je doma malarija in pa lepra, in kot sosedje obmorskih krajev, od koder se lahko vsak trenotek vseli v naše kraje kaka tropična kužna bolezen, ponavljamo odločno svojo zahtevo, da dobimo oficijelno zastopstvo v najvišji zdravstveni korporaciji.



O tuberkulozi pa niti ne govorimo. Pribijemo le to, da prekaša tuberkulozno umrljivost kranjske dežele samo še tuberkulozna umrljivost Ruske in pa naše sosede Ogrske, katere naučni minister je o priliki letošnjega zdravniškega kongresa izrekel te pravilne besede: »Kulturni višek naroda sodimo po njegovem zdravstvenem napredku«.

Po vsem tem smo v pravici, ko vprašamo c. kr. deželno vladno vojvodino Kranjske:

a) ali prizna, da pomenijo najnovejša imenovanja v c. kr. najvišji zdravstveni svet siovenskemu ljudstvu narodno krivico?

b) ali prizna, da pomenijo ta imenovanja naši deželi socialno-zdravstveno krivico?

c) če to prizna, ali je pripravljena zastaviti ves svoj vpliv pri c. kr. ministrstvu za notranje zadeve, da nemudoma popravi ti dve krivici?

V Ljubljani, dne 9. oktobra 1909.

Jaklič l. r., dr. Ivan Zajc l. r., dr. Krek l. r., dr. Žitnik l. r., dr. Šusteršič l. r., dr. Lampè l. r., dr. Pegan l. r., Zabret l. r., Pogačnik l. r., B. M. Perhac l. r., Fr. Košak l. r.

### Interpelacija

poslanca E. Gangla in tovarišev na gospoda deželnega glavarja.

Občine Dole, Rovte in Idrija so že opetovano prosile, naj se občinska cesta Idrija-Dole-Rovte uvrsti med okrajne ceste.

Deželni zbor je glede te ceste sklenil v XI. seji dne 31. januarja 1896 to-le:

»Prošnja županstev v Idriji, Doleh in Rovtah za uvrstitev občinske ceste Idrija-Dole-Rovte med okrajne ceste se izroči deželnemu odboru z naročilom, naj poizve mnenje prizadetih cestnih odborov in idrijskega rudnika ter naj, ako bodo ta poročila ugodna, potrebno ukrene, da se prošnji ustreže.«

Nadalje je sklenil deželni zbor v XV. seji dne 4. maja 1900 z ozirom na imenovano cesto to-le:

»Deželnemu odboru se naroča tekom letošnjega leta izvršiti deželnega zbora sklep XI. seje dne 31. januarja 1896, zadevajoč uvrstitev občinske ceste Idrija-Dole-Rovte med okrajne ceste.«

Tretjič je sklenil deželni zbor dne 16. julija 1901 v svoji XIII. seji to-le:

»Deželnemu odboru se naroča, da še v tekočem letu nujno izvrši sklep deželnega zbora v XI. seji dne 31. januarja 1896 in v XV. seji dne 4. maja 1900, zadevajoč uvrstitev občinske ceste Idrija-Dole-Rovte med okrajne ceste.«

Imenovana cesta veže vasi Jelični vrh, Dole, Idrijski vrh, Ravne, Črna, Zavrac, Potok, Medvedje brdo, Žiberše in Rovte ter služi velikemu prometu, zaradi česar cesta tudi mnogo

trpi in je nje uporabnost za te kraje največjega pomena. Nje vzdrževanja pa navedene občine same ne vzmorejo.

O tem je govoril v zbornici tudi že poslanec Gangl, ki je dne 15. januarja 1909 izročil novo prošnjo imenovanih občin, glasečo se, naj se občinska cesta Idrija-Dole-Rovte uvrsti med okrajne ceste.

Ta nova prošnja nima pravzaprav drugega namena, nego naprositi deželni odbor, da citirani trojni sklep deželnega zbora končno vendarle izvrši.

Podpisanci se usojajo vprašati gospoda deželnega glavarja, koliko je že dozorela rešitev te prošnje in kdaj namerava deželni odbor zgoraj navedene sklepe deželnega zbora izvršiti?

Obenem prosijo gospoda deželnega glavarja, naj čim najhitreje pospeši rešitev označenih sklepov deželnega zbora v tem smislu, da se občinska cesta Idrija-Dole-Rovte uvrsti med okrajne ceste.

V Ljubljani, dne 9. oktobra 1909.

E. Gangl l. r., Fr. Višnikar l. r., Jos. Lenarčič l. r., dr. Fr. Novak l. r., Ciril Pirc l. r., Josip Turk l. r., dr. J. Vilfan l. r.

### Interpelacija

poslanca E. Gangla in tovarišev na gospoda deželnega glavarja.

V seji deželnega zbora z dne 14. januarja t. l. je bila s o g l a s n o sprejeta točka 3. in 4. resolucije poslanca Gangla, ki se tiče idrijskih razmer.

Točka 3. resolucije pozivlja deželni odbor, da pospeši napravo načrtov za regulacijo potoka Nikave, ki jo je dal lansko leto po svojih inženirjih premeriti, da se bo moglo s to regulacijo obenem rešiti za Idrijo prepotrebno kanalizacijsko vprašanje.

Točka 4. resolucije pa pozivlja deželni odbor, da pošlje ob ugodnem času v Idrijo deželnega strokovnjaka, da izdela regulacijski načrt mosta.

Ker se ta sklep doslej še ni izvršil, a ker je njega izvršitev za razvoj mesta Idrije, zlasti pa za izboljšanje njega žalostnih zdravstvenih razmer največjega in neodložljivega pomena, se usojajo podpisanci vprašati gospoda deželnega glavarja, kdaj namerava odrediti, da se izvrši navedeni sklep deželnega zbora?

Obenem pa prosijo, naj čim hitreje pospeši rešitev imenovanega sklepa.

V Ljubljani, dne 9. oktobra 1909.

Zupančič l. r., E. Gangl l. r., Fr. Višnikar l. r., Jos. Lenarčič l. r., Josip Turk l. r., dr. Vilfan l. r., dr. Fr. Novak l. r., Ciril Pirc l. r.



### Interpelacija

poslanca dr. Kreka in tovarišev na deželnega predsednika.

Pravice kranjske dežele na Žumberk in Marindol so neizpodbojno trdno dokazane. Madžarska vlada kljub svojim obljubam noče o pravični rešitvi tega vprašanja nič slišati, pač pa pridno izsekava bogate gozde. Prebivalci omenjenih delov naše dežele ne morejo izvrševati nobenih ustavnih pravic; ne volijo nikamor ne v deželni, ne v državni zbor, pač pa morajo plačevati vsa ogromna bremena, ki jih jim naklada zakon, ki pravzaprav zanje nima nobene veljave.

Ljudstvo v Žumberku in Marindolu se je zadnji čas jelo gibati in nabirati podpise na prošnjo, naj se čim najprej priklopijo kranjski deželi. Panduri, financarji in občinski uradniki pa zdaj z vso silo pritiskajo na ljudi in jim žugajo celo z vojaki, češ, da jih bodo ukorili. Posebna komisija hodi od sela do sela in hujska ljudstvo proti kranjski deželi. Ljudje so pa silno ogorčeni in ne verjamejo nobeni obljubi tistih, kateri so jih doslej samo izžemali.

Mi vprašujemo:

1. Kaj hoče deželni predsednik storiti v varstvo Marindolcev in Žumberčanov proti opisanemu nasilju?

2. Ali hoče deželni predsednik poskrbeti, da se žumberško in marindolsko vprašanje že vendar končno reši v zmislu zgodovinskih pravic in splošne želje tamošnjega ljudstva?

V Ljubljani, dne 9. septembra 1909.

Dr. Krek l. r., Drobnič l. r., dr. Žitnik l. r.,  
dr. Zajc l. r., dr. Šusteršič l. r., dr. Lampè l. r.,  
I. Piber l. r., J. Lavrenčič l. r., Pogačnik l. r.,  
Fr. Demšar l. r.

### Interpelacija

poslanca dr. Vladislava Pegana in tovarišev na c. kr. deželno vlado zaradi zavlačevanja občinskih volitev v občini Stari trg pri Kočevju.

Občinske volitve v Starem trgu pri Kočevju bi se imele vršiti že meseca junija t. l.

Po dolgem pritiskanju ljudstva in po opeptovanih ukazih okrajnega glavarstva se je vendar odločil župan, da napravi volilni imenik in da razpiše volitve, in sicer na dan 29. septembra 1909.

Pri tem je pa župan Peter Panijan vedoma in vkljub opozoritvi od strani občinstva reklamacijski rok napačno razpisal, tako da je dne 29. septembra prišel na volišče vladni komisar, ki je izrekel, da je volitev nedopustna zaradi nedopustnega postopanja županovega.

Iz volilnega akta je razvidno, da je bil župan pravočasno s pismeno vlogo opozorjen, da je reklamacijski rok protipostavno razpisan; kljub temu je odredil volitve in na ta način ljudi, ki imajo sedaj obilo dela, pripravi, da so prišli varovat svoje pravice na volišču, kjer so morali izvedeti, da so svoj dragi čas po nepotrebnem žrtvovali.

Iz tega se razvidi, da župan namenoma volitve zavlačuje, da bi si na ta način podaljšal gospodarsko dobo. Opravičeno je domnevanje, da se bodo pri novih volitvah zopet namenoma godile napake, ki bodo imele sigurno za posledico razveljavljenje volitev.

Zato stavijo podpisani poslanci na c. kr. deželno vlado sledeče vprašanje:

1. Ali je gospod deželni predsednik o tem protizakonitem in samovoljnem postopanju županstva v Starem trgu kaj znano, in če ni, ali se hoče na podlagi gornjih navedb o tem prepričati iz uradnih spisov?

2. Ali je gospod deželni predsednik pripravljen, takoj protipostavni samovolji županstva napraviti konec s tem, da odvzame volitvene posle županu in jih poveri posebnemu vladnemu komisarju?

V Ljubljani, dne 9. oktobra 1909.

Dr. Pegan l. r., Fr. Demšar l. r., Povše l. r.,  
dr. Lampè l. r., Jarc l. r., dr. Krek l. r., dr. Zajc l. r.,  
Fr. Bartol l. r., Pogačnik l. r., Ravnikar l. r.,  
I. Piber l. r., Jaklič l. r., J. Hladnik l. r.,  
Kobi l. r., I. Zabret l. r., J. Lavrenčič l. r.,  
dr. Žitnik l. r., B. M. Perharc l. r., F. Košak l. r.,  
Drobnič l. r., Matjašič l. r., Dular l. r.

### Interpelacija

poslanca dr. Vladislava Pegana in tovarišev na gosp. deželnega predsednika zaradi postopanja okrajnih glavarstev ob podeljevanju gostilniških koncesij.

Že dolgo časa toži po Kranjskem ljudstvo, da okrajna glavarstva kot obrtne oblasti postopajo jako čudno ob podeljevanju gostilniških koncesij. Največ pritožb gre na to, da se okrajna glavarstva skoro v nobenem slučaju ne držijo mnenja obč. odborov. Po § 18 obrtne postave je občina zelo važen faktor ob podeljevanju gostilniških koncesij. Ta paragraf določa, da se mora pred podelitvijo koncesije povprašati občinski odbor za mnenje, in ravno tako daje isti paragraf občini pravico, če se je koncesija podelila proti volji občine, vložiti zoper to pritožbo. Iz tega se razvidi, da je postavodajalec polagal največjo važnost na mnenje občine.

Temu nasproti naša okrajna glavarstva mnenja pametnih in izkušenih mož, ki si jih ljudstvo samo voli v občinski odbor, prezirajo



in se drže doslovno mnenja, ki ga podajajo orožniki. Zelo čudno je, da je mnenje orožnikov skoraj v vsakem slučaju nasprotno mnenju občinskih odborov.

Koliko so vredna taka orožniška mnenja, naj pokaže sledeči slučaj:

V občini Devica Marija v Polju je prosil posestnik Ivan Klešnik iz Zgornjega Kašlja št. 67, da se mu dovoli prevzeti gostilniško koncesijo, ki jo je izvrševala njegova mati. Njegova prošnja je bila odbita, ker je orožništvo poročalo, da za to ni krajevne potrebe, čeravno se je na dotični hiši izvrševala gostilniška obrt že od nekdanj. Ivan Klešnik se je zoper odločbo okrajnega glavarstva pritožil. Še predno je pa on dobil svojo pritožbo rešeno, je deželna vlada v drugi inštanci podelila Francu Gradu iz Zgornjega Kašlja št. 19 popolnoma novo koncesijo. Značilno je, da je orožništvo pri Francu Gradu potrdilo, da je dana krajevna potreba, čeravno je Gradova hiša mnogo bližja sosedni gostilni kakor Klešnikova, kjer pa po mnenju orožnikov ni bila dana krajevna potreba.

Orožniki postaje Devica Marija v Polju so vnaprej pripovedovali, da mora Franc Grad gostilniško koncesijo dobiti, da je pa Ivan Klešnik ne bo dobil.

Odločna zahteva naših županstev in občinskih odborov je ta, da se okrajna glavarstva drže njihovega mnenja, kajti če bodo okrajna glavarstva naše izvoljene občinske odbore tako prezirala, da jim bo mnenje v vsakem slučaju mladega, ne čisto nepristranskega orožnika več vredno, ne bo preostalo drugega, kakor odklanjati vsak tozadevni odgovor.

Druga pritožba, ki se pogosto čuje, je ta, da okrajna glavarstva v posameznih slučajih prošnje za podelitev gostilniških koncesij kratkomalo po pol leta in še več ne rešijo, čeravno podelitev koncesije občinski odbor priporoča; med tem, ko v drugih slučajih enoinisto okrajno glavarstvo prošnje ugodno reši v 14 dneh do treh tednih, čeravno je občinski odbor proti podelitvi koncesije. V ozadju stoje seveda zopet orožniki. Več takih slučajev lahko potrdi sinterpelant poslanec Demšar.

Posebno kričeč je pa ta-le slučaj:

Pri okrajnem glavarstvu v Kočevju je prosila Marija Beljan za gostilniško koncesijo v mestu Kočevju. Ker je Marija Beljan Slovenka, ki bi rada dala kočevskim Slovencem in Slovencem, ki v Kočevje prihajajo, gostilniške prostore, kjer bi bili varni pred nemškimi napadi, je seveda občinski odbor kočevski proti podelitvi te koncesije ugovarjal. Orožništvo je pa podalo mnenje, da bi bilo dobro gostilniško koncesijo podeliti in sicer

zaradi tega (tukaj navedem doslovno besede orožniškega poročila), »ker se domači kakor tudi po opravkih v Kočevje prihajajoči Slovenci ne morejo v nobeni gostilni v Kočevju posluževati svojega jezika, ne da bi bili napadeni.« Človek bi pričakoval, da se bode tudi v tem slučaju okrajno glavarstvo držalo mnenja orožništva in gostilniško koncesijo podelilo, a zgodilo se je ravno nasprotno.

Ta slučaj tudi kaže, da na Kranjskem politične oblasti Nemcem kruh drugače režejo kakor Slovencem.

Podpisani vprašajo:

1. Ali je gosp. deželnemu predsedniku znano to postopanje okrajnih glavarstev, zlasti ali so mu znani gori navedeni konkretni slučajji?

2. če mu je znano, ali je pripravljen izdati na okrajna glavarstva navodila, da se v prihodnje pri podeljevanju gostilniških koncesij ne dogajajo več taki slučajji, ki jemljejo ljudstvu potrebno zaupanje v politične oblasti?

Ljubljana, dne 9. oktobra 1909.

Fran Demšar l. r., Povše l. r., dr. Lampè l. r., Kobi l. r., Jarc l. r., Pogačnik l. r., Jaklič l. r., Dular l. r., Bartol l. r., Ravnikar l. r., F. Košak l. r., dr. Pegan l. r., Lavrenčič l. r., I. Piber l. r., dr. Krek l. r., Matjašič l. r., dr. Zaje l. r., J. Hladnik l. r., I. Zabret l. r., B. M. Perhave l. r., dr. Žitnik l. r., Drobnič l. r.

### Interpelacija

poslanca I. Pibra in tovarišev v zadevi krutega tolmačenja § 65. gozdnega zakona na gospoda deželnega predsednika barona Schwarza.

Dne 6. t. m. poslal je gosp. M. Hanslowsky, c. kr. gozdar pri Mrzlem studencu na Pokluki, gospodu županu Jakobu Janu v Gorjah službeni list s sledečim besedilom:

Usojam si naznaniti, da sem včeraj, t. j. 5. t. m., v gozdnem oddelku 60 a (Žontarca) v smislu § 65. gozdne postave ustrelil dve ovci, katere so najbrže last posestnikov iz Gorij ali Poljšice.

To nečuvno postopanje c. kr. gozdarja napravlja med ljudstvom razburjenje in ogorčenje. Naravno, saj se dosedaj ni nikoli tako brezobzirno ravnalo. Nasprotno. Gozdni čuvaji so druga leta našim živinorejcem blagohotno šli na roko in jih prijazno obveščali, če so kako ovco na svetu verskega zaklada zasledili, da so jih lastniki temlaglje mogli iskati in tudi dobiti.

Ker je letos na Pokluki in Možakli zgubljenih nad 30 ovac in so se gotovo zatele v erarski gozd, nastane upravičena nevarnost za že itak pojemajočo ovčjerejo, da se bo na ta, dosedaj nezaslišani kruti način po organih



c. kr. gozdnega erarja čimdalje bolj uničevala in slednjič popolnoma zatrla.

Ker tako strogo postopanje c. kr. gozdnih čuvajev ni v soglasju z intencijami c. kr. poljedelskega ministrstva, ki živinorejo po celi državi izdatno podpira, in ker je v nevarnosti ovčjereja na Gorenjskem, vprašamo podpisani:

Ali hoče gospod deželni predsednik preiskrabeti, da se gozdni zakon ne bo tako drakonično v nasprotju s sedanjo prakso v škodo ljudstva izvrševal.

I. Piber l. r., dr. Krek l. r., Jarc l. r., Matjašič l. r., Fr. Bartol l. r., Ravnikar l. r., dr. Zajc l. r., Kobi l. r., J. Hladnik l. r., B. M. Perhanc l. r., Mandelj l. r., M. Dimnik l. r., Pogačnik l. r., I. Zabret l. r., dr. Lampe l. r., Fr. Demšar l. r.

### Deželni glavar:

Na obe interpelaciji, ki sta bili stavljeni na mene, odgovoril bom v eni prihodnjih sej,

in interpelacije, naslovljene na dež. vlado oziroma na deželnega predsednika, bom izročil uradnim potom.

Prihodnjo sejo nastavim na ponedeljek in sicer začetek na 8. uro zjutraj. (Poslanec — Abgeordneter Dr. Triller: »Zakaj pa ne raje ob 6. uri? Jaz predlagam ob 6. uri!«) Ja, jaz nimam ničesar proti temu. Jaz sem na razpolago. (Živahna veselost. — Lebhaftes Heiterkeit.) Ali hočem dati na glasovanje Vaš predlog, gospod poslanec dr. Triller? (Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: »Ja, ja, jaz stavim formalni predlog! No, ali pa naj bo!«) Torej ostane pri tem, da se prične seja ob 8. uri, in sicer pridejo na dnevni red sledeče točke: (Glej dnevni red prihodnje seje. — Siehe Tagesordnung der nächsten Sitzung.)

Zaključnem sejo. (»Živijo«- in »Slava«-klici v središču. — »Živijo«- und »Slava«-Rufe im Zentrum. — Poslanec — Abgeordneter dr. Triller: »Daleč smo prišli!«)

---

Konec seje ob 7. uri 15 minut zvečer. — Schluß der Sitzung um 7 Uhr 15 Minuten abends.

---